

The background is a solid green color. Overlaid on this is a faint, light green sketch of a cityscape, including buildings, trees, and roads. A large, white, stylized arrow points from the left towards the right, passing behind the text. The text 'groei naar krimp' is written in white, lowercase letters, positioned in the upper right quadrant of the image.

groei
naar
krimp

Afstudeerscriptie : 'Groeï naar krimp'
Onderwerp : Strategie bevolkingsdaling met behoud
van ruimtelijke kwaliteit
Status : Definitief
Datum : 01 juni 2011

Student : Rieneke van der Pols
Studentnummer : 1530334
Adres : Sleephellingstraat 61
3071 VM Rotterdam
E-mail : Rieneke.vanderpols@student.hu.nl
Telefoon : 06-16152777

Onderwijsinstelling : Hogeschool Utrecht
Faculteit : Natuur en Techniek
Opleiding : Ruimtelijke Ordening en Planologie
Afstudeer richting : Urban Design
Cursuscode : TROP-AFO8-08
1e docentbegeleider : ir. Remco Reijke
2e docentbegeleider : drs. Saskia van der Kruit

Afstudeerbedrijf : HKB Stedenbouwkundigen (Rotterdam)
Adres : Westblaak 51, 3012 KD Rotterdam
Telefoon : 010-4366260
Externe begeleider : Jeroen Leemans, landschapsadviseur/
directeur

Inhoud en vormgeving : © Rieneke van der Pols

Samenvatting

- > Opleiding: Ruimtelijke Ordening en Planologie
- > Naam: Rieneke van der Pols
- > Titel: 'Groei naar krimp'
- > Datum: 01 juni 2011

Afbeelding: Uitvoeringsplan in groeiperiode

Binnen deze scriptie is antwoord gegeven op de hoofdvraag: "Welke strategie is het beste in de periode tussen groei en krimp?" Toekomstige krimpgebieden zijn nog niet voorbereid op de komende krimp, terwijl er nu veel mogelijkheden zijn om de negatieve gevolgen van krimp te beïnvloeden.

Na jarenlange groei komt er krimp in Nederland. De bevolking zal krimpen, wat in eerste instantie nog geen grote gevolgen geeft voor de woningvoorraad, totdat het aantal huishoudens ook afneemt. De krimp wordt veroorzaakt door de afname van geboorten en migratie richting de steden. Er is sprake van specifieke krimp: jongeren en hoog opgeleiden trekken weg en de groep 65-plussers neemt toe in krimpgebieden. Gevolgen daarvan zijn: leegstand, het verdwijnen van voorzieningen, een waardevermindering van de woningen en achteruitgang van de sociale verbondenheid. Dit zorgt ervoor dat de leefbaarheid van deze gebieden in gevaar komt.

Opvallend zijn de tegenstrijdige krimpprognoses van Centraal Bureau van de Statistiek en de provincie Drenthe. Dit geeft aan hoe moeilijk de krimp te voorspellen is en dat er flexibel omgegaan moet worden met ontwikkelplannen. In de onderzochte strategieën voor krimpgebieden wordt de nadruk gelegd op het in stand houden en/of verbeteren van het voorzieningenniveau, de leefbaarheid en de woonkwaliteit.

Dit is ook van toepassing op de nieuw ontworpen strategieën. Het grootste verschil tussen de bestaande en nieuwe strategieën is het startmoment. Waar bestaande strategieën starten als de krimp

begonnen is, starten de nieuwe strategieën in een periode van groei.

In de nieuwe strategieën worden de voorzieningen geclusterd, een ontmoetingsplek gecreëerd en de hoofdstructuur geherstructureerd. Dit resulteert in een sterk raamwerk, met 'ademruimte'. In deze sterke structuur wordt er gebruik gemaakt van flexibele kavels, op deze manier wordt er ingespeeld op de moeilijk voorspelbare bevolkingsafname. Daarnaast wordt de leefbaarheid op peil gehouden en een negatieve spiraal voorkomen, door in overgangsgebieden tijdelijke invullingen te geven aan leegstaande kavels en panden.

Ondanks dat er veel rapportages over krimp en de kansen van krimp bestaan, weten de toekomstige krimpgebieden niet goed hoe ze moeten beginnen. Dit heeft geleid tot het ontwikkelen van een uitvoeringsplan. Hierin wordt aangegeven dat veel acties al in een groeiperiode plaats kunnen vinden. Ook wordt duidelijk dat de verschillende strategieën elkaar versterken en het beste gecombineerd toegepast kunnen worden tot één plan.

Bij het vormen van krimpstrategieën wordt een regionale aanpak aanbevolen, samen bereik je meer dan alleen. Daarnaast moet per regio gedetailleerder onderzoek gedaan worden naar de financiële mogelijkheden. Tot slot is het creëren van draagvlak onder de bewoners van groot belang voor het succes van de strategieën.

Toekomstige krimpgebieden kunnen de voorlopige groei benutten voor veel kansen bij krimp, maar dan moeten ze wel nú beginnen.

Inhoud

Samenvatting	4
Voorwoord	8
Hoofdstuk 1. Inleiding	10
1.1 Aanleiding	11
1.2 Doelstelling	11
1.3 Hoofdvraag	11
1.4 Leeswijzer	11
Hoofdstuk 2. Analyse krimp	12
2.1 Inleiding	13
2.2 Krimp in Nederland	14
2.3 Krimp in gemeente Midden-Drenthe	17
2.4 Conclusie	21
Hoofdstuk 3. Analyse Midden-Drenthe	22
3.1 Inleiding	23
3.2 Ruimtelijk karakter	25
3.3 Cultuur historisch karakter	25
3.4 Bestuurlijk karakter	27
3.5 Sociale karakter	27
3.6 Opbouw van de dorpen	28
3.7 Kansen en bedreigingen	29
3.8 Conclusie	31

Hoofdstuk 4. Voorbeeld strategieën	32
4.1 Inleiding	33
4.2 Kwaliteit voorbeelden	33
4.3 Voorzieningen niveau	34
4.4 Leefbaarheid	36
4.5 En meer	37
4.6 Conclusie	39
Hoofdstuk 5. Ontwerp strategieën	40
5.1 Inleiding	41
5.2 Inleiding dorpen	41
5.3 Structuur	43
5.4 Flexibiliteit	51
5.5 Tijdelijkheid	53
5.5 Conclusie	55
Hoofdstuk 6. Uitvoeringsplan	56
6.1 Inleiding	57
6.2 Strategie	57
6.3 Programma	59
6.4 Financiering	64
6.5 Conclusie	65
Hoofdstuk 7. Conclusie	66
7.1 Eind conclusie	67
7.2 Aandachtspunten	68
7.3 Aanbevelingen	68
Bronnen	70
Definities	74
Bijlagen	76
Bijlage A. Tabellen en grafieken bij krimp	77
Bijlage B. Tabellen en grafieken bij Midden-Drenthe	84
Bijlage C. Landschappelijk karakter Midden-Drenthe	88
Bijlage D. Historie gemeente Midden-Drenthe	90
Bijlage E. Dorpen analyse	93
Bijlage F. Enquête woonwensen Drentse jongeren	99
Bijlage G. Drentse stedenbouwkundige principes	103

Voorwoord

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie 'Groeï naar krimp'. Dit is precies wat ik met mijn scriptie wil bereiken, gemeenten informeren over hoe ze kunnen groeien naar de komende krimp.

In februari ben ik begonnen met mijn afstudeerscriptie over bevolkingskrimp in Nederland. HKB Stedenbouwkundigen heeft me de kans gegeven om dit bij hun bedrijf te doen. Een erg motiverende en inspirerende omgeving. Hier ben ik ze dan ook erg dankbaar voor.

Na een half jaar verdieping in het onderwerp krimp vind ik het nog steeds erg interessant. Krimp wordt een belangrijk deel van de toekomstige stedenbouw. Daarom ben ik blij dat ik hier veel kennis over heb opgedaan. Volgens mij is krimp een positieve ontwikkeling voor Nederland, omdat de kwaliteit nu weer voorop staat. Ik ben erg benieuwd hoe de prognoses zich uiteindelijk ontwikkelen en welke kansen er gegrepen worden.

Deze afstudeerscriptie is tot stand gekomen met hulp van verschillende mensen uit de praktijk. Onder andere Jeroen Leemans (HKB), Sacha Schram (HKB), Sybren van den Busken (Atelier Dutch), Gert-Jan Hosper (UT), Remco Reijke (HU), Saskia van der Kruit (HU). Al deze mensen wil ik hartelijk danken voor hun inspirerende gesprekken, boeiende lezingen, interessante masterclass en vakinhoudelijk feedback.

Naast deze vakmensen wil ik ook de spellingcheckers hartelijk danken voor hun controles. Er moeten voor mij natuurlijk leermomenten voor de toekomst over blijven.

Hopelijk vinden jullie het onderwerp net zo boeiend als ik, veel leesplezier!

Rieneke van der pols

Hoofdstuk 1.

Inleiding

- > waar is de onderwerp keuze op gebaseerd
- > wat is de doelstelling en hoofdvraag
- > hoe zit de scriptie in elkaar

1.1 Aanleiding

Nederland heeft de afgelopen decennia te maken gehad met groei. Bevolkingsgroei, groei van woningbehoeften, groei van voorzieningen enzovoort. De komende jaren gaat hier verandering in komen en op sommige plekken is dit al gebeurd. Er is namelijk sprake van krimp, de bevolkingsaantallen lopen terug, vraag naar nieuwe woningen neemt af en voorzieningen kunnen niet blijven bestaan. Vooral aan de randen van Nederland is nu al sprake van krimp, maar kleinere dorpen en gemeenten in de rest van Nederland zullen snel volgen. Alleen de grote steden kunnen de komende jaren nog rekenen op groei.

Er zijn al vele onderzoeken gedaan naar het verschijnsel krimp. Maar er is nog weinig onderzoek gedaan naar de mogelijkheden in de tussenliggende periode. Als er in een plaats of gemeente nog sprake is van groei en vraag naar woningen maar de krimp in het vooruitzicht ligt. Dit is ook het geval met de gemeente Midden-Drenthe. Het Bureau HKB Stedenbouwkundigen is voor deze gemeente een structuurvisie aan het schrijven en vraagt zich af hoe ingespeeld kan worden op de overgangperiode.

1.2 Doelstelling

Het ontwikkelen van een strategie voor de omgang met de periode tussen groei en krimp, aan de hand van voorbeeldgebied gemeente Midden-Drenthe.

1.3 Hoofdvraag

Wat is de beste strategie voor de invulling in de periode tussen groei en krimp?

1.4 Leeswijzer

Tijdens het vormen van dit rapport is het volgende proces doorlopen: analyseren, ontwerpen & toetsen en concluderen. Dit komt ook terug in de inhoud van het rapport. Hoofdstuk 2, 3 en 4 zijn analyses. Ten eerste over de krimp in het algemeen, hoe deze in Nederland ervoor staat en wat de prognoses zijn voor het plangebied Midden-Drenthe. Daarna, in hoofdstuk 3, is het plangebied zelf geanalyseerd. Er wordt onder andere gekeken naar het ruimtelijke karakter, cultuur historie en sociale karakter van het plangebied. In hoofdstuk 3 worden voorbeeldstrategieën uit de huidige krimpgebieden gegeven. De ontwerpfase is in hoofdstuk 5 te vinden. Hier worden strategieën gegeven die specifiek voor toekomstige krimpgebieden zijn. Dit wordt gevolgd door het uitvoeringplan in hoofdstuk 6. Hierin wordt onderzocht hoe de strategieën in het voorbeeldgebied toegepast kunnen worden. Tot slot wordt er in hoofdstuk 7 een conclusie gegeven, daaruit volgt het advies over hoe om te gaan met krimp in de periode tussen groei en krimp. Veel achtergrond informatie staat in de bijlage, waar in de hoofdstukken naar verwezen wordt.

Aan het begin van ieder hoofdstuk worden vragen benoemd waarop het hoofdstuk antwoord geeft.

In de gehele scriptie komen rode 'kaders' voor. In deze kaders staat extra informatie, die niet noodzakelijk is voor het hele verhaal, maar wel extra inzicht biedt in de situatie.

Hoofdstuk 2.

Analyse krimp

- > wat is krimp
- > wat is de oorzaak
- > wat zijn de gevolgen
- > wat zijn de prognoses voor Midden-Drenthe

2.1 Inleiding

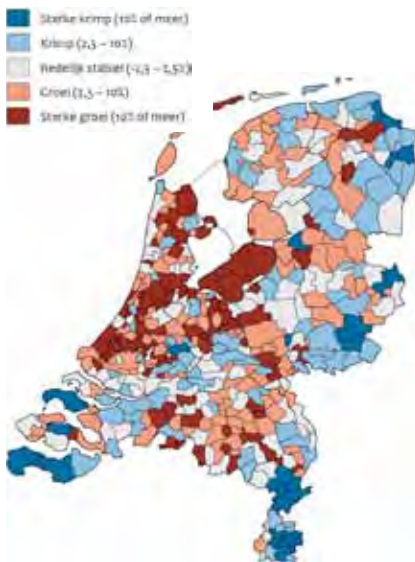
Uit de meest recente prognoses van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) en het PBL (Planbureau voor de Leefomgeving) blijkt dat tot 2040 een derde van alle gemeenten in Nederland te maken heeft met een afname van de bevolking. Bij een tiende van de gemeentes neemt ook het aantal huishoudens af en in bijna alle gemeenten zal de beroepsbevolking afnemen.

Krimp is een heel breed begrip en treft dan ook vele beleidsvelden. In het document 'Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland' van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wordt benadrukt dat krimp niet alleen gevolgen kent voor de woningmarkt maar ook voor economie, detailhandel, bedrijventerreinen en arbeidsmarkt.

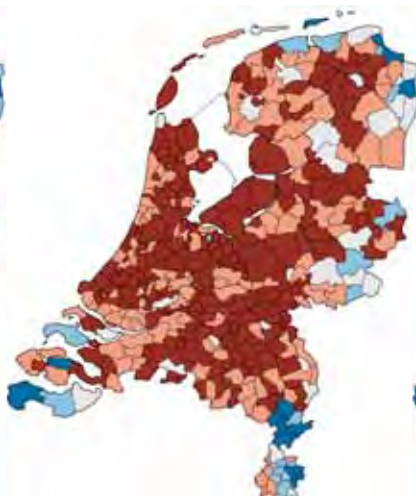
Daarom wordt er in het onderzoek van PBL onderscheid gemaakt in drie vormen van demografische krimp: een afname van het aantal inwoners, de huishoudens en de potentiële beroepsbevolking zie afbeelding 2.1, 2.2 en 2.3. Door de vergrijzing zal de potentiële beroepsbevolking erg afnemen. Dit is een vraagstuk op zich en hier zal in deze scriptie verder geen aandacht aan besteed worden.

Veranderende samenstelling huishoudens

Door de verandering in de samenstelling van de huishoudens, een groeiend aandeel individuele huishoudens (zie afbeelding 2.2), heeft de bevolkingskrimp nog relatief weinig gevolgen voor de woningvoorraad. De bevolking krimpt

Afbeelding 2.1
Bevolkingsprognoses voor Nederland 2008-2040
(bron: CBS/PBL 2010)

Afbeelding 2.2
Huishoudensprognoses voor Nederland 2008-2040

Afbeelding 2.3
Ontwikkeling potentiële beroepsbevolking per gemeente 2008-2040
(leeftijdsgroep van 20-65-jarigen)

namelijk gestaag, maar het aantal huishoudens groeit voorlopig nog (van 7,2 miljoen in 2008 naar 8,1 miljoen in 2025). Waardoor er een licht groeiende vraag blijft naar woningen, maar de vraag wel veranderd.

2.2 Krimp in Nederland

2.2.1 Oorzaak krimp

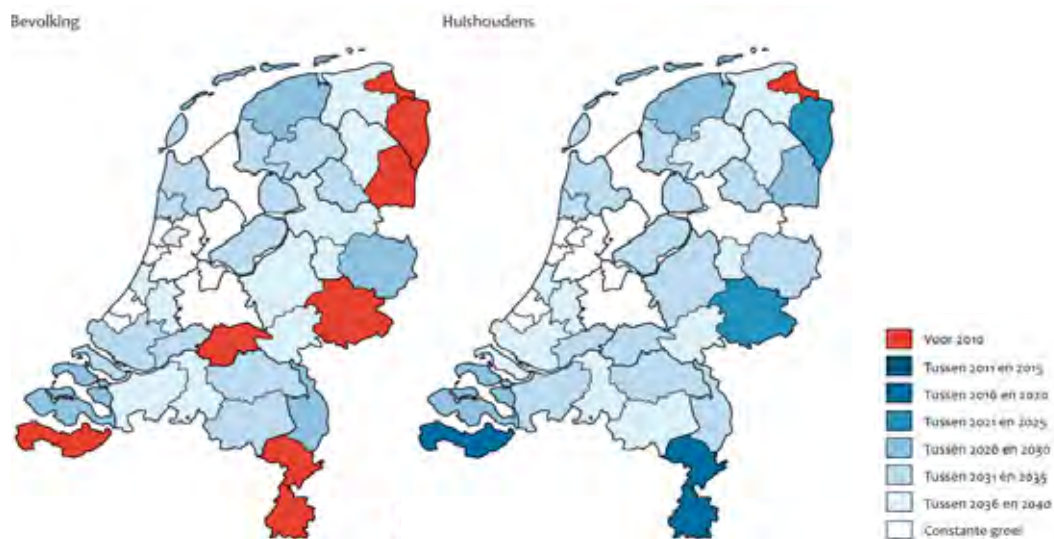
In 2040 telt Nederland volgens het CBS waarschijnlijk 17,5 miljoen inwoners. Dat is ongeveer een miljoen meer dan nu het geval is. Dit houdt in dat de Nederlandse bevolking nog steeds doorgroeit maar niet meer zo hard als voorgaande jaren. Die afname van groei zet zich de komende jaren voort en zal naar verwachting in 2038 omslaan in bevolkingskrimp.¹

¹ bron: H. Van Dalen en K. Henkens, 2009, 'Bevolkingskrimp in Nederland. Sombor stemmend of wenkend perspectief?'

De negatieve lading die het woord krimp heeft, zorgt ervoor dat veel gemeenten die de krimp zien aankomen dit niet willen benoemen of liever spreken van 'bevolkingsdaling'.

Er zijn drie oorzaken te noemen voor deze bevolkingsdaling. Namelijk sociaal-culturele ontwikkelingen, regionaal-economische ontwikkelingen en planologische beslissingen.

- > De sociaal-culturele factoren als individualisering en emancipatie hebben vooral invloed op het natuurlijke bevolkingsverloop van geboorte en sterfte. Er worden minder kinderen geboren, gemiddeld 1,8 kind per vrouw terwijl er 2,1 kind nodig is om de bevolking stabiel te houden. Daarbij zijn er vanwege de vergrijzing minder vruchtbare vrouwen. Meer informatie over de geboortegolf die de vergrijzing veroorzaakt en bevolkingspiramides is te vinden in

Afbeelding 2.4 Omslag naar krimp (bron: CBS/PBL 2010)

- bijlage A. (Tabellen en grafieken bij krimp).
- > Bij regionaal-economische ontwikkelingen zorgen de ontwikkelingen in de bedrijvigheid en werkgelegenheid voor migratie bewegingen richting arbeidlocaties.
 - > Planologische beslissingen hebben invloed op de migratie- en verhuisbewegingen. Zo is er sprake van 'brain-drains', wat inhoudt dat jongeren die hoger onderwijs volgen of gevolgd hebben wegtrekken van het platteland richting de steden.

Het is achterhaald om krimp tegen te gaan door nieuwe inwoners te trekken. Als dit al lukt heeft dit gevolgen voor de omliggende gemeente, zo geeft Gert-Jan Hospers aan tijdens zijn Masterclass 'Creatief met krimp' op 28 januari 2011. Dit wordt ook wel het 'waterbed' effect genoemd. Als ergens mensen bij komen, dan vertrekken deze van een andere plek.

2.2.2 Gevolgen krimp

"Uit onderzoek blijkt dat 31% van de Nederlanders voorstander is van een kleinere bevolking, 16% hoopt zelfs dat bevolking daalt. De meerderheid van de Nederlanders is tevreden met het huidige inwoneraantal en slechts 11% wenst groei." Citaat uit: Krimp!².

Als het aan de Nederlanders ligt hoeft krimp niet iets negatiefs te zijn. Toch denken bestuurders daar anders over. Demografische krimp heeft gevolgen voor de woningmarkt, waar minder druk op komt te liggen, waardoor een overaanbod van woningen kan ontstaan. De afname van inwoners zorgt voor een

kleinere lokale afzetmarkt wat kan leiden tot een overaanbod van voorzieningen. Daarnaast betekent minder inwoners simpelweg minder inkomsten voor een gemeente.

> Ruimtelijke gevolgen

De meest zichtbare gevolgen van krimp zijn er op het ruimtelijke vlak. De ontspannen woningmarkt (weinig vraag, veel aanbod) heeft als gevolg dat het verkopen van een woning lastiger wordt of zelfs niet lukt. Naast koopwoningen komen ook huurwoningen leeg te staan, waardoor verhuurders minder inkomsten hebben. Vervallen woningen en kavels zijn het gevolg, wat de leefbaarheid niet ten goede komt. Voor de stedenbouw is het belangrijk dat er niet meer in groei gedacht wordt, maar in krimp.

> Financiële gevolgen

De meeste krimp gemeenten hebben inmiddels geaccepteerd dat ze met krimp te maken hebben of krijgen. Het maken van een toepasselijk beleid hiervoor levert nog wel problemen op, waarbij vooral de coördinatie en de financiering lastig blijken te zijn. De inkomsten van de gemeenten zullen verminderen. Omdat er geen nieuwbouw nodig is, valt hier geen winst te behalen. Desondanks zal een gemeente moeten investeren in de leefbaarheid, onder andere door middel van sloop. Het overheidsinstrumentarium helpt hier ook niet bij. Dit is namelijk vooral gericht op subsidies bij nieuwbouwprojecten en niet bij 'ontbouwen'³.

² bron: 'Gert-Jan Hospers, 2010, 'Krimp!'

³ Het verdunnen van de bestaande bebouwing

[KADER | SPECIFIEKE KRIMP]

De meeste krimpregio's of toekomstige krimpregio's¹ worden geconfronteerd met specifieke veranderingen:

- > Jongeren (met name uit plattelandsgebieden) trekken naar de grote steden.
- > Hoog opgeleiden of huishoudens met hoger inkomen trekken weg uit krimpgebieden, richting kennis en economisch ontwikkelde steden. (zij hebben de financiële middelen om deze keuze te maken).
- > Toename van het aantal 65-plussers. Dit is de groep die vanwege de vergrijzing de komende jaren erg al groeit.

Deze veranderingen in de samenleving zorgen ervoor dat er een specifieke aanpak nodig is, ook voor krimpgebieden.

De huidige krimpgebieden van Nederland (Parkstad Limburg, Zeeuws-Vlaanderen, Eemdelta) kunnen hierbij een goede leerschool zijn voor 'nieuwe' krimpgebieden.

Opvallend is dat krimp niet alleen te verwacht wordt in de uithoeken van Nederland en plattelandsgebieden, maar ook in groeikernen van grote steden. Meer informatie in bijlage A.

¹ Gemeenten die nu nog groeien maar die naar verwachting binnenkort zullen gaan krimpen

> Gevolgen voorzieningen

Zowel in de zorg, onderwijs en de sector detailhandel ontstaan er problemen vanwege de krimp. Door het teruglopen de aantal mensen in de beroepsbevolking en een groeiende vergrijzing, ontstaat er een grotere vraag naar zorg dan dat er voorzieningen zijn. In het onderwijs neemt de druk toe, door een terugloop van leerlingen. Zeker in dorpen is het vervelend als de enige aanwezige school moet sluiten. Ook zorgt de krimpende bevolking en het wegtrekken van hoog opgeleiden voor een kleiner marktpotentieel en een verminderde koopkracht van supermarkten en andere winkels. Terwijl deze belangrijk zijn voor de leefbaarheid van een dorp. Zeker voor minder mobiele ouderen is de buurtsuper onmisbaar.

> Sociale gevolgen

In de rapportage over krimp van het Planbureau voor de Leefomgeving zijn ook de sociale gevolgen beschreven⁴. Wanneer sociaal-economisch sterke groepen (mobiele mensen) wegtrekken en zwakkere groepen (minder mobiele mensen) meestal vanwege financiële redenen achterblijven, verzwakt de sociale cohesie in de buurt. Als hoog opgeleiden (mobiele mensen) wegtrekken blijft er een eenzijdige bevolkingssamenstelling over. Deze lagere sociale klasse heeft vaak een lage dynamiek met weinig nieuwe impulsen voor het gebied.

De moeilijke woningmarkt zorgt voor de onverkoopbaarheid van woningen. Waarvoor mensen soms gedwongen in hun woning moeten blijven wonen.

⁴ bron: PBL, 2010, 'Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland'

Afbeelding 2.5 Vicieuze cirkel krimp

Bij onder andere ouderen kan dit voor vereenzaming zorgen. Als de sociale cohesie⁵ in een gebied goed is, zullen deze gevolgen verminderd worden. Dan zijn bewoners minder snel geneigd uit een woonplaats te vertrekken. Deze sociale aspecten mogen zeker bij krimpgebieden niet worden onderschat. Dit wordt ook in de tv-documentaire van Tegenlicht over krimp in Nederland⁶ benadrukt.

Alle gevolgen staan met elkaar in verbinding en dragen bij aan de leefbaarheid. Minder mensen zorgen voor een ontspannen woningmarkt, wat leegstand tot gevolg heeft, waardoor de leefbaarheid minder wordt. Ook hogeropgeleiden

⁵ Ook wel sociale verbondenheid genoemd, wordt bepaald door de betrokkenheid van bewoners bij hun woonplaats en medebewoners

⁶ Vierdelige documentaire 'Nederland op de teken-tafel' van de VPRO, december 2010

zullen wegtrekken, hierdoor neemt de koopkracht af. Waardoor voorzieningen zullen verdwijnen en de leefbaarheid verminderd. Door vertrekkende inwoners heeft de gemeente minder inkomsten, en minder financiële mogelijkheden om een positieve impuls te geven. Dit wordt ook wel de vicieuze cirkel van krimp genoemd (zie afbeelding 2.5).

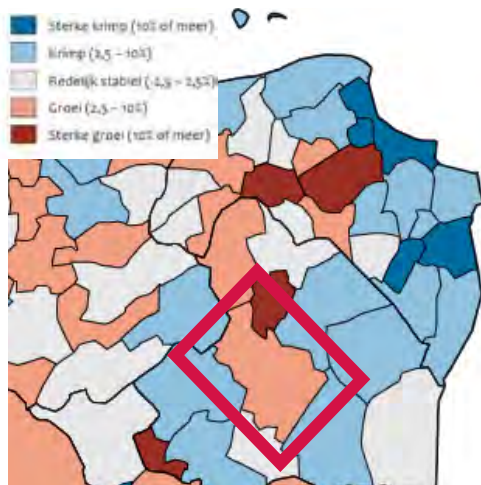
2.3 Krimp in gemeente Midden-Drenthe

Een uitgebreide beschrijving van Midden-Drenthe volgt in het volgende hoofdstuk. Hier wordt alleen ingegaan op de krimp in Midden-Drenthe.

De in totaal 35 kernen van de gemeente Midden-Drenthe zijn goed voor 33.562 inwoners op 1 januari 2010. In 2040 is de bevolking volgens prognoses van het Planbureau voor de Statistiek met 2,5 tot 10% gegroeid. Naar verwachting zal het aantal huishoudens zelfs met meer dan 10% groeien, zie afbeelding 2.6. In eerste instantie lijkt er dus geen sprake te zijn van krimp in de gemeente Midden-Drenthe. Vooral als Midden-Drenthe met omliggende gemeenten vergeleken wordt.

Uit cijfers van Bevolkingsprognose Drenthe XVII⁷ volgt een andere prognose. Zoals in afbeelding 2.7 te zien is. Hier krimpt Midden-Drenthe de komende 10 jaar al met 800 inwoners, en in 2040 zijn er 5.100 (15%) inwoners minder in de gemeente.

⁷ bron: Gedeputeerde staten van Drenthe, augustus 2009, 'Bevolkingsprognose Drenthe XVII'

Afbeelding 2.6 Bevolkingsprognoses voor Nederland 2008-2040 (bron: CBS/PBL 2010) (gemeente Midden-Drenthe in de rode ruit)

Meer tabellen en grafieken over de bevolkingskrimp in Midden-Drenthe zijn te vinden in bijlage A. (Tabellen en grafieken bij krimp).

Opvallend is dat de prognoses zo ver uiteen lopen. Bij nationale prognoses is sprake van 2,5-10% groei en bij provinciale prognoses is sprake van een krimp van 15 % van het aantal inwoners. Beide zijn betrouwbare bronnen en toch hebben ze andere prognoses. Hieruit blijkt dat het stellen van prognoses niet makkelijk is en afhankelijk is van vele factoren. Onder andere: ontwikkelingen in het buitenland, economie, medische ontwikkelingen enz. en alle onderdelen hebben ook invloed op elkaar. Daarom moeten de prognoses ook niet als vast gegeven worden gezien maar als een indicatie dat de krimp in veel gebieden komt.

Afbeelding 2.7 Toename van het aantal inwoners per 1.000 van de gemiddelde bevolking in de periode 2010-2039⁹

Woningvoorraad

Over 10 jaar is er naast de bevolkingsafname in Midden-Drenthe ook sprake van een huishoudensdaling. Deze is zeer sterk tussen 2030 en 2040, (zie afbeelding 2.8).

Uit onderzoek naar de woningvoorraad (op funda.nl) blijkt dat er op dit moment 580 woningen te koop staan in de gemeente Midden-Drenthe (4% van de totale woningvoorraad). Nader onderzoek toont aan dat in Zwiggelte en Drijber 13% van de woningen te koop staat en bij Spier zelfs 20%. (Zie het woningvoorraadschema Midden-Drenthe in bijlage B).

In bijlage B (Tabellen en cijfers Midden-Drenthe) staan ook de gegevens over de bevolkingsontwikkeling per dorp van de afgelopen 10 jaar. Het aantal inwoners in Zwiggelte is de afgelopen 10 jaar met

	2010	2020	2030	2040
Aa en Hunze	10.680	10.830	10.540	9.470
Assen	28.830	32.670	36.470	39.310
Borger-Obdorn	10.870	11.170	10.820	9.610
Coevorden	15.160	15.720	15.780	15.010
Emmen	47.450	50.320	51.400	50.460
Hoogeveen	23.000	24.630	25.410	25.660
Middel	14.370	15.970	17.620	18.850
Midden-Drenthe	13.760	14.250	14.180	12.950
Noordenveld	13.300	14.880	15.390	14.780
Tynaarlo	13.560	14.000	13.760	12.810
Westerveld	8.180	8.300	7.850	6.840
De Wolden	9.400	9.530	9.140	7.880
Drenthe	208.580	222.260	228.360	223.620

Afbeelding 2.8 Prognoses huishoudens Drenthe per gemeente

Prognose inwonertallen per 1 Januari (afgerond op 100-tallen)							
	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
Aa en Hunze	25.600	25.000	24.300	23.300	22.200	21.000	19.600
Assen	67.000	70.500	73.600	76.400	79.100	81.500	83.500
Borger-Obdorn	26.100	25.600	24.900	24.000	22.900	21.500	19.900
Coevorden	35.900	35.700	35.300	34.800	34.100	33.200	32.200
Emmen	109.800	110.600	111.200	111.600	111.500	110.900	109.500
Hoogeveen	54.800	55.900	56.800	57.500	58.000	58.300	58.400
Middel	32.500	34.000	35.300	36.400	37.500	38.300	39.000
Midden-Drenthe	33.600	33.400	32.800	32.100	31.100	29.800	28.500
Noordenveld	31.100	30.900	30.300	29.500	28.400	27.000	25.400
Tynaarlo	32.100	31.800	31.300	30.600	29.500	28.200	26.500
Westerveld	19.300	19.000	18.600	18.000	17.200	16.200	15.000
De Wolden	23.400	22.700	21.700	20.600	19.400	18.100	16.800
Drenthe	491.000	495.200	496.200	494.700	490.800	484.000	474.500

Toename aantal inwoners in Drenthe, gemiddeld per jaar			
	2010-2019	2020-2029	2030-2039
Absoluut	520	-540	-1.630
In %	0,1	-0,1	-0,3

Afbeelding 2.9 Prognoses inwoners Drenthe per gemeente 2010-2039
(bron: Bevolkingsprognose Drenthe XVII, Gedeputeerde staten van Drenthe 2009)

Afbeelding 2.10 Gevolgen van krimp

19% gekrompen. Drijber daarentegen is met 19% de grootste stijger. Andere groeidorpen zijn Wijster (16%), Westerbork (12%) en Beilen (8%). Krimp-dorpen in de gemeente zijn Orvelte (-17%), Balingen (-17%), Oranje (-12%) en Elp (11%).

Omdat Midden-Drenthe een dunbevolkt grondgebied heeft, zal dit waarschijnlijk grote gevolgen hebben voor de woningvoorraad en het voorzieningen niveau.

2.4 Conclusie

Nederland telt in 2040 volgens prognoses 17,5 miljoen inwoners. Dat betekent dat Nederland nog met 1 miljoen inwoners gaat groeien. Rond 2038 zal naar verwachting de nationale bevolkingsgroei omslaan in krimp. Uit prognoses van CBS en PBL blijkt dat een derde van alle Nederlandse gemeente al voor 2040 te maken heeft met bevolkingskrimp. De gemeente Midden-Drenthe hoort volgens voorspellingen van het CBS niet bij deze groep. Maar volgens provinciale prognoses krijgt de gemeente tussen 2012 (bevolkingsafname) en 2020 (huishoudenafname) al met krimp te maken. Deze jaartallen lopen erg uiteen met de nationale prognoses. Blijkbaar is het lastig om te voorspellen wanneer de krimp komt. Maar dat hij ook in Midden-Drenthe komt is aannemelijk. De oorzaak van de bevolkingsdaling, zoals krimp vaak genoemd wordt, ligt vooral in de afname van geboorten en migratiesaldo. Vooral de periferie van Nederland, plattelandsgebieden en groeikernen bij grote steden, krijgen te maken met krimp. Grote steden krijgen naar verwachting als laatste hiermee te maken. Naast de ruimtelijke en economische gevolgen is krimp ook

schadelijk voor de sociale structuur van gebieden. De krimp valt onder verschillende beleidsvelden, daarom is samenwerking tussen verschillende vakgebieden noodzakelijk. Het zijn meestal de bestuurders die negatief zijn over krimp, onder andere omdat de financiering erg lastig is. Er valt aan krimp niet direct iets verdienen. Toch liggen er bij krimp veel kansen, want er is gemiddeld meer ruimte per bewoner. Die kan gebruikt worden om de leefbaarheid te vergroten. Maar dan moeten die kansen wel gegrepen worden.

[KADER | PERSBERICHT]

Op 4 januari 2011 wordt bekend gemaakt dat de Gedeputeerde Staten extra geld beschikbaar stelt voor de maatregelen tegen de gevolgen van krimp.

“Al in 2011 stellen GS extra geld beschikbaar voor steun voor sociaal-economische doelen (ruimte voor economische ontwikkeling, burgerparticipatie en sociale infrastructuur)” Citaat uit het persbericht wat 4 januari 2011 op de website van de provincie staat¹. In totaal wordt er 1,5 miljoen euro bestemd voor sociaal economische doelen. Drie ton daarvan is bestemd voor specifieke maatregelen die worden genomen naar aanleiding van de verwachte krimp in de provincie Drenthe.

¹ (bron: Provincie Drenthe (4 januari 2011). Geraadpleegd op 6 februari 2011 www.provincie.drenthe.nl/actueel/persberichten/@50949/drenthe-geeft/)

Hoofdstuk 3.

Analyse Midden-Drenthe

- > waarom Midden-Drenthe
- > wat is het karakter
- > wat zijn de kwaliteiten en kansen

Afbeelding 3.1 Ligging Gemeente Midden-Drenthe

3.1 Inleiding

Uit hoofdstuk 2 is gebleken dat ondanks de onvoorspelbare prognoses, Midden-Drenthe met krimp te maken gaat krijgen. Het is dus een toekomstige krimpgemeente. Uit het vorige hoofdstuk bleek ook dat specifieke krimp¹ om een gebiedsgerichte aanpak vraagt. Daarom wordt in dit hoofdstuk de gemeente Midden-Drenthe onder de loep genomen.

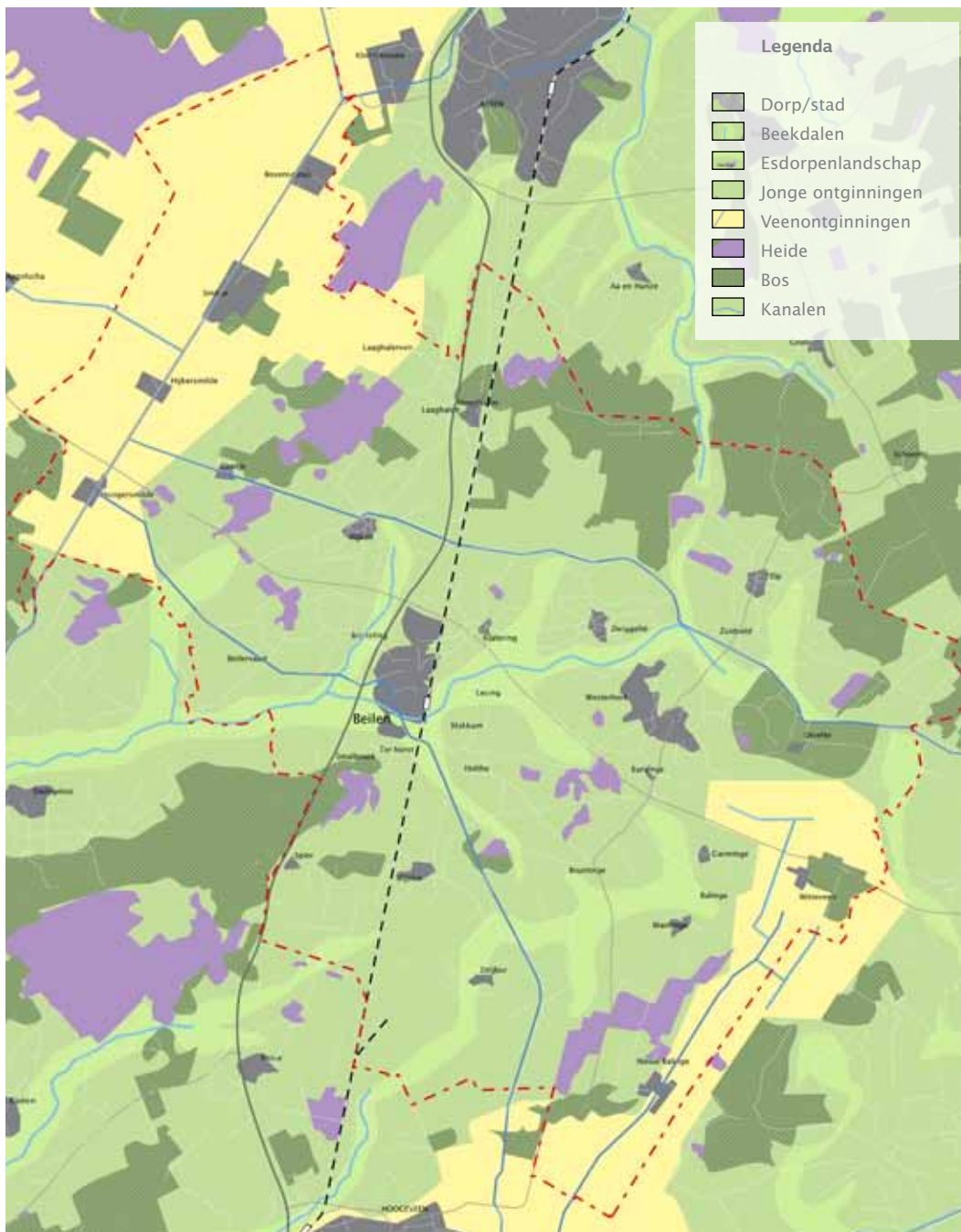
In dit hoofdstuk wordt verder ingegaan op het karakter van de gemeente Midden-Drenthe. Deze karakterbeschrijvingen zullen gebruikt worden bij het vormen van een stedenbouwkundige en planologische strategie voor krimp. Daarnaast is ook de opbouw van verschillende Midden-Drentse dorpen onder-

zocht. Uiteindelijk wordt deze informatie samengevat in kwaliteiten en kansen van de gemeente.

Kerngegevens Midden-drenthe

- > 34.582 ha, één van grootste gemeenten Nederland
- > Samenvoeging gemeente Beilen, Westerbork en Smilde in 2000
- > 35 kernen, voornamelijk kleine dorpen
- > 33.562 inwoners en 13.759 woningen (Orvelte het kleinste 78 inwoners en Beilen grootste met 9900 inwoners)
- > Weinig nieuwbouw, alleen in Beilen
- > Gemiddelde woningwaarde 227.000 euro (binnen dorpen)
- > Appartementen alleen in Smilde en Beilen

¹ Specifieke afname van jongeren en hoogopgeleiden en een toename van het aandeel 65-plussers

Afbeelding 3.2 Landschap Midden-Drenthe (Bron: HKB Stedenbouwkundigen)

3.2 Ruimtelijk karakter

Gemeente Midden-Drenthe ligt, zoals de naam al doet vermoeden, centraal in de provincie Drenthe. Het ligt tussen de plaatsen Assen en Hogeveen. In het westen wordt de gemeente begrensd door natuurgebied Dwingelerveld en ten oosten ligt de gemeente Coevorden. Dwars door Midden-Drenthe loopt de spoorlijn tussen Groningen en Zwolle (van noord naar zuid). Parallel daaraan loopt de enige snelweg in de gemeente, de A28, die vlak langs drie dorpen loopt. In het gebied ligt een netwerk aan vaarten en kanalen die gebruikt werden voor de vroegere ontginningen. Midden-Drenthe ligt tegen het natuurgebied Drentse Aa aan en beschikt zelf over het Mantingerbos en het Mantingerzand, wat een Natura 2000 gebied is.

Het landschap van Midden-Drenthe bestaat uit verschillende schalen (zie afbeelding 3.2).

- > De kleine schaal is vooral terug te vinden in de beekdalen met zijn esdorpenlandschap². Dit is een belangrijk structurerend element op het Drentse plateau³. Op deze vruchtbare gronden zijn vaak kleine akkers te vinden, die lang de enige gronden waren die bewerkt konden worden.

² *Esdorpenlandschap: Een es is een aaneengesloten complex bouwland. Ze zijn vaak hoger gelegen, hebben een bolle vorm en liggen tegen de dorpen aan. De esdorpen worden gekenmerkt door geconcentreerde bebouwing.*

³ *Drentse plateau: Een ondoordringbare keileemlaag die in de ijstijd is afgezet (10 - 20m boven NAP). Na de ijstijd is het plateau aangetast door beekjes en riviertjes.*

- > De grootste landschappelijke schaal is het veenlandschap. Deze is in het Noord-Westen bij Smilde te vinden en in het Zuid-Oosten bij Witteveen en Nieuw-Balinge. De veengebieden worden met elkaar verbonden door een kanalenstelsel, die dwars door het overige kleinschalige Drentse landschap snijden. Veengebieden worden gekenmerkt voor strakke verkaveling, lintbebouwing langs de vaarten en uitgestrekte vlaktes.
 - > Het overige grondgebied van de gemeente heeft een middelgrote maat. Hier zijn onder andere heidevelden en (stuif)zandgronden te vinden waar voornamelijk landbouw plaatsvindt.
- Meer over het landschappelijke karakter van de gemeente Midden-Drenthe in bijlage C.

3.3 Cultuur historisch karakter

Opvallend is de sterke profilering van de Provincie Drenthe. In elk willekeurig VVV-kantoor ligt een scala aan mooie brochures voor de aanprijzing van de provincie. De brochures zijn modern vormgegeven, met uitnodigende artikelen. Er komt goed naar voren welke mogelijkheden de provincie Drenthe te bieden heeft. Sinds februari verschijnen er zelfs reclamespotjes op televisie over de recreatieve aantrekkingskracht van Drenthe. Ook het trekken van nieuwe inwoners wordt op een vernieuwende manier gedaan, namelijk door het concept 'proefwonen'. Dit is een project wat is ingezet om stedelingen naar Drenthe te trekken. Zij mogen een aantal dagen 'proefwonen' om kennis te maken met de provincie.

Historie

In bijlage D (historie Midden-Drenthe) staat een uitgebreide beschrijving van de geschiedenis van Midden-Drenthe. De belangrijkste ontwikkelingen zijn in deze paragraaf kort weergegeven.

[KADER | WONINGCORPORATIE MIDDEN-DRENTHE]

Een woningcorporatie in Midden-Drenthe ('Woonservice') is actief om de tafel gaan zitten met Dorpen-overleg Midden-Drenthe (samenwerkingsverband van kleine dorpen).

Inmiddels is er in verschillende dorpen gesproken over mogelijke plannen:

- > Witteveen: uitbreidingsplan 20 woningen in 2 fasen.
- > Zwiggelte: uitbreidingsplan 10-12 woningen
- > Oranje: te weinig belangstelling, geen project
- > Hijken: plannen voor brede school
- > Hooghalen en Wijster: onderzoek naar steunpunt senioren
- > 'Broekstreek': onderzoek mogelijkheden nieuwbouw

Dit voorbeeld laat zien dat woningcorporaties in Midden-Drenthe actief bezig zijn met positieve ingrepen in de kleine dorpen, met oog op de toekomst (vergrijzing/krimp).

Bron: Woonservice, 2009, 'Woonservice 10! jaarverslag'

De eerste verschijningen van landbouw in Drenthe zijn de Celtic fields. Deze omwalde akkertjes van 40 bij 40 meter ontstonden rond 800 jaar voor Chr. In de Middeleeuwen kwamen de esontginnigen op gang. Vanaf de 17e eeuw zorgde de vervening voor grootschalige ontginingsactiviteiten. Ook werden er in die tijd op de heide veel schapen gehouden voor de mest op de landbouwgronden. Het andere vee kon op de gemeenschappelijke brink grazen.

In de 19e eeuw werden vele vaarten en kanalen gegraven voor de turfindustrie en werd in 1870 de eerste spoorlijn tussen Groningen en Meppel aangelegd. Aan het eind van de 19e eeuw deed de kunstmest zijn intrede waardoor de schaalvergroting werd ingezet en grote stukken landbouwgrond ontgonnen werden. In de laatste eeuw heeft kamp Westerbork een belangrijk onderdeel uitgemaakt van de historie van Midden-Drenthe.

Kamp westerbork

Een bekende toeristische trekpleister in de gemeente Midden-Drenthe is kamp Westerbork, een voormalig vluchtelingenkamp van voor de tweede wereldoorlog. De regering heeft het kamp in 1939 laten bouwen om vluchtelingen uit Duitsland (vooral Joden) te huisvesten. In 1942 kwam het kamp in eigen beheer van de Duitsers wat tot de bevrijding op 12 april 1945 duurde. Er is een nationaal monument gemaakt van de spoorrails en ook zijn er 102.000 stenen geplaatst, één voor elke gedeporteerde. Jaarlijks komen er honderdduizend toeristen naar kamp Westerbork.

Afbeelding 3.3 Kamp Westerbork

3.4 Bestuurlijk karakter

Het dagelijkse bestuur van de gemeente Midden-Drenthe bestaat uit een burgemeester, drie wethouders en één gemeentesecretaris. De wethouders zijn afkomstig van drie verschillende partijen, namelijk de PvdA, het CDA en de VVD.

Visie

De gemeente Midden-Drenthe is bezig met het opzetten van een structuurvisie. Er bestaan al verschillende visies voor de verschillende plaatsen in de gemeente. Maar om op één lijn te komen over de wensen en belangen voor het totale grondgebied is er door de gemeente een visiefilm ontwikkeld⁴.

Hieronder volgen de belangrijkste punten uit de visiefilm:

- > De mens in de gemeente is het belangrijkste element
- > Sterke betrokken samenleving behouden (vrijwilligerswerk en zorg voor ouderen)
- > In ieder dorp moet een overdekte ontmoetingsplek komen, om sociale verbondenheid te versterken

- > Voorzieningen worden niet onnodig behouden
- > Goede bereikbaarheid van voorzieningen met het OV is belangrijk
- > Het NS-station in Beilen, moet een knooppunt worden
- > Er is ruimte voor kleinschalige bedrijvigheid en voor grootschalige duurzame landbouwactiviteiten
- > Nieuwe bedrijven worden geconcentreerd op het bedrijventerrein van de VAM-Mera (afvalverwerking)
- > De gemeente is zich bewust van de bevolkingsafname, maar nadruk ligt op het aantrekken van forenzen en remigranten
- > Behouden van huidige bewoners, daarvoor andere woonvormen inzetten (levensloopbestendige woningen, starterswoningen)
- > Aantrekken recreanten door platte-landskarakter en enkele bezienswaardigheden

Dit resulteert ook in een diverse identiteit, elk dorp is uniek. De doelen en wensbeelden die in de visiefilm worden genoemd zijn dragers voor de te ontwikkelen structuurvisie.

3.5 Sociale karakter

Het bureau HKB Stedenbouwkundigen zit in een ontwerpproces met de gemeente Midden-Drenthe. Tijdens een van de bijeenkomsten kwam naar voren dat de inwoners van de gemeente eigenlijk alleen een vrieskist, een auto en een ontmoetingsplek nodig hebben. De auto en de vrieskist waren nodig, omdat de afstanden naar voorzieningen, werk, school enz. relatief groot zijn.

⁴ bron: Gemeente Midden-Drenthe, 2008, 'Visiefilm Midden Drenthe 2008'

Dit wordt niet als probleem ervaren, omdat zij dit gewend zijn. De ontmoetingsplek is voor de sociale verbondenheid in de verschillende kernen. Dit sociale karakter wordt ook wel 'naoberschap' genoemd. Naoberschap is een veelgehoord begrip in Drenthe en andere delen van Oost-Nederland. Het betekent: het klaarstaan voor je burens. Hier is vaak sprake van in kleine sociale, overwegend agrarische gemeenschappen. De sociale verbondenheid in Midden-Drenthe wordt onder andere zichtbaar door de ontmoetingsplekken in de vorm van brinken⁵. In het kader 'sociale structuur' worden ook twee citaten gegeven die aangeven dat de sterke sociale structuur al jaren bestaat en ook noodzakelijk was.

Verenigingsleven

Het sociale leven vindt voor een belangrijk deel plaats bij verenigingen. In Midden-Drenthe heeft bijna elk dorp een basisschool, een voetbalclub en senioreninstanties. In Beilen zijn zelfs twee scholen voor voortgezet onderwijs. In de gemeente is geen ziekenhuis, die bevindt zich in het naastgelegen Assen of Hoogeveen. Wel beschikt elke woonkern over een dorps huis of andere gezamenlijk ontmoetingsplek en heeft bijna elke woonkern een eigen belangenvereniging. Deze verenigingen zijn erg belangrijk voor de sociale cohesie binnen de kernen.

Inwoners

van de totaal 33.562 inwoners is 65% tussen de 18 en 65 jaar, 18% is onder de 18 en 17% boven de 65. In 2040 is de

65+ groep waarschijnlijk gegroeid tot 31%. In Midden-Drenthe is 93,6% autochtoon, 40% is gehuwd en maar 8% van de totale bevolking krijgt een uitkering. Van de 1287 beroepsopleiding studenten, volgt 41% een HBO studie en 7,5% een universitaire studie.

In 2010 behoort 74% van de potentiële beroepsbevolking (18-65 jaar) tot de werkzame beroepsbevolking. Ondanks dat de gemeente zichzelf een plattelandsgemeente noemt is maar 6% werkzaam in de landbouw. Daarnaast is 17% werkzaam in de industrie, 36% in de niet commerciële dienstverlening en 40% is werkzaam in de commerciële sector. In Midden-Drenthe zijn totaal 530 agrarische bedrijven, waarvan 57% veeteelt is, 33% akkerbouw en 11% gemengd. Er zijn 1.450 bedrijfsvestigingen, waarvan de meeste (60%) in de commerciële sector.⁶

3.6 Opbouw van de dorpen

In bijlage E is een dorpenanalyse te vinden. In deze analyse is de opbouw van de dorpen in de jaren 1890, 1958 en 2006 bekeken. Om te kijken hoe de dorpen door de jaren zijn ontwikkeld. Hieronder staat de conclusie uit de analyse

Het onderzoek toont aan dat het stratenpatroon van 1890 tot 2006 bijna niet is veranderd en dat langs deze straten de meeste bebouwing is ontstaan. Alleen de grote dorpen (Beilen, Smilde en Westerbork) hebben uitbreidingswijken die los staan van het historische stratenpatroon.

⁵ Een brink is een gezamenlijk stuk openbare ruimte, vaak omringd door bomen.

⁶ bron: CBS, 07-02-2011 'Wijken en buurten 2004-2010'

De kleinste dorpen of gehuchten zijn nooit groot geworden maar hebben wel aangetoond de ruimte te hebben om te groeien en te krimpen (in bebouwing) langs de liggende structuren. Witteveen is het jongste dorp van de provincie Drenthe, een typische veenontginningsdorp. De meeste andere dorpen in de gemeente Midden-Drenthe zijn esdorpen, vooral ontstaan in de Middeleeuwen. Esdorpen hadden essen om gewassen op te verbouwen en brinken om dieren op te laten grazen. De brinken waren voor gemeenschappelijk gebruik en zo worden ze nu nog vaak gebruikt. De brinken zijn ook nu nog herkenbaar in de dorpen, vele zijn in het midden van het dorp komen te liggen (terwijl ze eerst aan de randen van de dorpen lagen). Dit komt omdat er nieuwe bebouwing omheen is ontstaan.

3.7 Kansen en bedreigingen

Om de kansen en bedreigingen van Midden-Drenthe overzichtelijk te maken, is hieronder een lijst opgesteld met de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen in de gemeente Midden-Drenthe. De kansen en bedreigingen zijn ook gebaseerd op hoofdstuk 2.

Sterkten

- > Sterk landelijk/plattelandskarakter; verspreide en ruime ligging van woonkernen en tussenliggende agrarische gronden
- > Historische esdorpenlandschap; ontstaan in de ijstijd en nog steeds zichtbaar, verspreid over de hele gemeente
- > Naoberschap; de sociale verbondenheid is over het algemeen vrij groot

[KADER | SOCIALE STRUCTUUR]

“Uit diverse onderzoeken en ook in de discussiebijeenkomsten is naar voren gekomen dat de inwoners van de kernen in Midden-Drenthe trots zijn op hun dorp en over het algemeen tevreden zijn over de leefbaarheid in het dorp waar zij wonen. Leefbare kernen kenmerken zich door een samenhang tussen drie elementen, te weten: een sterke sociale samenhang, een aantrekkelijke fysieke kwaliteit van de woonomgeving en een goed leefklimaat in het dorp met de aanwezigheid van de nodige voorzieningen.”¹

Noaberschap was ook noodzaak: *“Toch is de buurschap, het kleine dorp, tot op de dag van vandaag een kenmerkend element van Drenthe gebleven. Het gaat daarbij niet alleen om materiële uiterlijke kenmerken maar ook om immateriële, sociaal-culturele eigenschappen. De gemeenschapszin, het binnenskamers houden van conflicten, het impliciete taalgebruik, zij zijn het resultaat van een eeuwenlang proces van het op elkaar aangewezen zijn, van een wederkerige noodzaak. Dit moet niet gezien worden als een romantisch ideaalbeeld van harmonie en saamhorigheid, maar als een rationele omgangscodes waarbij ieders afhankelijkheid van het buurschappelijk collectief bepalend is geweest, met andere woorden als een overlevingsstrategie dus.”²*

¹ Citaat: Woonplan gemeente Midden-Drenthe 2005

² Citaat: Encyclopedie Drenthe, <http://www.encyclopediedrenthe.nl/Drenthe>

Afbeelding 3.4 Brink in Midden-Drenthe

- > Profilering van de Provincie Drenthe; goede reclame voor Drenthe, daarnaast ziet de provincie ook de krimp aankomen en wil wel financieel ondersteunen geven
- > Ligging van de spoorlijn (dwars door de gemeente in Beilen); goede bereikbaarheid en snelle verbindingen naar grote steden. Dit is gunstig voor forenzen

Zwakten

- > Voorzieningenniveau; door vele kleine woonkernen, beschikt niet elke kern over een aanbod aan voorzieningen
- > Beilen heeft geen herkenbaar landschapskarakter; alle kernen hebben een typisch veen- of esdorp karakter
- > Geen grote stad binnen de gemeente grenzen; met regionale voorzieningen (als ziekenhuis en hogescholen)

Kansen

- > Sociale structuur versterken; door de verbondenheid te gebruiken voor nieuwe (burger) initiatieven
- > De voorlopige groei kan gebruikt worden om in te spelen op de toekomstige krimp
- > Herkenbare landschapkarakters versterken

Bedreigingen

- > Bevolkingskrimp in Midden-Drenthe is moeilijk in te schatten omdat de prognoses uiteen lopen
- > Assen en Hoogeveen trekken de jongeren uit de plattelandsdorpen
- > Sociale structuur vervaagd; door immigranten uit de Randstad kan de sterke sociale structuur vervagen.

- > Grote hoeveelheid kleine kernen waardoor de ruimtelijke gevolgen bij krimp groter zullen zijn.

3.8 Conclusie

Het landschap in de gemeente Midden-Drenthe bestaat uit verschillende schalen. O.a. het kleinschalige esdorpenlandschap langs beekdalen en de grootschalige veenontginningen in het noordwesten en zuidoosten.

De gemeente wil de rust die het platteland uitstraalt behouden, stellen ze in hun visie. Daarnaast vind het bestuur de sociale verbondenheid, ook wel naobschap genaamd, erg belangrijk. Deze sociale structuur biedt kansen voor particuliere initiatieven.

Midden-Drenthe beschikt niet alleen over een sterke sociale structuur maar ook de ruimtelijk structuur van veel dorpen is sterk. Uit het dorpenonderzoek is naar voren gekomen dat de dorpen in de loop van de tijd langs de structuur zijn gegroeid en gekropen. Op dit moment zijn er vanuit de gemeente weinig bouwplannen, dit in tegenstelling tot de plaatselijke corporaties die hun woningvoorraad aan het versterken zijn.

Al zijn de bevolkingsprognoses onduidelijk en niet eenduidig (CBS/CPB en Provincie Drenthe). Voorlopig is er nog sprake van groei in plaats van krimp. Dat betekent dat de huidige groei gebruikt kan worden voor de komende krimp. Er moet goed nagedacht wordt over nieuwe plannen en wat hun gevolgen/inpassingen zijn in de toekomst. Hierbij zou de gemeente gebruik moeten maken van hun kwaliteiten en kansen.

Hoofdstuk 4.

Voorbeeld strategieën

- > waarom worden er voorbeelden gebruikt
- > wat is er door huidige krimpgebieden bedacht
- > hoe kan dit door toekomstige krimpgebieden gebruikt worden

4.1 Inleiding

In de vorige hoofdstukken is het 'probleem' van krimp verduidelijkt. In dit hoofdstuk wordt er gekeken hoe er in huidige krimpgebieden met het fenomeen wordt omgegaan. Naar aanleiding van deze voorbeelden, kan in het volgende hoofdstuk de strategie voor toekomstige krimp gebieden worden bepaald.

De voorbeeld strategieën zijn afkomstig van veel verschillende partijen: overheden, organisaties, samenwerkingsverbanden, bewoners maar ook individuen. Daarnaast hebben ze betrekking tot veel verschillende beleidsvelden: wonen, ruimte, werken, onderwijs, zorg, sociale structuur. Dit toont aan dat krimp een 'probleem' is wat vele beleidsvelden en partijen samenbrengt. Om de voorbeelden overzichtelijk te maken zijn ze gebundeld in 3 categorieën: kwaliteit, voorzieningenniveau en leefbaarheid.

4.2 Kwaliteit voorbeelden

4.2.1 Het Rijk

In het Actieplan Krimpen met Kwaliteit van o.a. het Rijk (ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties) worden zowel de voor- als nadelen van krimp beschreven. Benadrukt wordt dat structurele krimp in combinatie met vergrijzing en ontgroening gevolgen heeft voor terreinen als wonen, ruimte, onderwijs, zorg- en welzijnsvoorzieningen en werk. Het Rijk dringt daarom aan op samenwerking tussen gemeenten en maatschappelijke organisaties, om zo nodig op tijd maatregelen te nemen. "De bestuurlijke aanpak moet niet gericht zijn op het tegengaan van de afname van bevolking of aantal huishoudens. Dit

leidt alleen maar tot concurrentie tussen gemeenten en regio's om bewoners en bedrijven. Het gaat er om de gevolgen van krimp aan te pakken, de ongewenste effecten te beperken en kwaliteit aan het gebied toe te voegen. Partijen zullen in krimpregio's moeten nadenken wat hun onderscheidend vermogen op langere termijn is en hoe ze dit gericht kunnen inzetten om hun regio nieuw elan te geven. Kortom, krimpen met kwaliteit!"¹. Hieruit blijkt dat de overheid gaat voor een regionale aanpak. Gemeenten moeten samenwerken om hun krachten te bundelen. Het rijk zet zich voor dergelijke projecten in door middel van subsidies. Verder brengen ze het probleem bij de verschillende overheidslagen onder de aandacht. Al wil het Rijk, krimp geen probleem noemen, maar een kans voor kwalitatieve verbeteringen.

Strategie Rijk: Bewustwording van krimp in verschillende overheidslagen en bij instanties vergroten en inzetten op het beperken van negatieve effecten van krimp.

4.2.2 Gemeente Veere

In de masterclass² over Krimp werd Veere als voorbeeld genoemd. De gemeente Veere heeft onlangs (december 2010) namelijk een brochure gemaakt over de gemeente, 'DNA Veere' genaamd. Hier staat per kern aangegeven wat de speciale kracht is en wat het dorp zo bijzonder maakt. Niet een identiteit als gemeente

¹ bron: Rijk VNG IPO, november 2009, 'Actieplan Krimpen met Kwaliteit'

² 'Creatief met krimp' door Gert-Jan Hosper op 28 januari 2011

maar iedere kern zijn eigen identiteit. De gemeente benadrukt hiermee de bestaande kwaliteiten en brengt deze onder de aandacht van de bewoners.

Strategie Veere: Benoemen en onder de aandacht brengen van de bestaande kwaliteiten in een krimpende gemeente, zodat dit bewoners zal behouden.

4.2.3 Kennisnetwerk DC NOISE

Frank Kerckhaert (burgemeester van Hengelo) is een belangrijk onderdeel van kennisnetwerk DC NOISE³. Hij is actief binnen dit netwerk maar ook binnen zijn gemeente. Frank Kerckhaert richt zich vooral op innovatieve woningbouw en manieren om jongeren aan de regio te binden. Hij zegt dat de teruglopende grondopbrengsten het grootste probleem zijn, maar dat de krimp kansen biedt voor het vergroten van de leefkwaliteit van gebieden.

Strategie DC NOISE: Individuele plan-trekker die krimp op de agenda zet.

4.3 Voorzieningen niveau

4.3.1 Parkstad Limburg

Het aantal jongeren in Limburg loopt schrikbarend terug. Naar verwachting zijn er in 2025 een derde minder leerlingen tussen de 12 en 18 jaar dan in 2007. Het onderwijs zou dus grote klappen gaan krijgen. Door het nu al sluiten, concentreren en fuseren van onderwijsinstellingen en/of vestigingen worden de gevolgen nu al opgevangen. Dit is niet alleen voor het

onderwijs een goede strategie maar ook voor andere voorzieningen zou dit een goede oplossing kunnen zijn³.

Strategie Parkstad Limburg: De enorme terugloop van het aantal leerlingen opvangen door het vroegtijdig sluiten, concentreren en fuseren van onderwijsvoorzieningen, om later grote klappen te voorkomen.

4.3.2 Gemeente Delfzijl

In het document 'Krimp deelt Nederland in tweeën'⁴ staat een artikel over Delfzijl. Dit is de snelst krimpende gemeente in Nederland. Vanaf 1990 is de gemeente al aan het krimpen. Naar verwachting is in 2020 tweederde van de bevolking ouder dan 55 jaar. Deze 'ervaren' krimp-gemeente, gaat de krimp te lijf door het arbeidspotentieel hoog te houden, zodat bedrijven en bewoners blijven. Het aantrekken van opleidingsinstanties en aantrekkelijke woongebieden horen hierbij. Compacte woningbouw wordt gesloopt en daar komen vrijstaande woningen voor terug. Onderwijs en zorg zijn daarbij belangrijke ondersteunende elementen. De voorzieningen zijn kleinschalig en geconcentreerd, een buurtbus brengt de bewoners hier naar toe.

HKB Stedenbouwkundigen heeft een ontwikkelingsperspectief samengesteld voor de gemeente Appingedam en de gemeente Delfzijl. Deze twee gemeenten hebben zowel een ruimtelijke als sociale afhankelijkheid van elkaar, maar nog geen bestuurlijke verbondenheid.

³ Dit is een kennisnetwerk over krimp waarin verschillende regio's internationaal meedenken.

⁴ bron: Binnenlands bestuur, 4 september 2009, 'Krimp deelt Nederland in tweeën'

Mvr. S. Schram, mededirecteur van HKB Stedenbouwkundigen en projectleider bij het opstellen van het ontwikkelingsperspectief, wijst erop dat deze gemeenten in eerste instantie niet wilden samenwerken. Vanwege de grote verschillen die het verleden ontstaan zijn. Inmiddels zijn de twee gemeenten ook tot inzicht gekomen dat ze elkaar nodig hebben. Er wordt gezamenlijk nagedacht over sloop, het voorzieningenniveau en specifiek onderwijs, gericht op de plaatselijke industrie.

Strategie Delfzijl: Arbeidspotentieel hoog houden door middel van opleidingsmogelijkheden, woonkwaliteit waarborgen door verdunning en een kleinschalig en geconcentreerd voorzieningenniveau.

Strategie HKB Stedenbouwkundigen: De tegenstellingen van gebieden kunnen elkaar helpen, regionale samenwerking is daarvoor belangrijk.

4.3.3 Drentse gemeenten

De combinatie van (beroeps)bevolkingskrimp en vergrijzing zorgt voor problemen in de zorg. Een aantal Drentse gemeenten bedacht het zorgexperiment. Verschillende zorgaanbieders werken samen om zorg te garanderen, ook in krimp gebieden. De partijen (huisartsen, thuiszorg, ambulancezorg en zorgverzekeringen) zien het verwachte arbeidstekort als grootste knelpunt. Daardoor wordt nu de concurrentie onderling afgevlakt om beter aan de vraag in deze gebieden te kunnen voldoen. Effectiviteit en kwaliteit staan daarbij voorop.

Strategie Drentse gemeenten: Een samenwerkingsverband tussen zorgaanbieders moet het verwachte arbeidstekort verhelpen. Onderlinge concurrentie wordt tegengegaan om aan de vraag te kunnen voldoen.

4.3.4 Vereniging Kleine Kernen Noord-Brabant (VKK)

VKK Noord-Brabant heeft in samenwerking met andere partijen een winkelconcept ontwikkeld voor kleine woonkernen (tussen de 1000 en 2000 inwoners). De Rest-o-Super is een buurtsuper gecombineerd met andere voorzieningen als: fysiotherapeut, huisarts, kapper, restaurant enz. Het concept is gebaseerd op een onderzoek van de SER⁵, waarin wordt aangeraden om voorzieningen en diensten goed op elkaar af te stemmen, het toegankelijk en bereikbaar te houden en het te bundelen. Bij de Rest-o-Super zitten alle voorzieningen onder één dak. De initiatiefnemers zoeken nu een kleine kern waar ze het concept kunnen testen. Daarvoor is een prijsvraag voor uitgeschreven⁶.

Strategie VKK Noord-Brabant: Het aanbieden (middels een prijsvraag) van een gecombineerde buurtsuper. Door het bundelen van meerdere voorzieningen onder 1 dak is het complex rendabel en een uitkomst voor kleine kernen.

⁵ bron: SER, januari 2011 'Benoemen en benutten'

⁶ bron: Van meer naar beter.nl, april 2011, 'Brabantse dorpenrace: Win je eigen Rest-o-super'

4.4 Leefbaarheid

4.4.1 Gemeente Appingedam

In de scriptie 'Slopen in krimpgebieden'⁷ wordt gewezen op de vicieuze cirkel van leegloop in krimpgebieden. In de scriptie wordt door middel van Duitse voorbeelden aangegeven dat de manier van slopen erg belangrijk is voor de leefbaarheid van gebieden en het succes van herstructureren. In Duitsland worden subsidies beschikbaar gesteld voor de sloop van woningen (50% van de subsidie voor sloop en 50% voor leefbaarheid). Er zijn richtlijnen gegeven over hoe leefbaarheidsbevorderend gesloopt kan worden. Onder andere door belangrijke, herkenbare gebouwen te herinrichten, geperforeerd te slopen (uitdunnen), af te toppen, bouwblok demontage en infrastructuur verbetering. Het meest effectief blijkt de gecombineerde werkwijze van sloop en herstructureren.

Deze gecombineerde manier van slopen is ook in Appingedam gebruikt. Schram⁸ geeft aan dat er in Appingedam bewust voor gekozen is de oude flats te slopen en deze te vervangen door twee-onder-een-kap woningen, het woningtype waar veel vraag naar is. Dit is gefaseerd gebeurd en heeft uiteindelijk voor een grote verdunning gezorgd. Verder wordt in diezelfde wijk een nieuw buurtcentrum met kleinschalige voorzieningen en een ontmoetingsvijver gecreëerd. Hierdoor is het gebied tijdens de plannen leefbaar gebleven.

⁷ bron: W. Jorritsma, augustus 2010, 'Slopen in krimpgebieden, uitdunnen en opwaarderen'. Scriptie voor Rijksuniversiteit Groningen

⁸ mededirecteur HKB Stedenbouwkundigen

Strategie Appingedam: Het gefaseerd slopen en herstructureren houdt de sociale structuur in deze gebieden goed.

4.4.2 Provincie Zeeland

In een uitgave van Binnenlands Bestuur⁴ vertelt Harry van Waveren (ruimtelijke ordening, gedeputeerde van Zeeland) over de krimp in de provincie Zeeland. Waar de regio Zuidoost-Limburg te maken heeft met een vertrekoverschot, heeft het Zeeuws-Vlaanderen vooral last van een sterfteoverschot. De provincie vindt het belangrijk dat de vastgoedwaardes op peil blijven. Het credo luidt: "ruimtelijke kwaliteit behouden door slim slopen, en bouwen naar behoefte". Om de sloop te kunnen betalen zijn financiële middelen van het Rijk nodig, in samenwerking met corporaties en particuliere eigenaren. De nadruk moet liggen op inbreiding en herstructurering volgens Harry van Waveren.

Ook Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting (SEV) benadrukt, in hetzelfde document, de invloed van sloop. Lex de Boer noemt de 'Rotte kiezen' aanpak effectief. Hierbij worden leegstaande/verpauperde woningen en bedrijfspanden gesloopt en eventueel wordt daar weer nieuw gebouwd. Zo wordt de omgevingskwaliteit hoog gehouden.

Strategie Zeeland: Gedeputeerden van het dunbevolkte Zeeland richten zich voornamelijk op het gezond houden van de vastgoedmarkt door slim te slopen en te bouwen naar behoeften.

Strategie SEV: In gebieden waar de eerste tekenen van leegstand zichtbaar worden is de 'Rotte kiezen aanpak' effectief. Leegstaande/verpauperde panden slopen en evt nieuw bouwen.

4.4.3 Bewoners Heerlen

In Heerlen heeft men ook al enige tijd te maken met de bevolkingskrimp. In eerste instantie werd hier gekozen voor grootschalige sloop waardoor terreinen gedurende lange tijd braak kwamen te staan. Om dit te 'verbloemen' hebben bewoners een terrein beplant met zonnebloemen, om deze tijdelijke leegte op te vangen. Ook pocket parks zijn een veel voorkomend fenomeen in Limburg. De kleine parkjes (lege kavels) worden vaak onderhouden door bewoners. Tijdelijke inrichting is natuurlijk geen oplossing voor krimp, maar is wel een remmer voor de negatieve spiraal.

Strategie bewoners Heerlen: Het 'verbloemen' van gesloopte gebieden, door tijdelijke invulling van braakliggende terreinen.

4.4.4 Leipzig

Dit buitenlandse voorbeeld laat zien dat wij ook van het buitenland kunnen leren. Leipzig had al jaren last van leegloop. De stad heeft in de eerste plaats draagvlak verworven voor de plannen die men had. Zo hebben bewoners het idee dat het hun stad is en wordt de neiging om weg te gaan kleiner. Minder waardevolle panden maken in samenspraak met bewoners plaats voor parken en oude waardevolle panden blijven behouden. De omgeving van de parken neemt daardoor in waarde

toe waardoor project ontwikkelaars kansen zien. Nu begint de stad weer te groeien en jongeren komen er werken⁹.

Strategie Leipzig: Door draagvlak te verwerven, voelen bewoners zich verbonden met de stad waardoor ze zullen blijven.

4.5 En meer

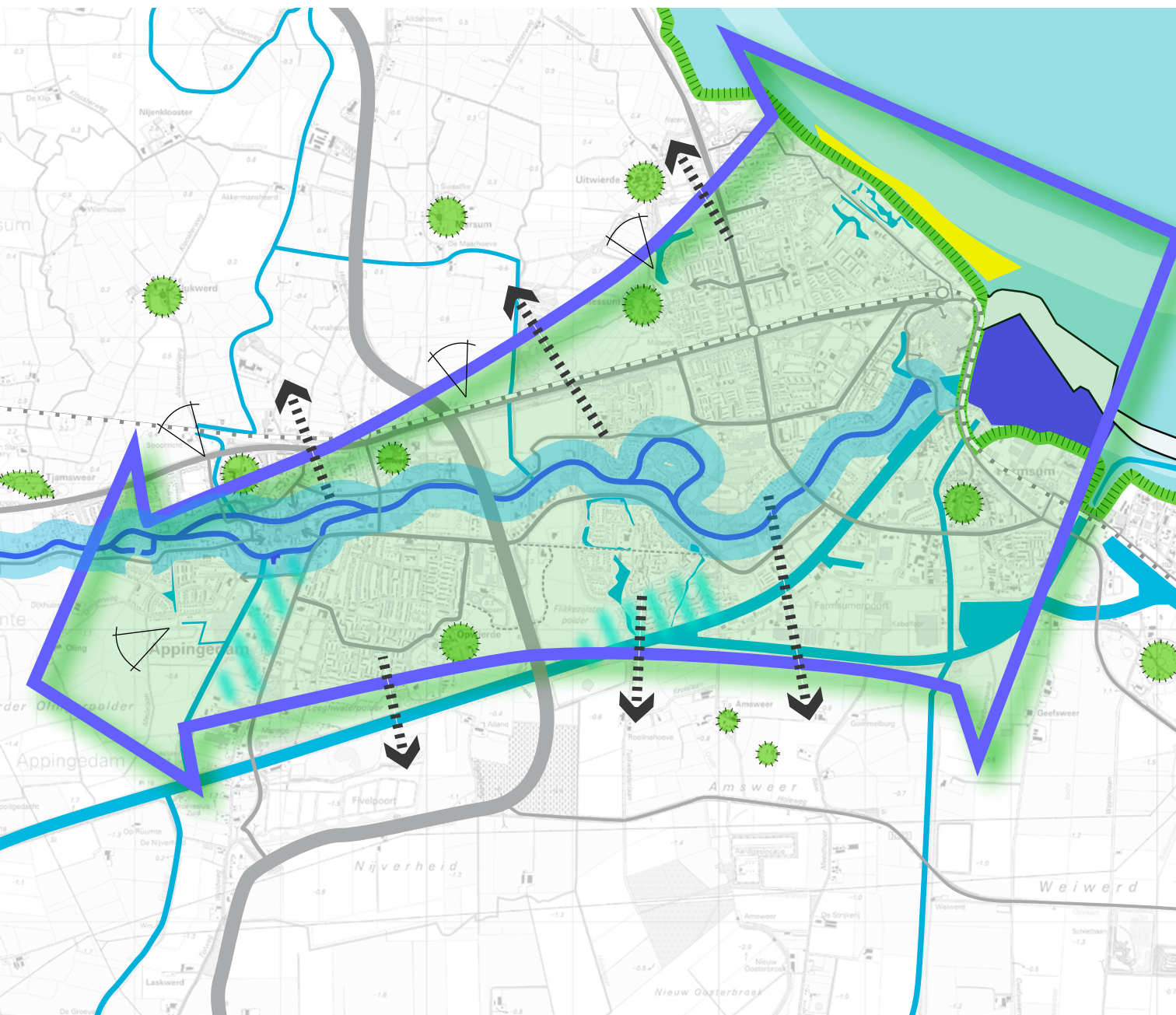
In het SER advies 'bevolkingskrimp benoemen en benutten'¹⁰ staan twee schema's voor overheden met tip over het begeleiden en benutten van krimp. Veel terugkerende elementen in het advies zijn samenwerking met bevolking en betrokken partijen, regionale aanpak, flexibele houding van overheden, flexibele bestemmingen en ruimtegebruik en eerst herstructureren vóórdat nieuwbouw plaatsvindt.

Vereniging Nederlandse gemeenten (VNG) heeft de handreiking 'Leefstand te lijf'¹¹ samengesteld. Hierin staan instrumenten die gemeenten hebben om leegstand aan te pakken. In de handreiking van VNG wordt met praktische tips toegelicht hoe deze instrumenten ingezet kunnen worden.

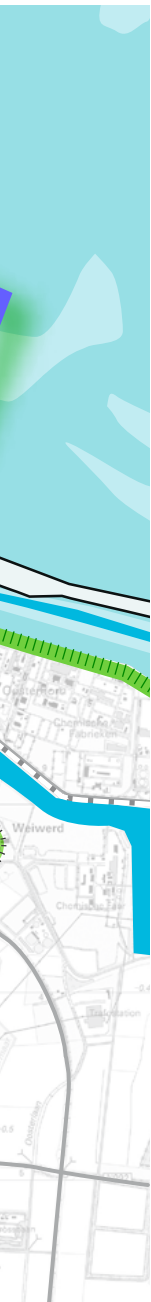
⁹ bron: S. van den Busken, Atelier Dutch, geraadpleegd 22-03-11, 'Succesverhalen'

¹⁰ bron: SER Commissie Ruimtelijke Inrichting en Bereikbaarheid, 19 januari 2011, ontwerpadvies 'Bevolkingskrimp benoemen en benutten'

¹¹ bron: Vereniging Nederlandse gemeenten, maart 2011, 'handreiking Leegstand te lijf, handvatten voor langetermijn strategie'

Afbeelding 4.1 Ontwikkelingsperspectief, gemeente Appingedam en Delfzijl
(bron: HKB Stedenbouwkundigen 2009)

Zo zijn er nog vele andere voorbeelden te geven van strategieën en hulpdocumenten die in de huidige krimpgebieden worden gebruikt. De genoemde strategieën geven een goed beeld van de mogelijkheden die binnen de verschillende richtingen zijn te vinden.

4.6 Conclusie

Er zijn veel verschillende strategieën die binnen de huidige krimpgebieden gehanteerd worden. Daarin zijn verschillende beleidsvelden te herkennen: wonen, ruimte, werken, onderwijs, zorg en sociale verbondenheid. De ene richt zich vooral op het behouden van de basisvoorzieningen. De andere richt zich op subsidies voor leefkwaliteit en woonomgeving. Weer anderen kiezen de ruimtelijke aanpak of samenwerking. Vaak is het zo dat een vooraanstaand persoon de leiding neemt bij succesvolle krimp strategieën. Alle gebieden behoeven hun eigen aanpak maar de achterliggende strategie kan ook in nieuwe gebieden worden toegepast. Overal zijn kwaliteit, voorzieningen en leefbaarheid terugkomende thema's.

Al deze plannen zijn gericht op de huidige krimpgebieden. Voor toekomstige krimpgebieden is de opgave iets anders, aangezien er nu nog groei is. Juist voor deze gemeenten is het van belang om nu al te kijken wat ze met de toekomstige krimp willen. Zodat er bij nieuwe plannen op ingespeeld kan worden. Appingedam is een goed voorbeeld van een gemeente die op tijd begonnen is met plannen maken om de krimp op te kunnen vangen. Veel gemeenten die nu nog niet

krimpen, maar dit waarschijnlijk wel gaan doen, kunnen hier een voorbeeld aan nemen.

Tijdens mijn afstudeerperiode bleven nieuwe onderzoeken, initiatieven, handreikingen en dergelijke binnenstromen. Hieruit blijkt dat het onderwerp zeer actueel is en veel partijen (met verschillende achtergronden) met het vraagstuk krimp bezig zijn. Het thema zal zich de komende jaren dus sterk verder ontwikkelen.

Hoofdstuk 5.

Ontwerp strategieën

- > welke strategieën kunnen toekomstige krimpgebieden hanteren
- > waarom is structuur belangrijk en hoe wordt dit toegepast
- > waarom is flexibiliteit belangrijk en hoe wordt toegepast
- > waarom is tijdelijkheid belangrijk en hoe wordt dit toegepast

5.1 Inleiding

Uit de eerste hoofdstukken is gebleken dat krimp voor veel gemeenten in Nederland een toekomstperspectief is. Een aantal gemeenten, vooral in de uithoeken van Nederland, heeft nu al met krimp te maken. Deze zijn al druk bezig met het zoeken naar kansen van krimp. Bijna alle in het vorige hoofdstuk genoemde strategieën kunnen ook voor toekomstige krimpgebieden gebruikt worden. Die gemeenten hebben alleen een groot voordeel ten opzichte van de huidige krimpgebieden, zij groeien namelijk nog. Maar die kansen worden nog niet erg benut. Juist nu hebben die gemeenten de mogelijkheid om al te anticiperen op wat over een aantal jaar komen gaat. Want in een groeiperiode heeft een gemeente meer (financiële) middelen om te veranderen, ten opzichte van een periode met krimp.

Aan de hand van de gevonden strategieën en middelen in het vorige hoofdstuk, worden in dit hoofdstuk strategieën beschreven die toekomstige krimp-gemeenten kunnen gebruiken. Zodat er vroegtijdig op krimp ingespeeld kan worden. De strategieën zijn verdeeld over drie terugkomende thema's: structuur, flexibiliteit en tijdelijkheid. Ze worden toegelicht doormiddel van voorbeelden in twee dorpen in Midden-Drenthe (Bovensmilde en Wijster). Daarom begint dit hoofdstuk met een korte inleiding over deze twee dorpen. In het volgende hoofdstuk volgt een uitvoeringsplan voor de dorpen en worden de verschillende strategieën gecombineerd toegepast.

Afbeelding 5.1 Ligging Bovensmilde en Wijster

5.2 Inleiding dorpen

Om te laten zien dat de strategieën op verschillende locaties toegepast kunnen worden, zijn twee Drentse dorpen met verschillende kenmerken gekozen om voorbeelden te laten zien. Wijster en Bovensmilde liggen beiden in de gemeente Midden-Drenthe. Wijster is een klein Drents esdorp met 800 inwoners en 285 woningen. De basisvoorzieningen (supermarkt, basisschool en buurthuis) zijn in Wijster aanwezig en in de omgeving liggen campings, het VAM-terrein en een uit te breiden bedrijventerrein. Bovensmilde is het op vier na grootste dorp van de gemeente, en is als lintdorp dankzij de veenontginningen ontstaan. Het dorp heeft 3370 inwoners en 1377 woningen, waarvan 360 huur. Er zijn meerdere verenigingen en voorzieningen

aanwezig, maar het dorp is verdeeld in drie stroken met drie bevolkingsgroepen: de originele bewoners, mollukkers en forenzen uit Assen.

Deze twee dorpen geven een gemiddeld beeld van dorpen in Drenthe. Op afbeelding 5.1 is de ligging van de twee dorpen in de gemeente Midden-Drenthe aangegeven en afbeelding 5.2 en 5.3 tonen de kenmerken en kwaliteiten van de dorpen.

5.3 Structuur

5.3.1 Stedenbouwkundige structuur

Iedere plaats moet voorbereid zijn op krimp, zodat als het aantal inwoners en huishoudens gaat afnemen de leefbaarheid en sociale verbondenheid niet verloren gaan.

Daarom moet elke plaats een sterke structuur hebben, zowel stedenbouwkundig als sociaal. Langs de structuur moet ruimte zijn om woningen weg te halen of toe te voegen zonder dat dit van invloed is op de leesbaarheid van de structuur. Oftewel een plaats (groot of klein) moet kunnen 'ademen' langs zijn structuur.

Voordat een nieuwe structuur of nieuwe plannen bepaald kunnen worden, moeten eerst de huidige kenmerken en kwaliteiten onderzocht worden. Bijvoorbeeld door middel van een woningvoorraadscan (zie **kader blz 45**) of een sloopplan (zie **kader blz 47**).

Daarnaast kan er gekeken worden naar elementen die de omgeving karakteriseren. Deze kunnen bij nieuwe ontwikkelingen worden toegepast. In Drenthe is er bijvoorbeeld sprake van slingerende

lanen die begeleid worden door bomen in een brede groenstrook (zie bijlage G).

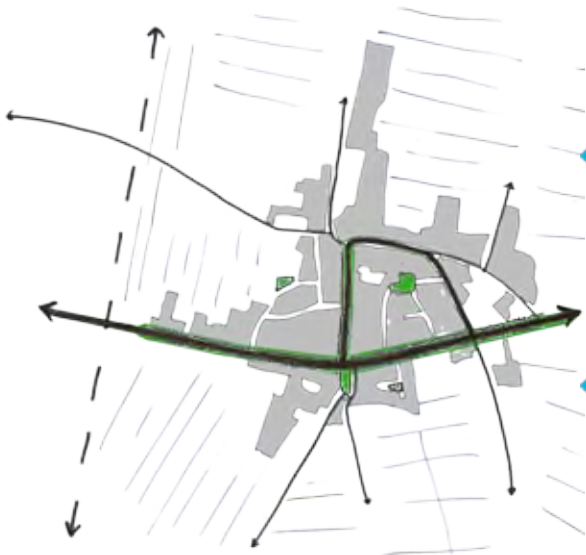
In krimpgebieden is het verstandig om bij de inventarisatie de hele gemeente of regio mee te nemen. Voor dit onderzoek is de gemeente Midden-Drenthe al in zijn geheel bekeken en wordt hier alleen dieper ingegaan op de dorpen Bovensmilde en Wijster.

Een sterke structuur zorgt ervoor dat een plaats zich kan blijven ontwikkelen. Hoe die sterke structuur eruit moet zien is voor elk dorp anders. In het voorbeeld wordt getoond wat de sterke structuur van Bovensmilde en Wijster is.

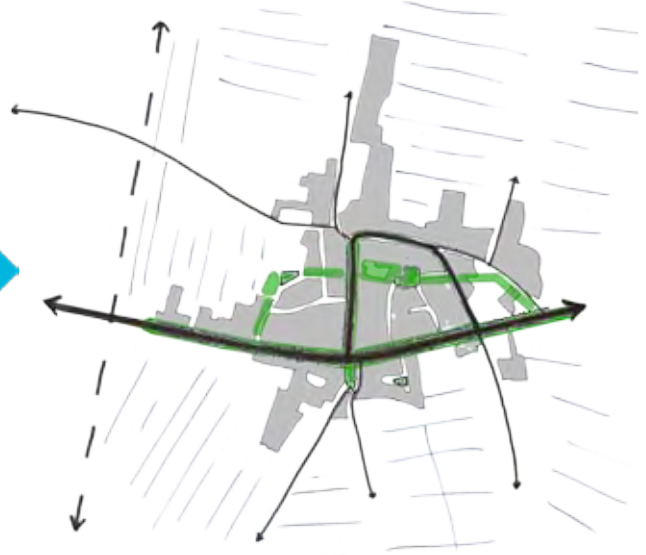
Strategie: Sterk raamwerk neerleggen, voor 'ademruimte' van de plaats.

>> Voorbeeld sterke stedenbouwkundige structuur

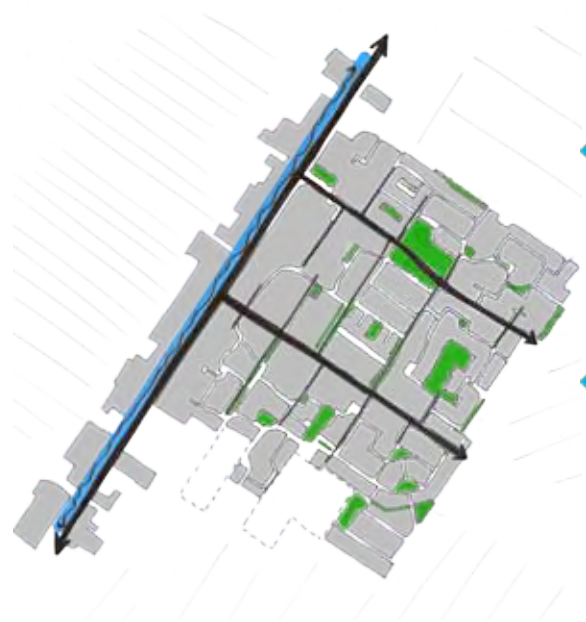
In afbeelding 5.4 en 5.6 is de structuur van beide dorpen weergegeven. In Wijster is duidelijk een hoofdweg herkenbaar, met daaraan een ringweg. Aan deze hoofdstructuur zijn verschillende wegen aangesloten die om de oude essen heen lopen. Wijster is het centrale punt waar de wegen naartoe lopen. Bovensmilde kent een hele andere structuur. De hoofdweg ligt hier langs een vaart. Aan deze hoofdweg zitten twee zijwegen. De overige wegen zijn aangesloten op de twee zijwegen en zijn ondergeschikt aan deze wijkontsluitingswegen. Deze structuur is typerend voor de veenontginningsdorpen. De zijwegen creëren drie afzonderlijke stroken met verschillende bevolkingsgroepen. (autochtone bewoners, Molukkers, forenzen)

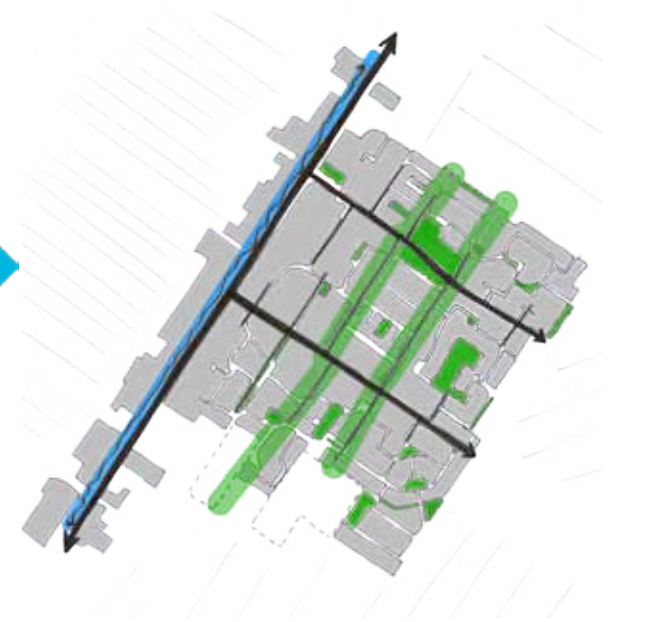
Afbeelding 5.4 Huidige structuur Wijster

Afbeelding 5.5 'Nieuwe' structuur Wijster

Afbeelding 5.6 Huidige structuur Bovensmilde

Afbeelding 5.7 'Nieuwe' structuur Bovensmilde

In Wijster en Bovensmilde is de verkeersstructuur al sterk aanwezig. Maar de woningen die langs de hoofdstructuur staan, kunnen dit nog sterker maken in Bovensmilde. In Wijster kan de structuur op sommige locaties een betere inrichting krijgen (zie afbeelding 5.8).

Beide plaatsen missen een sterke groenstructuur. De dorpen zijn natuurlijk omgeven door groen (landelijke omgeving) maar het groen in het dorp is versnipperd en zou als verbinding richting het 'grote groen' kunnen fungeren. Zeker als de krimp over een aantal jaar inzet kunnen de lege kavels worden ingevuld met de groenstructuur. Welke tevens dient als versterking van de sociale structuur (mensen zullen elkaar tegenkomen tijdens een ommetje). Het creëren van de groenstructuur is een groeiproces wat jaren kan duren, maar door de structuur van te voren te bepalen kan er wel gestuurd worden en gaat het versnippering tegen. Daarbij kan de groenstructuur in Bovensmilde zorgen dat de drie afzonderlijke stroken meer met elkaar verbonden worden.

Afbeelding 5.8 Versterken hoofdstructuur door Drents principe toe te passen

[KADER | WONINGVOORRAAD-SCAN]

Een handige eerste stap voor een toekomstige krimpgemeente of regio is het opstellen van een woningvoorraadscan. In deze scan wordt de woningvoorraad onderzocht op bijvoorbeeld bouwkundige staat, onderhoud, status, omgevingskwaliteit, type en prijs, bouw-historie en andere punten die voor de gemeente van belang zijn. Op deze manier is de gemeente op de hoogte van zijn eigen voorraad en kunnen er gerichter plannen worden gemaakt. Uit de scan komen de kansen en kwaliteiten naar voren. Te slopen woningen kunnen bijvoorbeeld makkelijker bepaald worden en bijzondere panden kunnen als eerste een nieuwe bestemming krijgen.

De woningscan kan op verschillende manieren uitgebreid worden. Bijvoorbeeld door per woning aan te geven wat de kansen zijn bij renoveren, slopen of nieuwbouw. Dit kan onder andere voor appartementen en andere compacte bouw. Hier valt met verdunning een grote winst voor krimp te behalen. Het is ook mogelijk om de scan alleen uit te voeren voor de te koop of leegstaande woningen.

Afbeelding 5.9 Huidige situatie voorzieningen Wijster

Afbeelding 5.10 Geclusterde voorzieningen Wijster

Afbeelding 5.11 Huidige brink in Wijster

Afbeelding 5.12 Nieuwe brink in Wijster met geconcentreerde voorzieningen

5.3.2 Sociale structuur

Uit alle documenten over krimp komt naar voren dat de sociale structuur een belangrijk onderdeel tot succes is. Als mensen binding hebben met een gebied zullen zij minder snel weg gaan.

Het sociale leven speelt zich af bij verenigingen, voorzieningen en op straat in de openbare ruimte. Door het bestuur van Midden-Drenthe was al aangegeven dat zij in ieder dorp een ontmoetingsplek willen. Dit is een goed uitgangspunt, om in elk dorp een plek te creëren waar de sociale ontmoeting plaats kan vinden. Nog beter is het als deze gecombineerd wordt met voorzieningen en verenigingen. Er moet één centrale plek zijn in ieder dorp. Voor grotere plaatsen kunnen dit er meer zijn, maar het moeten er zeker niet teveel zijn.

Het clusteren van sociale bezigheden bevordert de sociale cohesie. Niet alleen voorzieningen maar juist ook verenigingen moeten geclusterd worden. Zeker in Drenthe waar ze al jaren gewend zijn verder te moeten rijden voor voorzieningen.

Strategie: Voorzieningen clusteren rond ontmoetingsplek, om ontmoetingen te stimuleren

>> Voorbeeld voorzieningen clusteren

In Wijster liggen de enkele voorzieningen, verspreid in het dorp (zie afbeelding 5.9). Huidige situatie voorzieningen Wijster. Bij de brink¹ is een basisschool, een

¹ een natuurlijke ontmoetingsruimte waar evenementen en markten worden gehouden. Ook winkeliers centreren zich rond de brink. Een brink bevindt zich

[KADER | SLOOPPLAN]

Als de gemeente helder heeft waar de kwaliteiten van het dorp liggen, kan een sloopplan gemaakt worden. Dit is een kaart waarop aangegeven wordt wat er met woningen gebeurt op het moment dat ze leeg komen. Er zijn verschillende zone's die bepaald kunnen worden:

- A. Behouden; de woning is van goede kwaliteit en heeft een toegevoegde waarde voor het dorp en moet daarom zo mogelijk behouden worden.
- B. Renoveren; De woning heeft een belangrijke waarde voor het dorp en moet opgeknapt worden, eventueel kan het gebouw een nieuwe functie krijgen.
- C. Herstructureren; de woning ligt op een gunstige kavel aan de hoofdstructuur en biedt kansen voor nieuwe ontwikkelingen.
- D. Tijdelijke invulling vóór sloop; woning kan tijdelijk voor andere functies gebruikt worden totdat de krimp echt inzet en meerdere woningen tegelijk gesloopt worden.
- E. Directe sloop bij leegstand; woning heeft geen toegevoegde waarde voor het dorp/achterstallig onderhoud ed.

Schema
sloopkaart

[KADER | ENQUÊTE WOONWENSEN JONGEREN IN DRENTHE]

Middels een digitale enquête zijn 35 jongeren uit de provincie Drenthe benaderd met de vraag naar hun woonwensen. Aangezien dit de toekomstige bewoners van de dorpen zouden moeten zijn, is het goed om te weten hoe zij willen wonen. De vragenlijst (in bijlage F.) is onder 35 Drentse jongeren (m/v) tussen de 18 en 30 jaar verspreid.

UITKOMST ENQUÊTE

Veel van de jongeren (85%) hebben vroeger in een klein dorp in Drenthe gewoond en wonen nu (in en na studietijd) in een grote stad. 43% van de jongeren geeft aan later wel in een dorp te willen wonen. Als favoriete woningtype komt de twee-onder-een-kap of vrijstaande woning naar voren (72%). Opvallend aangezien deze voornamelijk in dorpen liggen (niet steden). De jongeren zijn goed op de hoogte van de negatieve gevolgen van krimp. Opvallend is dat maar één persoon de positieve kant van krimp ziet. Toch willen velen (74%) misschien of zeker in een krimpende plaats wonen. Vooral vrienden en familie geven de doorslag bij een woonplaats keuze, daarna komt werk.

Een belangrijke conclusie, is dat veel jongeren nu nog graag in een stad willen wonen en later evt. teruggaan naar een dorp. Mits daar het voorzieningen niveau en verenigingsleven op peil is. Dat is dus iets waar Drentse dorpen aan kunnen werken.

[KADER | SAMENWERKING MET CORPORATIES]

Woningbouwcorporaties kunnen een grote rol spelen in krimpgebieden. Zij bezitten en beheren een deel van de woningvoorraad en zij streven naar kwaliteit. Met name rijwoningen kunnen omgezet worden bij verdunning, zodat ze plaats maken voor ruimere twee-onder-één kap woningen. Bij herstructurering moet er rekening gehouden worden met de levensloopbestendigheid van de woningen, zodat ouderen er na hun pensioen makkelijk kunnen blijven wonen en niet noodgedwongen hun huis moeten verlaten.

De twee corporaties in Wijster en Bovensmilde, zijn al actief aan het nadenken over veranderingen in de samenleving, onder andere met betrekking tot vergrijzing en krimp (dit blijkt uit jaarverslagen van de corporaties). Omdat zij er nu al actief mee bezig zijn, is het voor gemeenten makkelijk om een samenwerking aan te gaan voor transformatie, verdunning ed.

Voor corporaties, maar ook voor de gemeente, is interactie met de bewoners erg belangrijk. De wensen van bewoners zijn bepalend voor herstructurering.

Naast corporaties is ook samenwerken met andere woningeigenaren van belang. Als zij zien wat de resultaten zijn bij corporaties, zullen zij makkelijker meewerken bij nieuwe plannen.

kroeg en een snackbar te vinden. In het noorden van het dorp liggen het verouderde dorpshuis, een supermarkt en de sportvelden. Door deze te concentreren rond de gezamenlijke brink (zie afbeelding 5.10). Geclusterde voorzieningen Wijster) wordt dit een ontmoetingsplek. De voorzieningen die nog niet rond de brink liggen, kunnen verplaatst worden naar nieuwe locaties of in bestaande panden rond de ontmoetingsplek, zodat alle sociale bezigheden zich hier afspeelen. Om dit te stimuleren, kan de brink heringericht worden. In Wijster is dit niet noodzakelijk omdat de brink nog veel kenmerken heeft van een drentse brink (open veld met eiken). Afbeelding 5.11 en 5.12 laten een detail zien van de brink met de voorzieningen eromheen.

5.3.3 Herstructureren woningmarkt

In toekomstige krimpgemeenten zullen de komende jaren nog nieuwbouwprojecten nodig zijn, om aan de woningvraag te voldoen. Deze ontwikkelingen bieden de gemeente de mogelijkheid om te herstructureren. In een later stadium van krimp wordt dit financieel gezien lastiger. Door middel van herstructureren kan er een sterke kern neergezet worden, waardoor latere krimp minder problemen veroorzaakt. Daarom moeten nieuwe ontwikkelingen in toekomstige krimpgebieden samen gaan met herstructureren van de kern (dit kan bijvoorbeeld in het beleid worden aangegeven).

Naast een analyse wordt ook een sterk raamwerk voor de plaats bepaald (zie vorige alinea). Langs deze structuur

wordt begonnen met herstructureren, om deze te versterken.

Oude charmante panden kunnen gerenoveerd worden en leegstaande verpauwerde panden kunnen gesloopt worden en plaats maken voor nieuwbouw.

Alle nieuwe ontwikkelingen (renoveren en nieuwbouw) moeten in samenspraak met bewoners plaats vinden om draagvlak en verbondenheid onder de bewoners te creëren. Daarvoor kan oa. een woonwensen onderzoek bij jongeren worden gedaan, want zij zijn de toekomstige bewoners (zie kader blz. 48). Ook woningcorporaties kunnen bij herstructureren een belangrijke rol spelen (zie kader blz. 48).

Strategie: herstructureren van de kern/ hoofdstructuur nu nieuwe ontwikkelingen daar nog de financiële ruimte voor bieden.

Afbeelding 5.16 Herstructurering langs hoofdstructuur Bovensmilde

Afbeelding 5.13 Principe flexibele kavelindeling

Afbeelding 5.14 Referentie samenvoegen van kavel na sloop

Afbeelding 5.15 Flexibele kavels in Wijster

>> Voorbeeld Bovensmilde

Voor Bovensmilde ligt de hoofdontsluiting langs de vaart met daaraan twee wijkontsluitingswegen (zie afbeelding 5.6). Langs de vaart liggen al een aantal verouderde/leegstaande panden. Op het moment dat er nieuwe woningen in Bovensmilde bijkomen, is het verstandig de winst voor herstructureren te gebruiken en met name langs de hoofdstructuur en kern. Een andere logische keuze bij herstructureren is het eerst aanpakken van gebieden waar meerdere woningen te koop of leegstaan. Voor die woningen moet dan worden bepaald of het gunstiger is om de woning te slopen of in stand te houden door het gebouw een nieuwe bestemming te geven en het op te knappen. De financiële onderbouwing is afhankelijk van het pand en de situatie. Daarbij moet er ook gekeken worden naar de eventuele sociale en culturele toevoeging van het pand aan zijn plaats.

5.4 Flexibiliteit

5.4.1 Flexibele kavelindeling

Al aan het begin van dit onderzoek bleek dat prognoses lastig te maken zijn. Prognoses kunnen anders uitpakken, waardoor een opgave kan veranderen. Het is dus van belang om flexibel te zijn binnen de gestelde doelen en plannen. Door flexibiliteit in plannen te verwerken, kunnen deze op een later tijdstip aangepast worden. Bestemmingsplannen en visies kunnen hier al op inspelen. Door bijvoorbeeld meerdere functies in gebieden toe te staan. Op het moment dat er een aanvraag binnenkomt, kan de huidige

situatie bekeken worden en is er meer flexibiliteit in de besluitvorming. De gemeente moet ook op andere vlakken flexibel zijn. Bijvoorbeeld open staan voor bewoners die met innovatieve plannen komen.

Uit de enquête over woonwensen van jongeren in Drenthe en andere plattelandsgebieden (zie kader op pagina 48 Enquête) bleek dat maar 1 persoon (van de 35) de positieve kant van krimp benoemd heeft. (Meer ruimte voor bewoners die niet wegtrekken). Meer ruimte per bewoner is natuurlijk een erg interessante en bruikbare aantrekkingskracht van een krimpgebied.

Daarvoor kan bij nieuwbouw al een flexibele kavelindeling worden toegepast waarbij wordt aangegeven wat er bij groei of krimp met omliggende kavels gebeurt (zie het schema in afbeelding 5.13). Elke kavel bestaat uit 800m² en is geschikt voor 4 woningen. Bij de uitvoering worden de kavels die aan de hoofdstructuur liggen eerst ontwikkeld. De twee woningen krijgen ieder 400m². Als de woningvraag blijft groeien kunnen die kavels gesplitst worden waardoor er vier woningen kunnen staan (200m² per kavel). De twee woningen die niet aan de hoofdstructuur liggen kunnen van mindere kwaliteit zijn en hebben geen levensduur van 40 jaar nodig, ivm de komende krimp. (De duurzame Cradle to Cradle (C2C) woningen zijn hier erg geschikt voor (zie paragraaf 5.5.2). Mocht de krimp echt doorzetten kunnen eerst de C2C woningen verdwijnen en daarna ook een van de twee woningen langs de hoofdstructuur, waardoor er

maar één woning overblijft op een grondoppervlakte van 800m².

Om dit principe goed uit te kunnen voeren zijn duidelijke afspraken nodig, zeker in verband met eigendomssituaties en rechten bij koop. Deze zijn niet alleen belangrijk voor de gemeente, maar ook voor de koper.

Het principe kan ook op bestaande kavels worden toegepast. Kavels kunnen samengevoegd, of juist gesplitst worden. Niet alleen kavels met vrijstaande woningen lenen zich voor dit principe. Ook bij twee-onder-een-kap woningen kan het kavel samengevoegd worden. Als de ene helft van de woning leeg komt, moeten de burens de eerste keus krijgen, om dit (evt tegen een gunstige prijs) te kopen. Een samengevoegde woning zou erg geschikt zijn voor senioren die alles op de begane grond willen hebben of mensen die een kantoor aan huis willen.

Strategie: Een flexibele kavelinrichting zorgt voor groei en krimp ten gunste van de bewoners.

>> Voorbeeld flexibiliteit

Als er in Wijster nieuwbouw gewenst is, kan dit volgens het flexibele kavelinrichting principe gebeuren. Langs de hoofdstructuur in Wijster is nog ruimte om uitbreiding te realiseren (ook ten gunste van een sterke structuur, zie afbeelding 5.15).

In dit geval wordt uitgegaan van een groei van 8 woningen (3,5%). Er is dan nog ruimte voor 3 extra woningen als de grote kavels worden gesplitst. Op

het moment dat Wijster gaat krimpen kunnen de woningen die niet langs de hoofdstructuur liggen als eerste verdwijnen waardoor de achterburen (die aan de hoofdstructuur liggen) een langer kavel krijgen.

Een andere mogelijkheid is dat de twee onder één kap woningen uit de 'De Steeg' worden samengevoegd op het moment dat de krimp inzet en woningen vrij komen.

Afbeelding 5.14 geeft een beeld van een bestaand kavel uit Wijster wat mogelijk al samengevoegd is. Of waar een kavel gesplitst kan worden en een nieuwe woning kan worden toegevoegd.

5.4.2 Fasering

Groei en krimp zijn geleidelijke processen, daarom moet de aanpak ook geleidelijk zijn. Een goede fasering is van groot belang om de leefbaarheid hoog te houden. Zoals al gezegd is de sociale structuur binnen woonplaatsen, vooral binnen kleine dorpen, van groot belang voor het bestaansrecht van deze plaatsen. Als niemand zich meer verbonden voelt tot zijn woonplaats, zullen bewoners eerder geneigd zijn te verhuizen. Het is dan te laat om deze vorm van krimp tegen te gaan. Daarom moeten ingrepen verspreid over de jaren plaatsvinden. Het is verstandig om negatieve ingrepen gepaard te laten gaan met positieve gevolgen. Door te faseren kunnen plannen in de loop van de jaren makkelijker bijgesteld worden. Bij elke fase moet de opgave opnieuw bepaald worden (wel of geen nieuwe woningen ed). Bij veel gemeenten ontbreekt een concreet uitvoeringsplan waar de fasering in terugkomt.

Aangezien dit een belangrijk onderdeel is, wordt dit in het volgende hoofdstuk Uitvoeringsplan verder uitgewerkt.

Strategie: door middel van een fasering over de jaren heen blijft een plaats leefbaar en wordt de sociale structuur niet ernstig verstoord.

5.4.3 Multifunctie

De terugloop van mensen in krimpgebieden zorgt niet alleen voor problemen op de woningmarkt, maar ook de voorzieningen komen onder druk te staan. Scholen, buurthuizen, bibliotheken, supermarkten maar ook kerken hebben steeds minder draagvlak en dus ruimte nodig. Vaak zijn deze openbare gebouwen voor meerdere functies te gebruiken. Door meerdere functies in één gebouw te bundelen, hebben de voorzieningen een beter bestaansrecht. Sommige gebouwen zullen dan wel verdwijnen.

>> Voorbeeld basisschool + buurthuis Wijster

Vanwege de bevolkingsafname zal ook het aantal basisschoolleerlingen in Wijster verder teruglopen. Daardoor zullen in de toekomst niet meer alle lokalen gebruikt worden. Toch is een basisschool in het dorp van grote waarde voor de gezinnen. Ook het buurthuis is van grote waarde voor de gemeenschap in Wijster. Hier is de peuterspeelzaal, oefenruimte voor de muziekvereniging, vergaderruimte en dergelijke. Het buurthuis wordt vooral in de avonden gebruikt (met uitzondering van de peuterspeelzaal). Deze verschillende functies van het buurthuis en de school zijn goed te combineren.

Aangezien het buurthuis sterk verouderd is, kunnen de functies het beste worden samengevoegd in de basisschool. Dit zal pas gebeuren als het dorp echt krimpt en er lokalen vrij komen of wanneer groot onderhoud aan het buurthuis plaats zou moeten vinden. Het ombouwen van een lokaal (of twee) tot buurtruimte is dan rendabel.

5.5 Tijdelijkheid

5.5.1 Culturele leegstand

Leegstand wordt vaak geassocieerd met onwenselijk. Toch krijgen krimpgebieden te maken met leegstaande woningen. Deze kunnen niet altijd direct vervangen of gesloopt worden. Door het pand een tijdelijke inrichting of functie te geven, kan deze leegte letterlijk gevuld worden. Dit kan bijvoorbeeld door het planten van klimop waardoor het pand in de loop van de tijd ingepakt wordt met groene bladeren. Ook kan de woning volgebouwd worden met zonnepanelen. Buiten dat het energie oplevert, is het een bijzonder object om te zien. Door belichting te gebruiken kan er van leegstand iets bijzonders gemaakt worden. Gebouwen een nieuwe of tijdelijke functie geven, kan het pand of dorp een nieuwe impuls opleveren. Ook exposities in leegstaande panden over bijvoorbeeld de geschiedenis van het dorp kunnen leegstand verbloemen. Door middel van een prijsvraag kunnen bewoners uitgedaagd worden om met een originele invulling te komen. Bij veel van deze initiatieven is de inzet van bewoners nodig. Dit kost in het begin tijd, maar zorgt uiteindelijk ook voor een sociale verbondenheid.

Afbeelding 5.17 Belichting van leegstand

Afbeelding 5.18 Dessau- Roßlau (Duitsland) landschapszone met individuele parken

Afbeelding 5.19 C2C woning in Enschede, villa Welpeloo (bron: 2012 architecten)

In Dessau-Roßlau (Duitsland) hebben ze ook een goede invulling gevonden voor leegstand. Hier wordt een landschapszone aangelegd waarin kaders liggen (ongeveer 20x20meter) welke bewoners zelf mogen invullen en onderhouden (waar dus ook verwildeerde natuur kan ontstaan). De rest van de zone wordt door de gemeente onderhouden.

Strategie: Een tijdelijke invulling kan een leegstaand pand toch van culturele waarde laten zijn voor de gemeenschap.

5.5.2 Duurzame woning

Het is een nieuw concept maar de cradle to cradle (C2C) woningen zijn in opkomst. Architect Jouke Post bouwde al in 1998 zijn eigen cradle to cradle kantoor. Dit kantoor is gebouwd voor een levensduur van 20 jaar. De materialen van dit duurzame pand zijn voor 95% her te gebruiken. Dit in tegenstelling tot andere kantoorgebouwen die voor een levensduur van 50-60 jaar gebouwd worden maar meestal ruim voor die tijd afgeschreven zijn. Op het moment dat ze afgebroken worden, kan het puin alleen nog gebruikt worden voor asfalt. (zie bijlage G voor meer info over C2C) Binnenkort begint Post aan zijn eigen C2C woning in Bergschenhoek (Rotterdam). In Enschede is in 2010 al een woning opgeleverd die door hergebruik tot stand is gekomen. Deze C2C woning is de eerste duurzame woning in Nederland van '2012 architecten'. Deze twee voorbeelden laten zien dat duurzame/levensloopwoningen ook in Nederland in ontwikkeling zijn. Er zijn nog geen grootschalige projecten geweest. Toch liggen hier juist voor

krimpgebieden kansen. Als pionier van het duurzaam bouwen, kan een plaats ook bewoners trekken. Vooral de plaatsen die eerst nog groeien kunnen duurzame woningen neerzetten met een levensduur van ongeveer 20 jaar. Daarna kunnen de woningen afgebroken worden en kunnen de materialen ergens anders weer gebruikt worden².

Strategie: het realiseren van cradle to cradle woningen met een levensduur van 20 jaar speelt in op de groei waarna de krimp komt.

5.5 Conclusie

Voordat gemeenten beginnen met het ontwikkelen van een krimpstrategie, moeten ze eerst goed op de hoogte zijn van hun eigen kwaliteiten en identiteit. Als dit al het geval is kan een extra onderzoek naar kansen binnen de gemeente nooit kwaad. Verschillende hulpmiddelen kunnen daarbij helpen oa: een woningvoorraadscan en een woonwensen enquête.

Binnen het ontwerpen van een strategie komen drie thema's vaak terug, namelijk: structuur, flexibiliteit en tijdelijkheid. Een van de belangrijkste elementen bij krimp is de sociale cohesie, de manier waarop mensen zich tot elkaar en het gebied verbonden voelen. Een krimpstrategie is dan ook het versterken van de sociale structuur. Dit kan door het creëren van een gezamenlijke ontmoetingsplek en daarbij het centreren van voorzieningen. Voor bewoners is het belangrijk dat er samenhang is binnen een dorp/

gemeente. Dit wordt bepaald door een sterke stedenbouwkundige structuur, die een dorp/gemeente de 'ademruimte' geeft om te groeien of te krimpen, zonder dat de verbondenheid verloren gaat. Voor die ademruimte is flexibiliteit noodzakelijk: een flexibele houding vanuit de gemeente maar ook flexibele inrichtingsmogelijkheden. Een optie daarbij is een flexibele kavelinrichting, waarin een kavel relatief eenvoudig gesplitst en samengevoegd kan worden. Vooral in gebieden die eerst nog groeien liggen hier kansen, omdat de bestemming van leegkomende kavels al bekend is.

Juridisch moeten de mogelijkheden hiervoor nog onderzocht worden. Daarnaast is een flexibele fasering van belang voor de leefbaarheid in (krimp)gebieden. Een ander flexibel middel wat kan worden ingezet bij krimp is 'multifunctie'. Dan worden meerdere functies in één gebouw geconcentreerd, liefst ook weer in de buurt van de ontmoetingsplek. Tijdelijkheid is daarom een belangrijk begrip binnen krimpgebieden. Het is verstandig om van te voren na te denken over een tijdelijke invulling die een gebouw kan krijgen totdat het wordt gesloopt of weer in gebruik wordt genomen. Hier zijn in de huidige krimpgebieden vele voorbeelden van te vinden. Een andere manier van tijdelijkheid is een duurzame woning. Deze wordt voor een periode van 10-20 jaar neergezet en daarna kunnen de materialen hergebruikt worden.

De strategieën zijn specifiek voor toekomstige krimpgebieden ontworpen, maar zouden ook in groeigemeenten toegepast kunnen worden. Elke plaats heeft baat bij een sterke structuur en moet flexibel zijn bij zijn inrichting.

² bron: *Stedenbouw en architectuur*, Wijnand Beemster, 18-10-2010

Hoofdstuk 6.

Uitvoeringsplan

- > wat is de haalbaarheid van de strategieën
- > hoe komt dit in Wijster tot uiting
- > wat is de financiële onderbouwing

6.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk staan verschillende strategieën beschreven die toekomstige krimpgebieden kunnen toepassen. Omdat gemeenten van elkaar verschillen vraagt elke gemeente om een andere aanpak. In dit hoofdstuk worden de verschillende strategieën gecombineerd tot een uitvoeringsplan voor Wijster.

6.2 Strategie

6.2.1 Doel vaststellen

Voordat er begonnen wordt met het ontwikkelen van plannen moet er een doel gesteld worden. Verschillende partijen hebben verschillende doelen. Door dit van te voren in kaart te brengen kan een gezamenlijk doel worden gecreëerd. Dit doel zal vervolgens zoveel mogelijk door alle partijen worden nagestreefd. Het is zinloos te richten op het aantrekken van nieuwe inwoners (vanwege het waterbed effect, zie paragraaf 2.2.1) De focus kan daarom beter liggen op het behouden van de huidige inwoners door het benadrukken van bestaande kwaliteiten en identiteit.

Doel Wijster:

De structuur versterken, zodat de charme en verbondenheid in Wijster blijft en de leefbaarheid niet verloren gaat.

6.2.2 Uitgangspunten

Na het doel, worden de uitgangspunten voor Wijster bepaald. Er zijn uit het vorige hoofdstuk drie elementen naar voren gekomen, die een rode draad vormen bij strategieën voor toekomstige krimpgebieden.

Het uitgangspunt is dan ook dat er een sterke stedenbouwkundige en sociale structuur moet liggen.

Ten tweede is flexibel beleid, inrichting en grondgebruik belangrijk. Dit is veelal afhankelijk van een flexibele houding van de gemeente.

Tot slot is tijdelijke invulling een oplossing om deze gebieden leefbaar te houden.

6.2.3 Organisatie

Betrokken partijen

Uit onderzoek naar de huidige krimpgebieden blijkt dat krimpgebieden baat hebben bij regionale samenwerking. De verschillende partijen binnen de krimpregio kunnen zo van elkaars kwaliteiten gebruik maken. Hieronder een overzicht van de partijen waar Wijster mee te maken krijgt bij het ontwikkelen van plannen.

- > Provincie Drenthe: zij zijn zich bewust van de komende krimp in de provincie en zijn bezig met het ontwikkelen van plannen en samenwerkingsverbanden.
- > Gemeenten Midden-Drenthe: Deze grote gemeente is bezig met het samenstellen van een structuurvisie. Daarbij wordt al nagedacht over ontgroening en vergrijzing, maar specifieke plannen voor krimp zijn er nog niet.
- > Omliggende gemeenten: Met uitzondering van Assen zullen bijna alle gemeenten rond Midden-Drenthe ook gaan krimpen. Hier zijn echter nog geen ontwikkelingsplannen voor ontwikkeld. Omdat de hele regio krimpt is het verstandig om juist met deze

gemeenten een strategie te ontwikkelen.

- > (Dorpsbelangen)verenigingen: In veel Drentse dorpen is er een grote sociale verbondenheid. De sterke relatie die bewoners met elkaar en het gebied hebben zal bij nieuwe plannen dan ook veel invloed hebben. Het verenigingsleven moet in krimpgebieden zoveel mogelijk in stand gehouden worden. Overleg en samenwerking met deze groepen is dan ook aan te bevelen bij ontwikkeling.
- > Bewoners: Vooral de bewoners zijn bij bevolkingskrimp een belangrijk onderdeel. Zij houden de plaats levend. Nieuwe plannen moeten dan ook vóór en mét hen tot stand komen.
- > Bedrijven: Veel bedrijven zijn naar de stad getrokken. De overgebleven bedrijven, hebben waarschijnlijk een binding met het gebied en zullen niet snel weg gaan. Deze partij kan goed gebruikt worden bij nieuwe ontwikkelingen.
- > Woningbouwcorporaties: Zij hebben delen van de grond in bezit en hebben dus ook invloed op de ontwikkelingen binnen een dorp. De corporaties zijn vaak ondernemend ingesteld en staan open voor nieuwe ontwikkelingen als dat wat oplevert.

Krimpteam

Krimp is geen eenmalige gebeurtenis, maar zet zich waarschijnlijk de komende tientallen jaren voort. Daarom wordt aanbevolen binnen de gemeente een krimpteam samen te stellen. Dit team kan zich specialiseren in deze demografische ontwikkeling en strategische plannen

voor de gemeente opzetten. Regionale samenwerking verdient in krimpgebieden de voorkeur. Alle hierboven genoemde partijen kunnen ook betrokken worden in het krimpteam. Met name bewoners zijn een belangrijke partij, zij zijn de kern van de krimp. Als zij niet vertrekken, is er ook geen krimp.

Communicatie

De eerste fout die veel gemeenten maken is dat zij, zolang er geen krimp is, geen plannen maken. Door nu al over de gevolgen en mogelijkheden na te denken, hoeven zij later niet in de problemen te komen. Communicatie is daarbij essentieel. Er moet een krimpregio gevormd worden, de wensen van bewoners moeten achterhaald worden en samenwerking moet tot stand komen. Om dit goed te laten gebeuren is het verstandig eerst een communicatieplan te maken. Het volgende schema toont hoe een communicatieplan opgezet kan worden.

januari 2011	Samenstellen krimpteam binnen gemeente
juli 2011	Contact leggen met provincie om mogelijkheden te bekijken
juli 2011	Contacten leggen voor krimpregio
va. oktober 2011	Elk kwartaal overleg met krimpregio over stand van zaken
oktober 2011	Op bezoek bij de huidige krimpregio's
januari 2012	benadering van verschillende bewoners voor overleggroep
va. april 2012	Elk half jaar om de tafel met de bewoners

6.3 Programma

Als er een team is samengesteld en de doelen zijn bepaald kunnen er specifieke plannen gemaakt worden. Bij toekomstige krimpgebieden zijn drie periodes te onderscheiden groei, stagnatie en krimp. Deze periodes vragen allemaal om een andere aanpak. Natuurlijk zijn er ook middelen die in elke periode toegepast kunnen worden.

In paragraaf 6.3.1 wordt voor Wijster beschreven welke strategieën er gebruikt moeten worden op welke momenten. Ook wordt aangegeven welke middelen, acties en partijen daarbij horen. Dit is in een schema weergegeven, de ruimtelijke inpassing van de verschillende stappen in is paragraaf 6.3.2 te vinden. Veel acties horen bij meerdere strategieën, maar zijn onder de strategie gezet waar ze het beste van toepassing zijn.

6.3.1 Fasering

In de drie perioden (groei, stagnatie en krimp) zijn zeven stappen te onderscheiden waarin verschillende acties uitgevoerd worden:

Groei

- Stap 1: Inventariseren gebied
- Stap 2: Ontwikkelen strategieën en visies
- Stap 3: Starten van eerste ingrepen en ontwikkelingen in groei periode
- Stap 4: Latere start van ontwikkeling afhankelijk van vraag en prognoses

Stagnatie

- Stap 5: Acties die na inzetten van stagnatie gestart worden
- Stap 6: Laatste ontwikkelingen die voor de krimp komt, ingezet moeten worden

Krimp

- Stap 7: Acties die na inzetten van krimp gestart worden

In het uitvoeringsplan op de volgende pagina's, wordt per strategie aangegeven welke middelen er zijn en welke acties er ondernomen moeten worden om Wijster voor te bereiden op de krimp.

6.3.2 Ruimtelijk inpassing

In een schema ziet het er duidelijk uit maar het heeft natuurlijk wel gevolgen voor het dorp. Daarom worden in deze paragraaf de ruimtelijk gevolgen weergegeven. De principes zijn in het vorige hoofdstuk uitgelegd. Hier worden de principes toegepast bij Wijster in de 3 fase van krimp. Zie afbeeldingen pagina 62 en 63.

UITVOERINGSPLAN

Fase		Strategie		Middel	Actie	Betrokken partijen
Groeï	Stap 1: Inventariseren gebied	Communicatie	C.1	Krimp team samenstellen	Binnen de gemeente moeten geschikte mensen (vanuit verschillende beleidsvelden) een krimpteam vormen	Gemeente
		Structuur	S.1	Inventarisatie huidige structuur en identiteit	Onderzoeken wat de bestaande kwaliteiten en kansen zijn oa. met behulp van een woningvoorraadscan	Gemeente/ bouwkundig expert/ stedenbouwkundigen/ bewonersvereniging
	Stap 2: Ontwikkelen strategieën en visies	Communicatie	C.2	Krimp regio samenstellen	Het krimpteam zoekt partijen die samen een krimpregio willen vormen	Provincie/ Gemeente/ corporaties/ belangenverenigingen/ bedrijven
		Communicatie	C.3	Periodieke evaluatie	Elk kwartaal is er overleg binnen de krimpregio plaatsvinden over de ontwikkelingen	Gemeente/ stedenbouwkundigen
		Structuur	S.2	Vastleggen sterke structuur	Raamwerk bepalen waaraan het dorp kan groeien en krimpen	Gemeente/ stedenbouwkundigen
	Stap 3: Starten van eerste ingrepen en ontwikkelingen in groei periode	Communicatie	C.4	Draagvlak creëren	Bewoners en belangenverenigingen worden betrokken bij ontwikkelingen, door een klankbord groep op te stellen. Ook wordt er een woonwensen onderzoek bij jongeren gedaan	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ bewoners/ bedrijven/ belangenverenigingen
		Structuur	S.3	Structuur versterken	Bruntingerweg (hoofdstructuur) groener inrichten, volgens Drentse principes	Gemeente/ stedenbouwkundigen
		Structuur	S.4	Groenstructuur opbouwen	2 vrijgekomen kavels op vastgelegde groenstructuur worden ingericht	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ grondbedrijf/ grondbezitters/ woningcorporatie
		Structuur	S.5	Ontmoetingsplek versterken	De brink wordt heringericht zodat het zijn originele ontmoetingswaarde weer terug krijgt	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ bewoners / eigenaren / ondernemers
		Structuur	S.6	Voorzieningen concentreren rond brink	De voorzieningen die nog niet rond de brink liggen worden gefaseerd hierheen verplaatst zodat de sociale ontmoeting versterkt wordt	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ bedrijven/ winkels/ bewoners
		Flexibiliteit	F.1	Flexibele kavels	10 kavels worden gerealiseerd onder het flexibele kavelprincipe. Zodat kavels eenvoudig gesplitst of samengevoegd kunnen worden	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ ontwikkelaar/ grondbezitters

Groei		Structuur	S.7	Herstructureren woningvoorraad	De winst van de nieuwbouw wordt gebruikt voor herstructureren. 2 woningen langs hoofdstructuur worden gerenoveerd, 2 worden vervangen door nieuwbouw	Gemeente / ontwikkelaar / bewoners / grondbezitters
		Tijdelijkheid	T.1	Culturele leegstand	Een leegstaande woning aan de brink wordt een lichtkunstwerk. Dmv belichting in de avond, wordt het pand aantrekkelijk voor de omgeving	Gemeente/ bedrijven/ bewoners
	Stap 4: Latere start van ontwikkeling		S.8	Huurvoorraad verbeteren	Onaantrekkelijke en verpauperde delen van de huurvoorraad kunnen vervangen worden door nieuwbouw. Rijwoning wordt 2^1 kap voor verdunning	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ woningcorporatie
		Tijdelijkheid	T.2	Cradle 2 Cradle woningen	Er worden 4 C2C woningen gerealiseerd, die een levensduur van 20 jaar hebben	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ Architect
Stagnatie	Stap 5: Acties die na inzetten van stagnatie gestart worden	Communicatie	C.6	Stimuleren particuliere initiatieven	De bewoners moeten gemotiveerd worden om met creatieve initiatieven voor de krimp en de gemeenschap te komen. Er wordt oa. een prijsvraag gepubliceerd in de plaatselijke krant	Gemeente / bewoners / bedrijven
		Flexibiliteit	F.1	Flexibele kavels	Een twee onder een kap woning wordt samengevoegd tot 1 woning	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ ontwikkelaar/ grondbezitters
	Stap 6: Laatste ontwikkelingen voor de krimp komt	Flexibiliteit	F.2	Multifunctie	Het buurthuis heeft geen toekomst meer en wordt gesloopt. Voor de functies die in het buurthuis plaatsvonden wordt nu in de plaatselijke kroeg ruimte gemaakt	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ bedrijven/ winkels
Krimp	Stap 7: Acties die na inzetten van krimp gestart worden	Tijdelijkheid	T.2	Cradle 2 Cradle woningen	2 van de 4 C2C woningen worden afgebroken de materialen zijn herbruikbaar	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ Architect
		Flexibiliteit	F.1	Flexibele kavels	de 2 kavels van de C2C woningen worden samengevoegd met kavel aan de hoofdonsluiting	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ ontwikkelaar/ grondbezitters
		Structuur	S.4	Groenstructuur opbouwen	De groene verbinding door het dorp richting het omliggende landschap is klaar. Hier zal ontmoeting gestimuleerd worden	Gemeente/ stedenbouwkundigen/ grondbedrijf/ grondbezitters/ woningcorporatie

2.

Afbeelding 6.1 Uitvoeringsplan groeiperiode

Afbeelding 6.2 Huidige situatie

Afbeelding 6.3 Uitvoeringsplan stagnatieperiode

Afbeelding 6.4 Uitvoeringsplan krimpperiode

Legenda

Algemeen

- Wegen
- Kavels
- Bebouwing
- Voorzieningen
- Openbaar groen
- Sportvelden
- Bomen

Ingrepen

- Versterken structuur
- Opbouw groenstructuur
- Herstructureren
- Sloop
- Nieuwbouw primair
- Nieuwbouw secundair
- Tijdelijk invulling burger initiatief
- Verdwijnen voorziening
- Nieuwe locatie voorziening
- Samenvoegen voorzieningen
- Flexibele kavels
- Samenvoegen kavels
- Splitsen kavels
- C2C woning
- Afbouw C2C woning

6.4 Financiering

Een groot struikelblok voor gemeenten om nu al over krimp na te denken is de financiering. Krimp lijkt over het algemeen alleen maar geld te kosten en het levert niks op. Dit is natuurlijk niet terecht, want niks doen zorgt voor een neerwaartse spiraal, die uiteindelijk veel meer geld kost. Atelier Dutch zegt het volgende over financiering van krimp: *“Een verdienmodel dat uitgaat van netto winst bij krimp is er echter niet. Een oplossing voor de aanpak van structurele en grootschalige leegstand zal altijd geld kosten. Een relatief verdienmodel is er echter wel. Die bestaat er simpelweg in, de kosten van het ‘niets-doen’ af te zetten tegen de kosten van interventies die de krimp dragelijk maken, zoals sloop en vergroening. Dat is de essentie van de krimpopgave: voorkomen van erger en het bestrijden van de pijnlijke symptomen.”*¹

Niks doen kost dus uiteindelijk meer, maar het blijft de vraag hoe het dan wel betaald moet worden. In de huidige krimpgebieden wordt een groot deel door het rijk vooraf gefinancierd. Vaak in de vorm van een pps-constructie gekoppeld aan een fonds.

Het slopen van een woning kost tussen de 10.000 en 15.000 euro. Als meerdere woningen tegelijk gesloopt worden, wordt de totaal prijs waarschijnlijk wat lager. Een grote kostenpost is het aankopen van de (leegstaande)grond en de kosten voor het opnieuw inrichten van de ruimte. Een andere optie is het doorverkopen van de grond aan de burens, de gemeente bespaart dan hoge onderhoudskosten.

¹ bron: Atelier Dutch, Sybren van den Busken, geraadpleegd: 27-04-11 site: <http://www.atelierdutch.nl/krimp/achtergrond/achtergrond.html>

In Heerlen is deze vorm van financieren al toegepast. In de wijk die geherstructureerd moest worden zou de gemiddelde woningwaarde met 3 – 7 % dalen als er niet ingegrepen werd. De betrokken partijen (gemeente, corporaties en het Rijk) hebben geld in het fonds gelegd, waarmee de plannen gefinancierd konden worden. Het Rijk heeft 60% van de kosten (45 miljoen) betaald en zal ook in de toekomst betrokken moeten worden om de ‘krimpprojecten’ te financieren.²

Daarnaast moet er goed gekeken worden naar de huidige eigendommen van de gemeente. Wat is de huidige staat van deze gebouwen en gronden en welke mogelijkheden heeft een gebouw.

In het persbericht van 4 januari 2011 (zie kader op pagina 21) stelt de provincie geld ter beschikking om maatregelen tegen de gevolgen van krimp te nemen. In totaal is er 300.000 euro beschikbaar voor de hele provincie Drenthe.

Ook de gemeente zelf biedt middelen om de woningmarkt te stimuleren. De gemeente stelt 90.000 euro beschikbaar voor een koopstartersregeling. Deze is voor mensen die een woning van vóór 1976 kopen en deze energiezuinig maken³.

² bron: van meer naar beter, Maurice Hermans, 2 juni 2009, geraadpleegd: 27-04-11 site: <http://www.vanmeernaarbeter.nl/nieuws/hoe-krimp-hoensbroek-financieren>

³ bron: RTV Drenthe, (04-02-2011), geraadpleegd op: 20-04-2011) <http://www.rtvdrenthe.nl/Nieuws/Nieuws-Detail.aspx?Lang=nl-NL&newsId=56636>

Het grote voordeel van nú beginnen met ‘krimpplannen’ is dat er nu nog geld te verdienen is voor de toekomstige krimp-gemeenten. Nu is er namelijk nog sprake van groei, dus nu kunnen er nog plannen gerealiseerd worden waar winst uit te halen valt. Deze kunnen gebruikt worden om krimpplannen te bekostigen. Daarnaast kunnen veel strategieën worden meegenomen in nieuwe ontwikkelingen. Zoals bijvoorbeeld een sterke structuur, de weg naar nieuwe woningen of het direct opknappen van het groen.

6.5 Conclusie

De vele ‘oplossingen’ die voor krimp zijn bedacht, worden nog weinig toegepast. Gemeenten weten niet goed waar en hoe ze moeten beginnen. Een concreet uitvoeringsplan helpt bij het daadwerkelijk uitvoeren van plannen. Een gezamenlijk doel moet ervoor zorgen dat alle betrokken partijen, hetzelfde einddoel nastreven.

In het uitvoeringsplan zijn duidelijk 3 verschillende perioden te onderscheiden, namelijk groei, stagnatie en krimp. Het is opvallend dat aan veel concrete acties al begonnen kan worden: een krimpregio vormen, een woningvoorraadscan uitvoeren en een kwaliteiten en kansen analyse maken.

In periode van groei moet ook aan een sterke structuur gewerkt worden, dit is dan nog te financieren door middel van nieuwbouw. Het creëren van een ontmoetingsplek waar voorzieningen gebundeld worden is hier een voorbeeld van. Net als herstructureren langs de hoofdstuctuur.

In de stagnatie periode spelen de bewoners een belangrijke rol. Hun wensen en ideeën zullen vorm krijgen.

Na het inzetten van de krimp komen de flexibele kavels en de Cradle to Cradle woningen van pas, die in de groeiperiode gerealiseerd zijn. Deze bieden namelijk de mogelijkheid om te krimpen ten gunste van de burens, die een groter kavel krijgen.

Tot slot is het belangrijk om ook over het financiële plaatje na te denken. Wie gaat wat betalen en welke investeringen kunnen het beste eerst of later gedaan worden? Er is bij krimp vaak geen verdienmodel voor de korte termijn, alleen op de lange termijn levert het een gemeente wel iets op (waardevermeerdering, leefbaarheid).

Uit de planning blijkt dat er al veel stappen in de groeiperiode genomen kunnen worden. Dit in tegenstelling tot de bestaande strategieën, die pas beginnen als de krimp er is.

Hoofdstuk 7.

Conclusie

7.1 Eind conclusie

Krimp is inmiddels een ingeburgerd begrip in Nederland. Iedereen kent de betekenis en gevolgen van bevolkingskrimp, maar bijna niemand kan de positieve kanten van krimp benoemen. Waar de heer Derks in 2003 waarschuwde voor krimp, heeft deze in de randen van Nederland inmiddels ‘toegeslagen’.

Aan het begin van deze scriptie is de volgende hoofdvraag gesteld: “Welke strategie is het beste voor de invulling in de periode tussen groei en krimp?”. Uit onderzoek naar de huidige krimpgebieden bleek al snel dat er al vele strategieën zijn bedacht. Bij nader inzien blijkt dat er niet één beste strategie is. Combinaties van verschillende strategieën vormen de beste aanpak voor (toekomstige) krimpgebieden. Welke strategieën gebruikt moeten worden hangt van het gebied af. Daarom is het voor krimpgebieden belangrijk om eerst uit te zoeken wat hun huidige eigenschappen en kwaliteiten zijn, om kansen te creëren.

[Prognoses onzeker > daarom flexibel zijn]

Volgens prognoses van het CBS (Centraal Bureau voor Statistiek) en PBL (Planbureau voor de Leefomgeving) zal vanaf 2038 het inwoneraantal van Nederland af gaan nemen. Vóór die tijd zal al in een derde van de Nederlandse gemeente de omslag van groei naar krimp plaatsvinden. Maar de prognoses zijn niet eenduidig over wanneer welke gemeente of regio aan de beurt is. Omdat niemand weet wat de toekomst brengt is het belangrijk om flexibiliteit in de plannen te verwer-

ken, zodat aanpassingen naar behoefte gemaakt kunnen worden.

[Gevolgen krimp negatief > er moet iets gebeuren]

Krimp of bevolkingsafname wordt veroorzaakt door de terugloop van het aantal geboorten en het migratiesaldo. Hier is niet direct een oplossing voor, maar directe gevolgen zijn er wel. Onder ander waardevermindering van woningen, leegstand, verdwijnen van voorzieningen maar ook de sociale verbondenheid verminderd. Daarom is het belangrijk dat er iets aan krimp gedaan wordt.

[Al veel bedacht voor krimp > wordt alleen nog weinig toegepast]

Krimp moet ook positief bekeken worden, er ontstaat tenslotte meer ruimte voor minder mensen. Veel overheden en organisaties houden zich dan ook al bezig met de mogelijkheden van krimp. Tijdens dit onderzoek bleek dat er al veel ‘oplossingen’ voor krimp bedacht zijn, ze worden alleen nog weinig toegepast. Gemeenten moeten nu beginnen met het maken van een uitvoeringsplan en daarin concreet beschrijven wat de doelen, strategieën, middelen en acties zijn die ze nodig hebben.

[Ademruimte groei+krimp > sterke structuur nodig]

De plannen kunnen niet zomaar gemaakt worden, ze moeten wel onderbouwd worden. Daarom moeten gemeenten eerst hun eigen kwaliteiten en identiteit onderzoeken en daarna een toekomstperspectief stellen. Het neerzetten van een sterke structuur is daarbij essentieel. bewoners ‘maken’ hun dorp/gemeente. Het creëren

van ontmoetingsplekken, voorzieningen en ruimte voor burgers hoort daarbij. Door de sterke structuur (landschappelijk, stedenbouwkundig en sociaal) heeft een woonplaats de mogelijkheid te groeien en krimpen langs dit raamwerk, zonder dat de verbondenheid verloren gaat.

[Op tijd beginnen > biedt meeste kansen]

Het is van groot belang dat gemeenten, waar nu nog geen sprake is van bevolkingskrimp, maar deze waarschijnlijk wel komt, beginnen met het ontwikkelen van een strategie voor krimp. Krimp wordt vaak negatief benaderd maar door op tijd te beginnen kunnen juist de positieve ontwikkelingen van krimp benut worden. Het voordeel van nú beginnen is dat er nu nog winst te halen valt uit 'groeiprojecten', die gebruikt kunnen worden om het gebied voor te bereiden op de krimp.

Er wordt veel gesproken over de grote omslag in stedenbouw vanwege de krimp. Maar er moet nog steeds ontworpen worden voor de burger. Dus eigenlijk veranderd er niet zoveel in de stedenbouw.

7.2 Aandachtspunten

- > De analyse is gebaseerd op gemaakte prognoses van CBS en PBL. Maar onder andere migratie is moeilijk te voorspellen. Een andere dan voorspelde bevolkingssamenstelling heeft andere gevolgen en dus ook andere oplossingen nodig. Flexibiliteit blijft dus een heel belangrijk onderdeel van de krimp strategieën.

- > Bij alle 'oplossingen' voor krimp, blijft de financiering moeilijk, omdat het niet direct iets oplevert. Daarom is het belangrijk om goede partners te zoeken en samenwerkingsverbanden aan te gaan. Onder andere corporaties, die een deel van de woningvoorraad in bezit hebben, kunnen een belangrijke actor zijn. Daarnaast moet er gezocht worden naar financiële middelen en oplossingen om de negatieve gevolgen van krimp te voorkomen.

7.3 Aanbevelingen

- > In deze scriptie is vooral gekeken naar individuele dorpen. Voor krimp-dorpen/gemeenten is een regionale aanpak aan te raden. Dan kunnen dorpen elkaars kwaliteiten en identiteit benutten.
- > Krimpgebieden zijn afhankelijk van hun bewoners en hun betrokkenheid bij het gebied. Daarom wordt aanbevolen om bewoners zoveel mogelijk te betrekken bij nieuwe plannen. Het creëren van draagvlak zorgt ervoor dat zij zoveel mogelijk bewoners binden en daardoor behoudt.
- > Door verschillende instanties, onder andere het Rijk, zijn al vele lijsten met mogelijke ingrepen voor krimpgebieden gemaakt. Als 'nieuwe' krimpgemeente is het verstandig om hier goed naar te kijken. Niet iedereen hoeft het 'wiel' opnieuw uit te vinden. Het wordt aanbevolen ook de resultaten van eerdere projecten te bekijken.
- > De flexibele kavelinrichting die in het ontwerphoofdstuk wordt voorgesteld

moet worden uitgewerkt. Het is de vraag of dit juridisch mogelijk is.

- > Een goede fasering is essentieel in (toekomstige) krimpgebieden. Gebieden moeten in de tussenperiode leefbaar blijven. Er is nog niet veel bekend over de fasering van huidige krimpgebieden. Het is daarom goed om te bekijken wanneer de stagnatie begon en hoelang deze duurde voor de krimp inzette. Deze gegevens zijn bruikbaar voor 'nieuwe' krimpgebieden.
- > Natuurlijk is deze scriptie een goede handreiking om te gebruiken bij het ontwikkelen van een of meer 'krimpstrategieën'.

Bronnen

Bedrijven en instellingen

- > Hogeschool Utrecht
Eerste begeleider: ir. Remco Reijke
Tweede begeleider: drs. Saskia van der Kruit
- > HKB Stedenbouwkundigen
Bedrijfsbegeleider: Jeroen Leemans
Mededirecteur; S. Schram (vestiging Groningen)
Werkcafés HKB; met alle werknemers
- > Bestuursacademie Nederland
Masterclass 'Creatief met krimp' door Gert-Jan Hospers op 28 januari 2011.
- > Atelier Dutch
Krimplunch 24 maart 2011; met gemeente Hoogeveen en provincie Drenthe. Rob van der Velden, Sybren van den Busken (Atelier Dutch)

Documentaires/filmmateriaal

- > 'Nederland op de tekentafel' Tegenlicht.vpro.nl
Documentaire reeks van de vpro (15, 29 november en 6 en 13 december 2010).
- > 'Platteland leeft! Midden-Drenthe 2020' Visiefilm gemeente Midden-Drenthe (2008) geraadpleegd op 16-02-2011, <http://www.mid-dendrenthe.nl/tonenop-pagina/MiddenDrenthe-2020-Platteland-leeft.htm>.
- > 'Krimp hoezo? Over krimp in Drenthe. Stammcmo (20 mei 2010)

Boeken/artikelen

- > 'Krimp!' G.J. Hospers (2010). Amsterdam: Uitgeverij SUN (isbn: 9789461053619)
- > 'Krimp en ruimte: Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid' F. van Dam, C. De Groot en F. Verwest:

Ruimtelijk planbureau Den-Haag (2006). NAI Uitgervers.

- > 'Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland. Beleidstrategieën voor huidige en toekomstige krimpregio's' Planbureau voor de leefomgeving (december 2010). Met bijbehorende beleidsstudie's:
- > 'Regionale prognoses 2009-2040: Verrijzing en omslag van groei naar krimp' A. De Jong (PBL) en C. Van Duin (CBS) (oktober 2009).
- > 'Omslag van groei naar krimp in de regio: demografische ontwikkelingen tot 2040' M. Ter Veer, S. Boschman en F. Verwest (PBL) (oktober 2010).
- > 'Ruimtelijke gevolgen van demografisch krimp' F. Van Dam (PBL) (2009)
- > 'Beleidsreactie in krimpregio's' F. Verwest, N. Sorel en E. Buitelaar (PBL) (2009)
- > 'Bevolkingskrimp in Nederland. Sombere stembodem of wenkend perspectief?' H. Van Dalen en K. Henkens in 'Van groei naar krimp. Een demografische omslag in beeld. N. van Nimwegen en L. Heering (2009). (ISBN: 978-90-6984-594-4)
- > 'Krimpen met kwaliteit. Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling' Ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties ea. (November 2009)
- > 'Krimpen en groeien in Delfzijl. Veranderingen in de bevolking, gevolgen, strategie, actieprogramma' Gemeente Delfzijl (Juni 2009).
- > 'Ruimte maken voor krimp. Ontwerpen voor minder mensen' BNA, Stagga, KEI (mei 2009).

- > 'Krimp deelt Nederland in tweeën' B. Warbroek, Binnenlands bestuur (4 september 2009).
 - > 'Die demografische Zukunft von Europa' Reiner Klingholz e.a.
 - > 'Krimp: zegen of vloek?' Harry van Dalen en Ewald Engelen (2008). (<http://www.nrcboeken.nl/recensie/wees-niet-bang-voor-de-krimp>)
 - > 'Krimp en Kracht. De nieuwe realiteit in Drents perspectief' STAMM CMO (netwerkorganisatie krimp in Drenthe) (2011)
 - > 'Beleidsaanpak bevolkingskrimp in het buitenland: Noordoost Schotland, Nord-pas-de-Calais en Brandenburg' K.I.M. van Dam, R. Galjaard, M.I. Harkink ea. Bureau PAU / Rijksuniversiteit Groningen / NiDi (oktober 2010).
 - > 'Bevolkingsprognose Drenthe XVII' Gedeputeerde staten van Drenthe (augustus 2009).
 - > 'Ruimte voor waardevermeerdering: Eindrapportage Adviescommissie Deetman Bevolkingskrimp Limburg' W. Deetman, J. Mans, P. Zevenbergen ea. (18 februari 2011)
 - > 'Handreiking paragraaf demografische ontwikkelingen' Ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (November 2010) Publicatienr: B-5636.
 - > 'De nieuwe groei die krimp heet: Een perspectief voor Parkstad Limburg' Nicis institute (februari 2009) (ISBN: 978-90-77389-71-3)
 - > 'Ondernemend met krimp: Handreiking, economische bedrijvigheid bij bevolkingsdaling' M. van Vliet, B. Staffhorst, H. Doornbos ea. Ministerie van Economische Zaken (Juni 2010) (Publicatienummer: 13PD2010G277)
 - > 'Ontwerpadvies Bevolkingskrimp benoemen en benutten' Commissie ruimtelijke inrichting en bereikbaarheid SER (19 januari 2011)
 - > 'Slopen in krimpgebieden: uitdunnen en opwaarderen' W. Jorritsma Master-scriptie Rijksuniversiteit Groningen (augustus 2010)
 - > 'DNA Veere' Gemeente Veere (December 2010)
 - > 'Leegstand te lijf: handvatten voor langetermijn strategie' F. Mostert, Y. Grooten ea. VNG Vereniging van Nederlandse gemeenten (mart 2011)
 - > 'Woonservice 10!: Jaarverslag 2009' woningcorporatie Woonservice (2009)
- Internet krimp**
- > Centraal bureau voor de statistiek, onderzoeken: <http://www.cbs.nl/>
 - > Statline, cijfers: <http://statline.cbs.nl/statweb/?LA=nl>
 - > Rijksoverheid voor bestuurders: <http://www.krimpalskans.nl/>
 - > Kennisplatform voor de bouw: http://www.kei-centrum.nl/view.cfm?page_id=3875
 - > Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bevolkingsdaling>
 - > Plattelandsgemeenten: <http://www.p-10.nl/>
 - > Krimp barometer adviesbureau: <http://www.dhv.nl/Markten/Gebiedsontwikkeling/Economie-en-ruimte/DHV-Krimp-Barometer>
 - > Kennisplatform voor krimpgemeenten: <http://kknn.vanmeernaarbeter.nl/>

- > Kennisplatform Drentse gemeenten: <http://kknn.vanmeernaarbeter.nl/bibliotheek/rtv-drenthe-krimp-bevolking-drentse-gemeenten>
- > Woningdichtheid per gemeente: <http://www.zorgatlas.nl/beinvloedende-factoren/fysieke-omgeving/woningdichtheid-per-gemeente-2009/>
- > Krimp ontwerpplab, www.bna.nl/ontwerplabkrimp
- > Inbo adviseurs, <http://www.inbo.com/NL/microsites/inbolab/Pages/Krimpalsmotiefvoorinnovatie.aspx>
- > Kenniscentrum voor bevolkingsdaling en beleid, http://www.bevolkingsdaling.nl/gemeentelijke_prognose_in_kaart.aspx
- > Vereniging Nederlandse Gemeenten. Voorbeeld strategieën. Geraadpleegd op: 22-03-11 <http://www.vng.nl/smartsite.dws?ch=,TKM%27%22&id=70869>
- > Stuurgroep experimenten volkshuisvesting <http://www.sev.nl/>
- > Promotiesite Zeeland: www.laatzee-landzien.nl
- > Stedenbouwkundige analyse, <http://www.polderdorpen.nl/index.php?id=28> geraadpleegd 18-04-2011 gemeente Noordoostpolder en de woningcorporatie Mercatus.
- > Kenniscentrum sociale sector: <http://www.stamm.nl/kennisbank/vitaal-platteland-krimp/>
- > Stedenbouw en architectuur, Wijnand Beemster datum 18-10-2010 geraadpleegd op: 19-04-2011 site: <http://www.stedebouwarchitectuur.nl/nieuws/nieuws/eerste-cradle-to-cradle-woning.85323.lynkx>
- > Cradle-to-cradle, geraadpleegd op: 03-05-2011, http://www.cradleto-cradle.nl/home/321_wat-is-cradle-to-cradle.htm
- > Atelier Dutch, Sybren van den Busken, geraadpleegd op: 27-04-11 site: <http://www.atelierdutch.nl/krimp/achtergrond/achtergrond.html>
- > Van meer naar beter, Eva-Katrien Schroder, 10-04-11, geplaatst 27-04-11, site: <http://www.vanmeernaarbeter.nl/nieuws/brabantse-dorpenrace-win-je-eigen-rest-o-super>

Internet Midden-Drenthe

- > Demografie, <http://www.drenthe.nl/Drenthemonitor.nl>
- > Demografie, <http://www2.drenthe.nl/cijfers/Provinciedrenthe.nl>
- > Provincie, <http://www.provincie.drenthe.nl/actueel/persberichten/@50949/drenthe-geeft/>
- > Gemeente, <http://www.middendrenthe.nl/>
- > Landschap, <http://www.drentsland-schap.nl/NatuurEnLandschap/Terreinen.aspx>
- > Cijfers wijken en buurten, CBS (07-02-2011). Wijken en buurten 2004-2010. Geraadpleegd op 09-03-2011 <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70904NED&D1>
- > Encyclopedie, <http://www.encyclopediedrenthe.nl/Drenthe,%20prehistorie&highlight=geschiedenis%20Drenthe>
- > Historische vereniging, http://www.drentsehistorischevereniging.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=10
- > 'Nota van uitgangspunten wonen Visie op wonen. Perspectief voor 2009-2020.' Mei 2009 Gemeente Midden-Drenthe

- > 'Omgevingsvisie Drenthe' 2 juni 2010 Provinciale staten van Drenthe.
- > Regeling voor huizenkopers Midden-Drenthe: RTV Drenthe (4 februari 2011) <http://www.rtvdrenthe.nl/Nieuws/Nieuws-Detail.aspx?Lang=nl-NL&newsId=56636>

Definities

- > Krimp; Het tegenovergestelde van groei. Hierdoor kan het omgekeerde van een sneeuwbaaleffect ontstaan in een gebied waar bedrijven en mensen gaan wegtrekken. (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://www.bouwtrefpunt.nl/kennisbank/17>)
- > Structuurvisie; 'Structuurvisie' is in Nederland de benaming van een ambtelijk document in de ruimtelijke ordening. Inhoud en status : In dit document wordt de visie op het ruimtelijk beleid voor de hele gemeente, provincie of een ander administratief gebied beschreven. Hierin vertelt het bevoegde gezag bijvoorbeeld waar gebouwd mag worden, waar de natuur behouden ' (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://nl.wikipedia.org/wiki/Structuurvi>)
- > Scenario's; Dit is een ontwikkeling die zich in de toekomst zou kunnen voordoen, of die zich in het verleden heeft afgespeeld. (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://www.encyco.nl/nol.php>) // Onderbouwde set van veronderstellingen voor toekomstprojecties. ' (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://www.energie.nl/index2.html?ency/i>)
- > Prognoses; Het doen van uitspraken omtrent toekomstige gebeurtenissen en ontwikkelingen binnen een systeem, op grond van historisch gedrag van dat systeem ' (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://www.woorden-boek.nl/woord/prognos>)
- > Krimpregio; Regio waarbij meerder buurgemeenten structureel te maken

- hebben of in de nabije toekomst krijgen, met een of meerdere vormen van demografische krimp. (bron: Planbureau voor de Leefomgeving (December 2010) 'Van Bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland')
- > COROP-gebieden: De COROP-indeling is omstreeks 1970 ontworpen door de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma. Nederland is ingedeeld in 40 COROP-gebieden, met het nodale indelingsprincipe. Dat wil zeggen dat elke regio een centrale kern (stad) heeft met een omliggend verzorgingsgebied.
 - > Anticipeergemeenten; (ook wel toekomstige krimp gemeenten genoemd) Gemeenten die nu nog groeien maar waar al van bekend is dat die binnen afzienbare tijd zullen krimpen (bron: Krimpen aan de Maas, Een overzicht van Think Tank University College Maastricht voor VPRO-Tegenlicht)
 - > Brink; Een natuurlijke ontmoetingsruimte waar evenementen en markten worden gehouden. Ook winkeliers centreren zich rond de brink. Een brink bevindt zich vaak rond kruispunten van wegen. (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://www.encyclopedia.drenthe.nl/Brink>)
 - > Kanaal; gegraven stuk vaarwater van redelijke omvang, waarin het water, kunstmatig, bijv. met sluizen, op een bepaald niveau gehouden wordt. Diverse kanalen worden vaarten genoemd, het verschil tussen deze twee begrippen is moeilijk te omschrijven. Over het algemeen zal aan minstens één der einden van een kanaal een sluis aanwezig zijn. Bij vaarten is dat niet altijd het geval. (bron: Geraadpleegd op 01-02-2011, <http://www.debinnenvaart.nl/binnenvaarttaal/woord.php?woord=k>)
 - > Strategie; "bekwaamheid om met behulp vd ter beschikking staande middelen een gesteld doel te bereiken" bron: vandale.nl.
 - >

Bijlagen

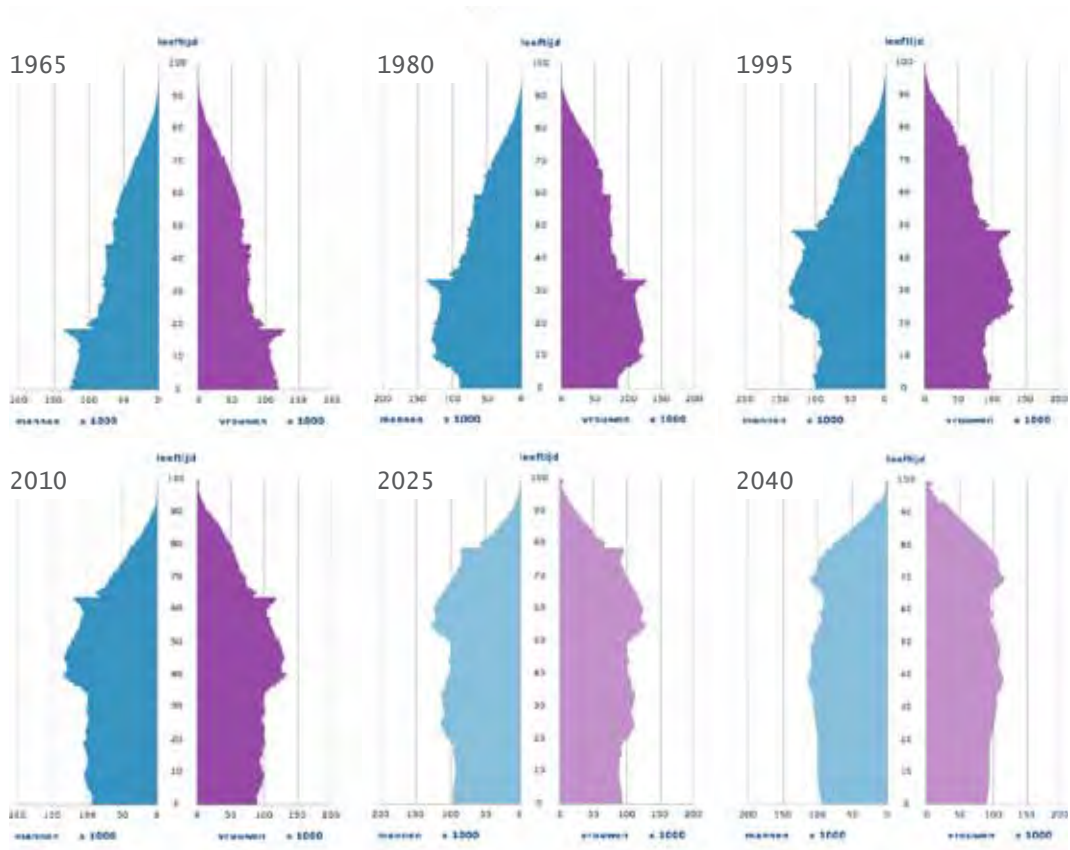

Bijlage A. Tabellen en grafieken bij krimp

Geboortegolf

Vanaf de tweede WO tot de jaren '70 was er een lang aanhoudende geboortegolf in Nederland, welke zorgde voor een grote bevolkingsgroei. Na de geboortegolf was de buitenlandse migratie jarenlang bepalend voor de bevolkingsgroei. De verwachting van het CBS is dat deze

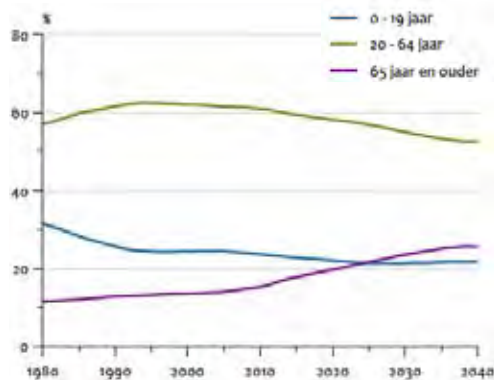
stroom de komende 30 jaar steeds verder zal afnemen. In de afbeelding Bevolkingspiramide 1965, 1980, 1995, 2010, 2025, 2040 is de bevolkingspiramide te zien vanaf 1965 tot 2040 (in fasen van 15 jaar). In 1965 is het nog daadwerkelijk een piramide, met een grote groep jongeren aan de voet. Maar vanaf 1995 veranderd dit in een soort paddenstoel die afvlakt tot de vorm van een boomstam.

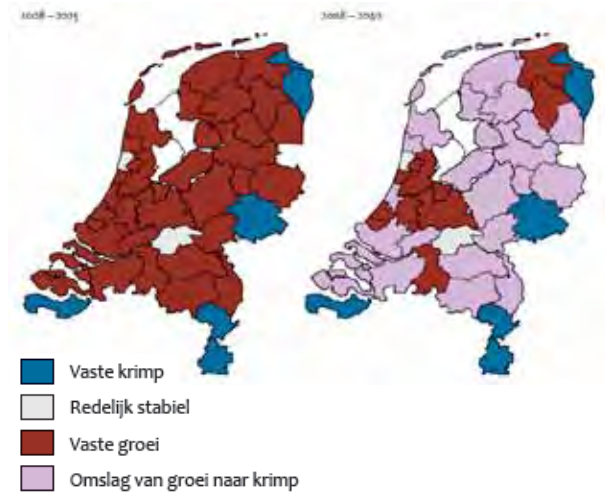
Afbeelding 2 Bevolkingspiramide 1965, 1980, 1995, 2010, 2025, 2040

(bron: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/cijfers/extra/piramide-fx.htm>)

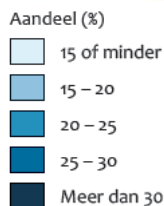
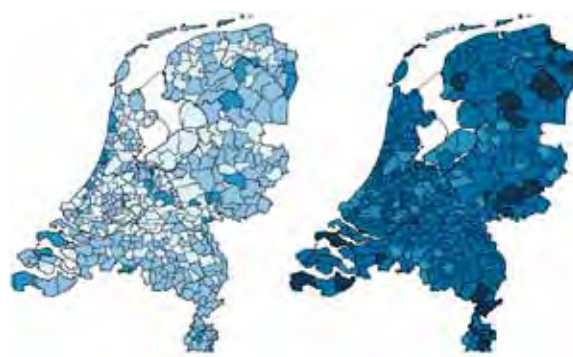
Vergrijzing in Nederland

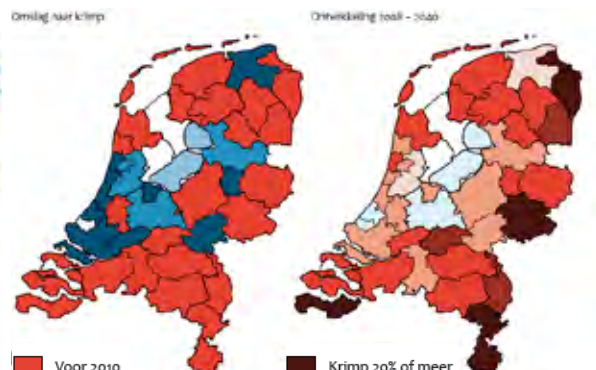
Afbeelding 3 Vergrijzing in Nederland
(Bron: CBS Stateline 2009)

Afbeelding 6 Regionale bevolking- en
huishoudenprognoses 2009-2040
(bron: CBS/PBL 2010)

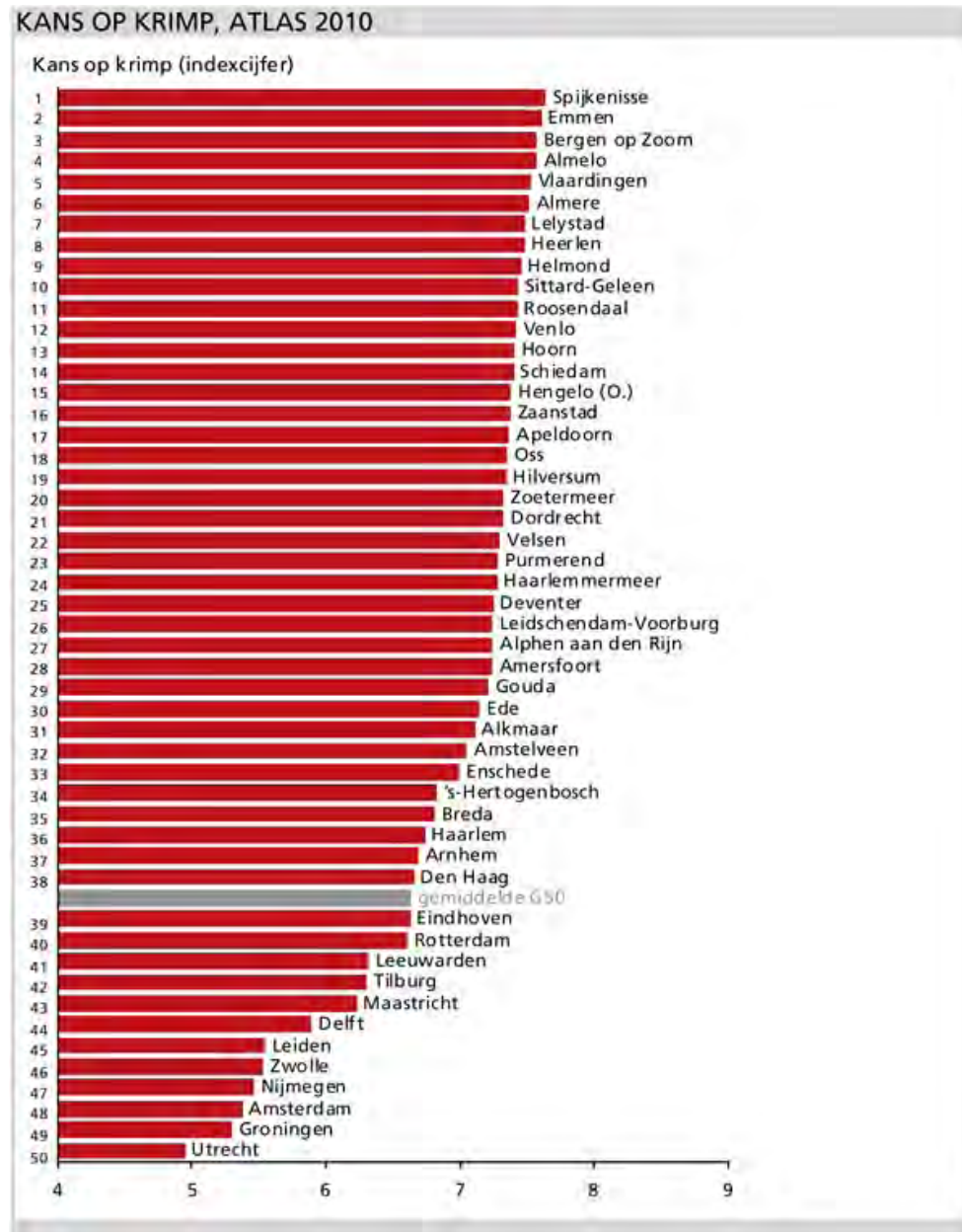

Afbeelding 4 Aandeel 65-plussers per
gemeente (bron: CBS/PBL 2010)

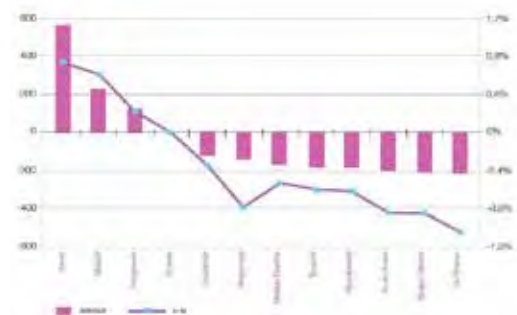
Afbeelding 5 Krimp van de beroepsbevolking
(bron: CBS/PBL 2010)

Krimpindex

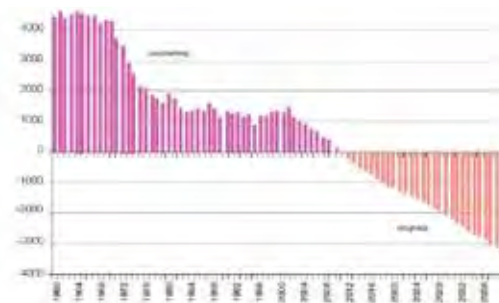

Afbeelding 7 Krimpindex van de 50 grootste steden
(bron: Atlas voor de gemeenten, 2010)

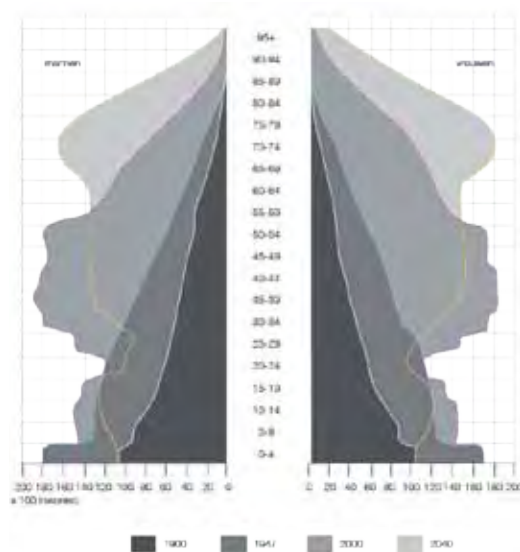
Bevolkingskrimp midden drenthe

Afbeelding 8 A. Ontwikkeling bevolking Drentse gemeenten, absoluut en in %, gemiddeld per jaar in de periode 2009-2039

Afbeelding 9 B. Natuurlijk aanwas in Drentse vanaf 1960

Afbeelding 10 C. Bevolkingsopbouw in Drenthe
(bron: Krimp & kracht de nieuwe realiteit in drents perspectief, Stamm 2011)

Prognoses voor huidige krimpgebieden

	Stand	Prognose		Ontwikkeling					
	N 2008	N 2025	N 2040	N 2008-2025	N 2008-2040	N 2025-2040	% 2008-2025	% 2008-2040	% 2025-2040
Bevolking									
Parkstad Limburg	254549	228779	197614	-25770	-56935	-31165	-10,1	-22,4	-13,6
NO- Groningen									
Eemsdelta	66689	58044	50993	-8645	-15696	-7051	-13,0	-23,5	-12,1
Oost-Groningen	153063	145001	132684	-8062	-20379	-12317	-5,3	-13,3	-8,5
Zeeuws Vlaanderen	107337	104895	99083	-2442	-8254	-5812	-2,3	-7,7	-5,5
	Stand	Prognose		Ontwikkeling					
	N 2008	N 2025	N 2040	N 2008-2025	N 2008-2040	N 2025-2040	% 2008-2025	% 2008-2040	% 2025-2040
Huishoudens									
Parkstad Limburg	118013	113224	99240	-4789	-18773	-13984	-4,1	-15,9	-12,4
NO- Groningen									
Eemsdelta	28644	26989	23649	-1655	-4995	-3340	-5,8	-17,4	-12,4
Oost-Groningen	66704	67487	62462	783	-4242	-5025	1,2	-6,4	-7,4
Zeeuws Vlaanderen	47729	50468	48169	2739	440	-2299	5,7	0,9	-4,6

Afbeelding 11 Bevolking en huishoudenprognoses in krimpgebieden.
(bron: Rijk, VNG, IPO, 2009, 'Krimpen met kwaliteit')

Specifieke krimp

De meeste krimpregio's of toekomstige krimpregio's worden geconfronteerd met specifieke afnamen, zoals het aantal jongeren, hoogopgeleiden, huishoudens met hoger inkomen of sterke toename van aantal 65-plussers. Dit zorgt ervoor dat deze krimpgebieden ook een bijzondere aanpak nodig hebben om de regionale woningmarkt en economie op peil te houden.

Krimp komt nu het meeste voor aan de randen van Nederland. Inwoners, en vooral jongeren uit plattelandsgemeenten, trekken naar de grotere steden. In de periferie van Nederland gaat het vaak om hele regio's die aan het krimpen zijn. Opvallend is dat krimp niet alleen te vinden is in de uithoeken van Nederland maar ook in de steden en dorpen die tegen grote steden aan liggen. Dit is vaak het geval bij groeikernen die in de jaren 70 ontstaan zijn, zoals Spijkenisse, Almere, Zoetermeer, Nieuwegein. (Zie de krimpindex uit de atlas voor gemeenten in afbeelding 9)

In de periferiedelen van Nederland is ook de grootste huishoudenskrimp. Dit komt doordat de zojuist genoemde jongeren wegtrekken en jonge gezinnen uit grensgemeenten naar goedkopere buurlanden vertrekken. Tussen 2008 en 2025 wordt verwacht dat het aantal huishoudens nog groeit van 7,2 miljoen naar 8,1 miljoen. Terwijl de bevolking maar met minder dan een miljoen inwoners groeit. Dit betekent dat er behoorlijk wat huishoudens bij komen in deze periode. De omslag van groei naar krimp van bevolkings- en huishoudensaantallen wordt weergegeven in de prognoses in bijlage A. (Tabelen en grafieken bij krimp).

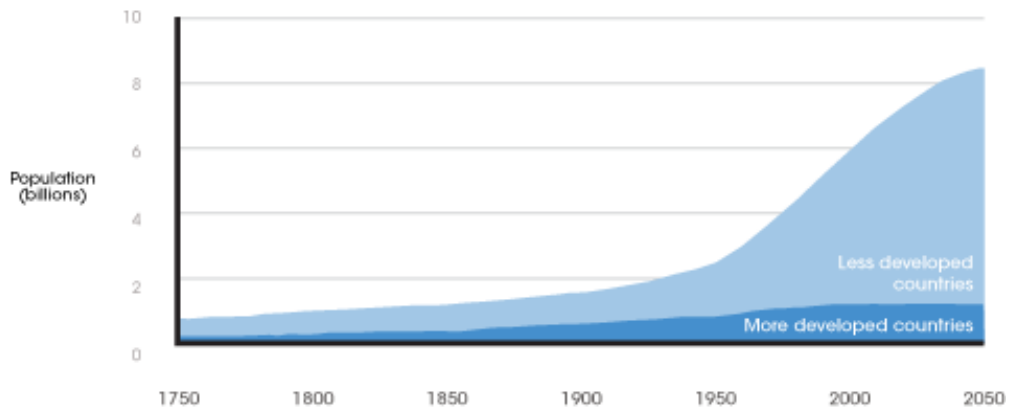
In ruim een kwart van de Nederlandse gemeenten daalt het aantal inwoners met meer dan 2,5% tot 2040. Hier gaat het om 0,25 miljoen Nederlanders. Tegelijkertijd groeien de centrale steden als de Randstad, met ruim 1,25 miljoen. Grote steden blijven groeien doordat de buitenlandse migratie voorlopig blijft en er meer natuurlijke aanwas is (meer geboortes dan sterftgevallen) en jongeren/studenten die naar de grote steden trekken om daar te studeren en vervolgens te blijven. Buiten universiteitsteden blijven steden met een sterke economische structuur ook groeien. (bv. Amersfoort, Tilburg, Breda en Zwolle).

Voorlopende krimpgebieden

In Parkstad Limburg, Eemsdelta en Zeeuws-Vlaanderen zijn de krimpcijfers het hoogst, wat ook inhoudt dat de gevolgen hier het grootst zijn. Een tabel met de prognoses voor de krimpgebieden staat in bijlage A. (Prognoses krimpgebieden). Een van de problemen voor deze regio's is dat ze binnen Nederland de eersten zijn die met krimp te maken krijgen en niet kunnen afkijken bij andere regio's. Toekomstige krimpgebieden kunnen leren van de zogenaamde 'proeftuinen' van de krimp in Limburg ed. Wanneer Nederland wordt vergeleken met de rest van de wereld (zie bijlage A. Prognoses wereldbevolking) is de krimp zelfs minimaal en wordt de bevolking stabiel genoemd.¹

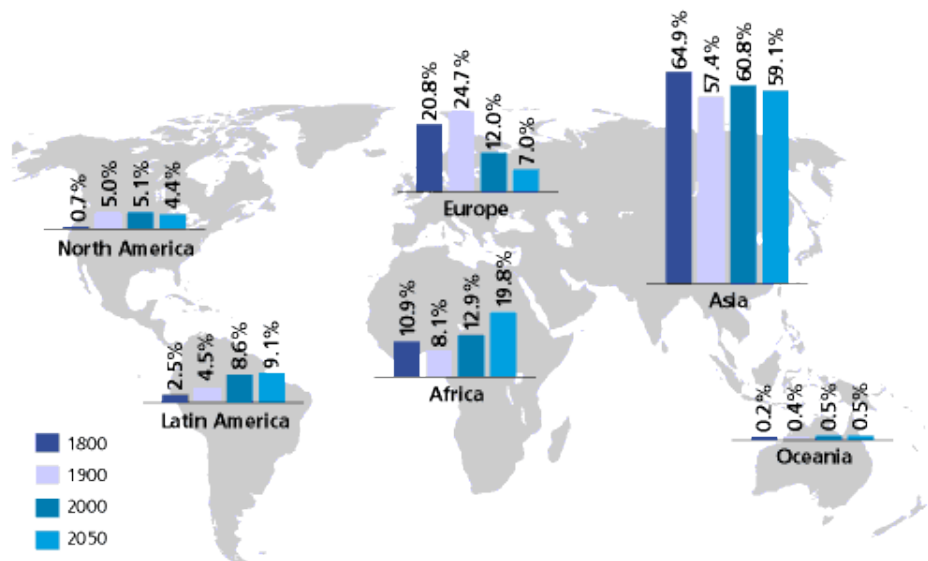
¹ bron: Ruimtelijke Planbureau (2006), *Krimp en ruimte: Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid*. Rotterdam, NAi Uitgevers.

Prognoses wereldbevolking

Afbeelding 13 Prognose wereldbevolking

(bron: Source: United Nations Population Prospects: The 2006 Revision)

Afbeelding 12 Prognoses wereldbevolking (bron: United Nations Population Division, Briefing Packet, 1998 Revision of World Population Prospects.)

Bijlage B. Tabellen en
grafieken bij Midden-
Drenthe
Inwoners gemeente midden-drenthe

Dorp / Buurt	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	groei absoluut 2000- 2010	groei % 2000- 2010
Beilen	9127	9080	9089	9113	9287	9460	9656	9749	9771	9724	9864	737	8,1
Buitengebied Beilen	1086	1081	1081	1098	1101	1141	1118	1149	1130	1304	1314	228	21,0
Smilde	4408	4459	4494	4551	4511	4497	4449	4440	4400	4367	4389	-19	-0,4
Buitengebied Smilde	170	172	177	175	189	189	188	190	189	183	174	4	2,4
Westerbork	4264	4289	4426	4541	4547	4572	4622	4708	4760	4768	4779	515	12,1
Buitengebied Westerbork	408	535	271	202	193	199	223	228	232	203	146	-262	-64,2
Bovensmilde	3413	3404	3357	3328	3295	3289	3285	3305	3378	3323	3373	-40	-1,2
Buitengebied Bovensmilde	212	209	215	214	209	208	212	217	225	236	239	27	12,7
Hijken	671	667	654	655	645	656	676	687	681	670	658	-13	-1,9
Buitengebied Hijken	223	226	224	230	229	231	230	223	232	228	217	-6	-2,7
Oranje	136	140	132	127	123	122	124	123	119	120	120	-16	-11,8
Hooghalen	921	925	907	906	923	909	913	926	919	906	895	-26	-2,8
Buitengebied Hooghalen	646	806	772	771	547	532	551	554	532	539	514	-132	-20,4
Wijster	706	706	736	741	777	773	780	812	821	821	818	112	15,9
Buitengebied Wijster	284	282	285	282	281	270	260	259	261	265	256	-28	-9,9
Spier	218	226	217	227	223	226	224	222	222	217	210	-8	-3,7
Buitengebied Spier	87	101	109	129	136	130	138	137	129	140	127	40	46,0
Drijber	101	100	101	105	113	117	123	128	125	121	120	19	18,8
Buitengebied Drijber	370	361	373	371	380	382	388	382	396	398	395	25	6,8
Hoogersmilde	1408	1400	1417	1408	1397	1414	1422	1453	1452	1436	1410	2	0,1
Buitengebied Hoogersmilde	214	228	240	233	236	233	246	251	266	254	269	55	25,7
Elp	372	386	379	376	365	349	355	351	349	339	333	-39	-10,5
Buitengebied Elp	127	128	132	129	132	127	130	125	123	126	120	-7	-5,5
Witteveen	428	432	444	458	468	451	451	434	430	429	408	-20	-4,7
Buitengebied Witteveen	161	176	172	170	175	177	185	190	180	172	169	8	5,0
Nieuw-Ballinge	745	756	761	772	785	804	804	796	802	803	784	39	5,2
Buitengebied Nieuw-Ballinge	130	132	131	124	125	132	132	136	138	130	129	-1	-0,8
Zwiggelte	257	256	248	244	232	235	246	236	230	226	209	-48	-18,7
Buitengebied Zwiggelte	203	229	234	235	228	247	244	225	226	227	232	29	14,3
Garminge	77	76	72	74	77	73	74	80	77	85	85	8	10,4
Ballinge	125	122	125	122	117	113	120	116	117	109	104	-21	-16,8
Mantinge	188	195	189	188	183	184	189	191	193	195	191	3	1,6
Buitengebied Mantinge	169	173	181	180	186	189	185	182	186	178	179	10	5,9

Dorp / Buurt	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	groei absoluut 2000- 2010	groei % 2000- 2010
Zwiggelte	257	256	248	244	232	235	246	236	230	226	209	-48	-18,7
Buitengebied Zwiggelte	203	229	234	235	228	247	244	225	226	227	232	29	14,3
Garminge	77	76	72	74	77	73	74	80	77	85	85	8	10,4
Balinge	125	122	125	122	117	113	120	116	117	109	104	-21	-16,8
Mantinge	188	195	189	188	183	184	189	191	193	195	191	3	1,6
Buitengebied Mantinge	169	173	181	180	186	189	185	182	186	178	179	10	5,9
Orvelte	94	93	91	90	90	80	80	77	77	82	78	-16	-17,0
Buitengebied Orvelte	141	141	145	143	143	146	144	140	133	131	138	-3	-2,1
Nieuweroord	111	117	111	121	127	127	120	117	112	108	116	5	4,5
Totaal	32401	32809	32692	32833	32775	32984	33287	33539	33613	33563	33562	1161	21,3
Groei absoluut per jaar		408	117	141	-58	209	303	252	74	-50	-1		
Groei procentueel per jaar		1,3	-0,4	0,4	-0,2	0,6	0,9	0,8	0,2	-0,1	0,0		

Afbeelding 14 Inwoners gemeente Midden-Drenthe (bron: gemeente Midden-Drenthe)

Woningvoorraad gemeente midden-drenthe

Het gaat hier om de totale woningvoorraad in de gemeente Midden-Drenthe. De totale woningvoorraad bestaat uit sociale huurwoningen, particuliere huurwoningen en koopwoningen, zonder recreatiewoningen. (bron: Gemeente Midden-Drenthe (2009))

Dorp / buurt	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	# Te koop	% Te koop
Beilen	3713	3730	3740	3907	3967	4063	4123	4156	4288	242	5,6
Bij Beilen	398	398	398	397	398	398	401	402	399		
Smilde	1840	1858	1909	1916	1929	1931	1939	1941	1899	72	3,8
Bij Smilde	65	65	65	65	65	67	66	71	71		
Westerbork	1883	1998	1982	2032	2039	2064	2092	2129	2145	64	3,0
Bij Westerbork	96	96	97	96	96	96	96	96	96		
Bovensmilde	1292	1293	1293	1305	1304	1319	1332	1381	1377	35	2,5

Dorp / buurt	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	# Te koop	% Te koop
Bij Bovensmilde	82	82	83	83	84	84	84	85	87		
Hijken	224	224	224	224	227	236	241	241	244	23	9,4
Bij Hijken	85	85	85	85	85	85	86	86	87		
Oranje	47	47	47	47	47	47	47	47	47	2	4,3
Hooghalen	316	316	319	319	319	320	320	320	319	22	6,9
Bij Hooghalen	170	170	170	169	171	171	173	175	176		
Wijster	271	271	275	277	279	281	282	285	285	15	5,3
Bij Wijster	115	115	115	114	114	114	115	115	115		
Spier	69	69	69	68	68	68	68	68	68	14	20,6
Bij Spier	29	29	29	29	29	29	29	29	29		
Drijber	42	42	43	44	44	45	45	45	46	6	13,0
Bij Drijber	87	87	87	85	85	85	86	86	86		
Hoogersmilde	560	560	568	567	572	584	588	592	601	32	5,3
Bij Hoogersmilde	75	75	76	76	77	77	77	77	79		
Elp	140	140	140	140	140	140	140	140	140	8	5,7
Bij Elp	47	47	47	47	47	47	47	47	47		
Witteveen	146	149	149	149	149	149	149	149	149	10	6,7
Bij Witteveen	49	49	49	47	47	47	47	48	48		
Nieuw-Balinge	250	249	249	276	285	285	285	288	287	16	5,6
Bij Nieuw-Balinge	45	45	45	44	45	45	45	45	46		
Zwiggelte	90	89	89	89	88	88	88	88	88	11	12,5
Bij Zwiggelte	70	70	70	70	71	71	71	71	71		
Garminge	31	31	31	31	31	31	31	31	31	0	0,0
Balinge	37	37	37	36	36	38	38	38	38	1	2,6
Mantinge	71	71	72	72	72	72	72	72	72	3	4,2
Bij Mantinge	62	63	63	62	62	62	62	62	62		
Orvelte	41	41	42	42	42	42	42	42	42	3	7,1
Bij Orvelte	58	58	58	58	59	59	59	59	59		
Bij Nieuweroord	34	34	35	35	35	35	35	35	35		
Totaal	12630	12783	12850	13103	13208	13375	13501	13642	13759	579	4,2

Afbeelding 15 Woningvoorraad gemeente Midden-Drenthe
(bron: gemeente Midden-Drenthe)

Afname groei in woonplan

In 2005 is er een woonplan gemaakt voor de gemeente Midden-Drenthe. In dit woonplan staat een prognose van de bevolkingssamenstelling. De groep 55+ groeit maar de groep onder de 55 jaar neemt af.

Leeftijdsklasse	1.1.2005	1.1.2010	1.1.2015
0-19 jaar	25,0%	23,7%	23,0%
20-34 jaar	14,5%	13,7%	13,6%
35-54 jaar	31,4%	30,5%	28,7%
55-64 jaar	13,4%	14,9%	15,3%
65-74	8,6%	9,5%	11,7%
75+	7,0%	7,4%	8,0%
Totaal	100%	100%	100%
Absoluut	32.978	33.400	33.700

*Afbeelding 16 Prognoses bevolkingssamenstelling gemeente Midden-Drenthe
(bron: Gemeente Midden-Drenthe, bewerking Companen)*

Bouwjaarklasse woningvoorraad

	< 1945	1945-1970	1971-1990	> 1990	Totaal
Midden-Drenthe	2.664	3.628	4.308	2.537	13.137

*Afbeelding 17 Woningvoorraad naar bouwjaarklasse; per 1 januari 2006
(bron: Gemeente Midden-Drenthe)*

Bijlage C. Landschappelijk karakter Midden-Drenthe

Het landschappelijke karakter van de Midden-Drenthe wordt met name bepaald door de agrarische hoofdfunctie in de gemeente. Daarbij zijn 5 belangrijke landschapstypen te herkennen in Midden-Drenthe. Beekdalen, oude ontginningen, jonge ontginningen, veenontginningen en kanalen karakteriseren het landschap.

3.4.1 Landschapstypen Beekdalen

Het Drentse plateau, wat in de ijstijd is ontstaan, heeft een golvend karakter. De beekdalen zijn het belangrijkste structurerende element op het Drentse plateau. Deze dalen en de essen zijn ook lang de enige grond geweest die ontgonnen was. Daarom kunnen ze beschouwd worden als de belangrijkste vormers van het landschap in de gemeente. In de beekdalen werd vaak een smalle strokenverkaveling gebruikt. Het 'Oude Diep' (wat onder Westerbork begint en langs Hogeveen naar Meppel loopt) is een goed bewaard gebleven beekdal landschap.

Esdorpenlandschap

Het esdorpenlandschap is een typische karaktereigenschap van midden-drenthe. De esdorpen zijn over de gehele gemeenteground verspreid terug te vinden. Een es is een aaneengesloten complex bouwland. Ze zijn vaak hoger gelegen, hebben een bolle vorm en liggen tegen de dorpen aan. Vroeger werden er bomen omheen gezet om dieren van de es te weren. Dit zorgt voor een besloten karakter. De es werd vruchtbaar gehouden door de mest van de schapen die op de brink konden

grazen. De esdorpen worden gekenmerkt door geconcentreerde bebouwing.

Jonge (grootschalige) ontginningen

Door de technische mogelijkheden van de afgelopen eeuw is schaalvergroting van het landschap onvermijdelijk. Relatief grote gebieden worden aan het begin van die eeuw planmatig ontgonnen. Er wordt een soort blokvormig patroon van wegen en kavels uitgezet.

Herkenbaar is het grootschalige en open landschap. Hierdoor is het vam-terrein bij wijster (afvalverwerking met stortplaats) opvallend aanwezig in het landschap.

In de omgeving zijn bossen, bossages, houtwallen en lanen ontstaan om het zicht te veranderen. Hierdoor is er een parkachtige omgeving ontstaan.

Een groot deel van de jonge ontginningen zijn bebost, met name aan de noordelijke rand van de gemeente. De stuifzanden en heidegebieden vormen het laatste restant van de 'woeste gronden' die werden gebruikt voor begrazing.

Veenontginningen

Het hoogveenontginnings-landschap is in de hele provincie drenthe te vinden. De veengebieden worden met elkaar verbonden door een kanalenstelsel, die dwars door het overige kleinschalige drenthe landschap snijden. Veengebieden worden gekenmerkt voor strakke verkaveling, lintbebouwing langs de vaarten en uitgestrekte vlaktes. Onder andere bij smilde en nieuw-baligen/witteveen is dit landschap herkenbaar.

Kanalen

Hoewel de kanalen in de hele gemeente terug te vinden zijn, behoren ze voorna-

melijk tot het veenlandschap. De Drentsche Hoofdvaart, het Oranjekanaal en de Beilervaart-Linthorst Homankanaal zijn de belangrijkste. Ze zijn gegraven voor het transport van de turf bij de ontginningen.

3.4.2 Natuurgebieden

De totale oppervlakte van Midden-Drenthe is 34.582 ha en met 33.562 inwoners is dat meer dan een hectare grond per inwoner. Een groot deel van het Midden-Drentse grondgebied bestaat uit groen, waardoor er voor elke inwoner 56 m² groen is.

De gemeente Midden-Drenthe ligt tussen twee grote natuurgebieden in. Namelijk het Nationale Landschap 'Drentse Aa' en Nationaal Park 'Dwingelderveld'. De Drentse Aa is een van de laatste gave beekdalen in Nederland met een karakteristiek Drents cultuurlandschap. Hier zijn ook hunebedden te vinden. Dwingelderveld heeft uitgestrekte heide en vele veentjes.

Ook kent de gemeente Midden-Drenthe zelf een aantal natuurgebieden. Onder andere bij Mantinge, ligt een eeuwenoud bos, het Mantingerbos en het Mantingerzand. Een 788 ha groot landbouwgebied, wat onlangs door Natuurmonumenten is ingericht voor natuurontwikkeling. Het esdorpenlandschap is typisch voor heel Drenthe en behoort ook tot het landschap van Midden-Drenthe net als de beekdalen van het Oude Diep en de Beilerstroom.

Verder liggen er in de gemeente Midden-Drenthe meerdere stapstenen en verbindingen voor de Ecologische Hoofdstruc-

tuur. Omdat Midden-Drenthe zelf geen nationale landschappen kent, zijn er weinig beperkingen en richtlijnen vanuit het Rijk. Wel liggen er veel kansen om natuur uit te breiden over het grondgebied van Midden-Drenthe.

(bron: Provincie Drenthe, 10-11-2008, Natura 2000, geraadpleegd op 14-02-2011, http://www.provincie.drenthe.nl/natura2000/algemene_onderdelen/losse_pagina%27s/natura_2000/)

[KADER | SOCIALE KARAKTER DRENTHE]

In de 'Omgevingsvisie Drenthe' wordt de provincie Drenthe als volgt beschreven: "Drenthe; een provincie met een landschap dat in de loop van de tijd wel is veranderd, maar nooit zijn aantrekkelijkheid heeft verloren. Water, bodem en lucht zijn relatief schoon en cultuurhistorische, natuurlijke, landschappelijke en sociale kwaliteiten zijn nog beleefbaar. Landbouw en natuur bepalen het beeld van het landelijk gebied."

Dezelfde omschrijving is van toepassing op de gemeente Midden-Drenthe. Net als de kenmerken die in diezelfde omgevingsvisie worden genoemd: rust, ruimte, natuur en landschap; oorspronkelijkheid; authenticiteit; naoberschap; menselijke maat; veiligheid en kleinschaligheid (Drentse schaal).

Bron: Provincie Drenthe, juni 2010, 'Omgevingsvisie Drenthe'

Bijlage D. Historie gemeente Midden-Drenthe

Ijstijd (ca. 20.000 Jaar geleden)

De gemeente midden-drenthe ligt, net als een groot gedeelte van de provincie drenthe, op het drentse plateau. Dit is een ondoordringbare keileemlaag die in de ijstijd is afgezet. Daarop ligt vaak een laag zand en soms veen. Door de afzettingen ligt het gehele plateau nu tussen de 10 en 20 meter boven nap. Na de ijstijd is het plateau aangetast door beekjes en riviertjes, die veelal het patroon van de ruggen volgde.

Bronstijd, ijzertijd (2000 – 800 jaar voor chr. En 800 jaar voor chr. – 1500 Na chr.)

De lange bevolkingsgeschiedenis van drenthe begint bij de jagers die verspreid door het gebied leefden. Overblijfselen van kampementen worden vaak bij beekdalen of venen gevonden. (Met de komst van akkerbouw vestigden de jagers zich langzaam in dorpen, die zorgde voor een overgang naar het boerenbestaan in drenthe.) Daarna volgt er een overgang naar het boerenbestaan in drenthe, zowel akkerbouw als veeteelt. Deze boeren zijn vooral bekend van hun imposante graven, de hunebedden. In de gemeente midden-drenthe zijn geen hunebedden te vinden, wel zijn er soms grafheuvels herkenbaar in het landschap. De eerste plattegronden komen uit de bronstijd. Hierop wordt zichtbaar dat er kleine nederzettingen waren (gemiddeld vier boerderijen), waarbij de boer met zijn familie meestal met zijn vee onder één dak woonden. In de ijzertijd (800 voor chr.) Ontstaan

Afbeelding 18 Grafheuvel in Drenthe

de karakteristieke 'celtic fields'. Grote complexen van omwalde akkertjes (40 bij 40m).

Middeleeuwen

Na de 6e eeuw nam de bevolking in drenthe toe en veranderde de landbouw ingrijpend, onder andere door de toepassing van mest. De esontginningen kwamen op gang, maar ook de lagere/natte delen land kregen een functie en de beekdalen werden geschikt gemaakt voor weiland. In de middeleeuwen zijn er in drenthe nog geen echte steden te vinden.

16^e, 17^e en 18^e eeuw

Aan het eind van de 16e eeuw wordt er veel op het drentse grondgebied gevochten, geplunderd en brand gesticht. In deze periode kwam een derde van de boerderijen woest (ongeordend, verwilderd) te liggen, doordat veel bewoners vertrokken.

In de 17e eeuw kwam de vervening opgang door grootschalige ontginningsactiviteiten. De smildervaart werd gegraven voor het veengebied hoogersmilde. Later (rond 1780) werd de vaart vervangen door de drentsche hoofdvaart die tot assen doorgetrokken werd.

Om de vruchtbaarheid van het bouwland te vergroten werd vanaf de 17e/18e eeuw steeds meer schapen gehouden voor de mest. Grote delen van het landschap transformeerden daardoor tot heidevelden.

De boerderijen werden in de 18e eeuw veelal versteend, omdat het graan door prijsstijgingen veel meer opbracht.

19^e eeuw

In de 19e eeuw was Drenthe de provincie met de snelst groeiende bevolking. Deze groei was ook zichtbaar in de bewoning op het platteland. Er ontstonden in die tijd, tal van nieuwe nederzettingen. Dit werd nog eens extra versterkt doordat Nederland zijn goede positie op de wereldhandelsmarkt verloor en hierdoor een armoede probleem ontstond. Als reactie hierop stichtte een generaal in Drenthe verschillende koloniën, om mensen een nieuw boerenbestaan te geven.

In 1811 werd Nederland opgedeeld in gemeenten en in 1814 wordt Drenthe formeel een provincie.

De aanleg van infrastructuur kwam goed op gang en vele vaarten en kanalen werden gegraven. Ook werd het wegennet vanaf 1850 verdicht. De eerste spoorlijn in Drenthe is de lijn tussen Groningen en Meppel (1870) die via Assen, Beilen en Hoogeveen reed. Dit was een grote stimulans voor de Drentse economie.

Door de landbouwcrisis in 1880 ontstonden er innovatieve initiatieven. Zoals de melkfabriek, waarvan er voor de eerste wereldoorlog 102 in Drenthe waren. Na de tweede wereldoorlog kwam een gezamenlijk melkfabriek de Domo in Beilen, welke er nog steeds is.

Aan het eind van de 19e eeuw deed kunstmest zijn intrede, wat grote gevolgen had voor het landschap. Grote stukken grond werden ontgonnen tot landbouwgrond.

20^e eeuw

In de tweede wereldoorlog heeft Drenthe relatief weinig te leiden gehad in vergelijking met andere provincies en landen. Afgezien van kamp Westerbork, kwam het leven in Drenthe na de oorlog, vrij snel op gang. De belangrijkste werksector was de landbouw, er was nauwelijks sprake van een ontwikkelde industriële sector, waardoor Drenthe erg achterliep. De infrastructuurontwikkelingen hadden jaren lang in het teken gestaan van de turfwinning maar toen die sector niet meer winstgevend was, bleef er een uitgebreid stelsel aan hoofdwaterwegen en een fijnmazige waterwegennetwerk over.

Daarnaast was er een gebrek aan bedrijfsterreinen en scholing. Na afronding van de middelbare school was er in de provincie weinig mogelijk om door te leren en had je een opleiding dan kon je in Drenthe ook moeilijk werk vinden. Om dit te veranderen moest er meer industrie aangetrokken worden om werkgelegenheid te vergroten. De eerste stap was een ingrijpende verbetering van de infrastructuur. Vanaf 1946 tot 1962 werd dit beleid gehanteerd wat zorgde voor industrie, werkgelegenheid en zelfs vakgerichte opleidingen. (Dit wordt ook wel de gouden industrietijd van Drenthe genoemd). Daarna volgde er crisisjaren in de provincie. Met als hoogtepunt de werkloosheid van 20% in 1980. Vanaf 1985 ging het weer beter met de Drentse economie en behoren ze tot landelijk gemiddelde.

Afbeelding 19 Opbouw Beilen 1890 – 1959 – 2006

Afbeelding 20 Opbouw Smilde 1890 – 1959 – 2006

Afbeelding 21 Opbouw Westerbork 1890 – 1959 – 2006

Bijlage E. Dorpen analyse

1 INLEIDING

Om een goed beeld te krijgen van de gemeente Midden-Drenthe is er een dorpenanalyse gemaakt. In deze analyse wordt vooral gekeken naar de opbouw van de dorpen door de jaren heen. De gemeente Midden-Drenthe bestaat uit 35 kernen. (Alting, Balinge, Beilen, Beilervaart, Bovensmilde, Brunsting, Bruntinge, Drijber, Elp, Eursing, Eursinge, Garminge, Hijken, Hijkersmilde, Holthe, Hoogersmilde, Hooghalen, Klatering, Laaghalen, Laaghalerveen, Lieving, Makkum, Mantinge, Nieuw-Balinge, Oranje, Orvelte, Smalbroek, Smilde, Spier, Terhorst, Westerbork, Wijster, Witteveen, Zuidveld en Zwiggelte)

In deze bijlage worden de drie grote kernen (meer dan 4.000 inwoners), een drietal kleine kernen (tussen 500 en 1.000 inwoners) en een drietal buurtschappen (minder dan 500 inwoners) bekeken. Van de 9 kernen worden 3 kaarten naast elkaar gelegd: uit 1890, 1959 en 2006. Op alle kaarten zijn in rood de belangrijke wegen aangegeven. De meeste van deze wegen lagen er in 1890 al en liggen er in 2006 nog. Bij zes kernen is de brink nog goed herkenbaar.

2 GROTE KEREN

2.1 Beilen

De naam Beilen is waarschijnlijk afgeleid uit Bijlloo, wat open gehakt plek in het bos betekend. Er zijn sporen van Beilen gevonden uit het jaar 1000. Toen woonden hier al mensen op de hoge zandgronden. In 1870 is er een spoorlijn aangelegd tussen Groningen en Zwolle.

Deze werd aangesloten op Beilen, waardoor de plaats een extra stimulans kreeg. De 'Stefanuskerk' is waarschijnlijk in de 13e eeuw gebouwd en behoort nu tot een van de nationale monumenten. De kerk is oorspronkelijk een Rooms-katholieke kerk en werd ook voor rechtspraak gebruik. In 1820 is er een grote brand geweest die een groot deel van Beilen en vooral oude boerderijen heeft verwoest. Daarom zijn er in Beilen weinig historische panden te vinden. Vandaag de dag wonen er 9.864 inwoners in Beilen. De oude brink wordt niet echt meer gebruikt, maar aan de Brinkstraat die vanaf de brink loopt, liggen meerdere winkels.

Het stratenpatroon uit 1890 is vandaag de dag nog steeds zichtbaar in Beilen. Opvallend is dat Beilen de laatste 50 jaar verdrievoudigd is. Deze explosieve groei van Beilen, zorgt voor een eentonig beeld in de grootste plaats van de gemeente.

Beilen kent als

Enige dorp in de gemeente veel appartementen. Van de totaal 4288 woningen staan er 242 te koop.

2.2 Smilde

Smilde telt 4.389 inwoners in 1850 werden er nog 4.593 inwoners geteld. Rond 1807 is Smilde gesticht maar in 1630 kwam de vervening al op gang. Smilde is een lintdorp van 17 km lang en situeert zich rond de Drentsche Hoofdvaart. In 1959 is in Smilde een 303 meter hoger televisietoren neergezet. Die vanwege het grootschalige veenlandschap in de wijde omgeving is te zien. Smilde is ten oosten van de Drentsche Hoofdvaart uitgebreid, waardoor het oorspronkelijke lint aan de rand van Smilde komt te liggen. In 2006 is de verkaveling

Afbeelding 22 Opbouw Hijken 1890 – 1959 – 2006

Afbeelding 23 Opbouw Hooghalen 1890 – 1959 – 2006

Afbeelding 24 Opbouw Wijster 1890 – 1959 – 2006

nog steeds herkenbaar. Ten opzichte van 1890 heeft er een schaalvergroting van het veenlandschap plaatsgevonden.

2.3 Westerbork

Westerbork is ontstaan in de vroege middeleeuwen en wordt ook wel een brinkdorp of esdorp genoemd. Een brink is een stuk land wat meestal aan de rand van de dorpen lag en voor gemeenschappelijk gebruik was. Door de groei van de dorpen, kwam de brink later vaak centraal in het dorp te liggen en werd het, net als vandaag de dag, als ontmoetingsplaats gebuikt. Op 1 januari 2011 had Westerbork 4.779 inwoners en 2145 woningen.

Het oude stratenpatroon is hier nog goed zichtbaar, maar ook Westerbork is de laatste 50 jaar enorm gegroeid.

3 KLEINE KERNEN

3.1 Hijken

De eerste officiële documenten over Hijken stammen uit 1370 maar er zijn meerdere vondsten gedaan die van voor de prehistorie komen. Hijken is net als vele andere Drentse plaatsen een esdorp. De vaart die langs het dorp ligt is gegraven voor de veenontginningen. Hijken is na 1890 nagenoeg gelijk gebleven qua omvang en telt in 2011, 658 inwoners.

3.2 Hooghalen

Dit dorp heeft in 2010 895 inwoners. Wat de meeste mensen niet weten, is dat herinneringskamp Westerbork in Hooghalen ligt en niet in Westerbork zelf. Toch hebben beide plaatsen in het verleden bijna niks te maken gehad met het kamp omdat dit een afgesloten terrein was. Hooghalen is in de middeleeuwen ont-

staan op een zandrug. Maar er zijn ook vondsen gedaan vanuit de prehistorie. In 1798 telde het dorp (waar Laaghalen toen nog bij hoorde) 81 inwoners verdeeld over 14 huishoudens. Rond 1900 was het inwonertal gegroeid tot 300 verdeeld over 40 boerderijen. Meerdere Saksische boerderijen worden in de tweede wereldoorlog verbrand. In de periode daarna komen er forenzen naar het dorp, waardoor boerderijen hun functie verliezen. In 1800 horen Hooghalen en Laaghalen nog bij elkaar, maar door de snelweg die in de vorige eeuw is aangelegd, worden de dorpen definitief van elkaar gescheiden.

3.3 Wijster

De plaats Wijster is algemeen bekend vanwege de beruchte treinkaping in 1975. Toen Molukse jongeren uit protest 2 weken een trein gijzelde, waarbij uiteindelijk 3 mensen omkwamen. Daarnaast is dit esdorp ook bekend van de grote vuilstortplaats en afvalverbranding van de VAM. In Wijster zijn opgravingen gedaan uit 200 jaar voor Christus. Er woonden toen ongeveer 150 mensen in Wijster. Nu zijn dat er 818 verdeeld over 285 woningen.

De oude essen zijn nog steeds zichtbaar in het landschap en het dorp is niet veel gegroeid.

4 BUURTSCHAPPEN

4.1 Mantinge (Balinge, Garminge)

De Broekstreek wordt het gebied waar Mantinge, Balinge en Garminge liggen genoemd. Het woord 'broek' betekend letterlijk, een op drassige grond groeiend bos. Het Mantingerbos is het laatst overgebleven stukje oerbos van Nederland. De dorpen zijn ontstaan als satelietneder-

Afbeelding 25 Opbouw Mantinge 1890 – 1959 – 2006

Afbeelding 26 Opbouw Witteveen 1890 – 1959 – 2006

Afbeelding 27 Opbouw Zwiggelte 1890 – 1959 – 2006

zettingen van Westerbork, omdat hier nog ruimte was voor nieuwe ontginningen. De kleine dorpen werken vanaf het begin af aan al samen. Toen de kunstmest was uitgevonden, zijn alle dorpen nog gegroeid, maar groot zijn ze nooit geworden. Wel beschikken ze over een brink en een hechte sociale gemeenschap. Mantinge teld in 2010 191 inwoners, Balingen 104 en Garminge 85. Samen hebben ze 380 inwoners 144 woningen.

4.2 Witteveen

Dit ontginningsdorp is in 1926 ontstaan en daarmee het jongste dorp in de provincie. Ontginningsmaatschappij het Lantschap Drenthe heeft de grond toen gekocht en is begonnen met het aanleggen van wegen. Aan de eerste straat (Meester J.B. Kanweg) kwamen 32 woningen en aan de tweede straat (Meester Harm Smeengeweg) 18 woningen. De eerste bewoners waren werklozen uit Nederland die voornamelijk in het Ruhtgebied werkten. Het wonen in Witteveen was aan strenge regels verbonden en de bewoners werden uitgeplaatst als ze zich niet aan de regels hielden. De kolonie die totaal op het ontginnen gericht is biedt ook kansen voor de ondernemers. Deze krijgen de kans van de Ontginningsmaatschappij om boer te worden. Wat de meeste bewoners ook gedaan hebben. In 1928 wordt er al een buurthuis gerealiseerd voor de sociale cohesie en ook snel wordt er een basisschool gebouwd voor het grote aantal kinderen. Het dorp heeft geen brink maar in plaats daarvan realiseerde Lantschap Drenthe een langgerekt plantsoen. In de jaren daarna ontwikkeld het dorp zich tot een echt nabuurschap, de groep agrariërs groeit en nieuwe

woningen worden gebouwd. Als gevolg daarvan ontstaan verschillende verenigingen en komen er meerdere voorzieningen in het dorp. In 1939 komt er een magnetisch station van het KNMI waardoor het dorp landelijk op de kaart wordt gezet. Dit weerstation is nog steeds in gebruik. Inmiddels is de samenstelling van de inwoners veranderd, nog maar een aantal van de eerste bewoners zijn in het dorp te vinden. De 50 gezinnen (ongeveer 250 inwoners) zijn inmiddels uitgegroeid tot 408 inwoners. Toch loop het inwonersaantal alweer enkele jaren terug. De meeste oude, kleine ontginningshuisjes hebben plaatsgemaakt voor de grote vrijstaande woningen. Van de 149 woningen staan er 10 te koop.

4.3 Zwiggelte

In Zwiggelte zijn op dit moment nog 43 marke genoten, dit zijn eigenaren of pachters van gronden met een minimale grootte van 1 ha. De 'marke' vormen een begrenst gebied wat bij een dorp hoort. Over deze gronden zijn vroeger regels opgesteld waar alle bewoners zich aan moesten houden. Zoals, hoeveel plaggen er gestoken mochten worden en hoeveel hout gekapt mag worden. De marke in Zwiggelte bezitten onder andere een boeren schuur, een eendenpoel en een ijsbaan. Het eigendom van marke is gedeeltelijk voor gezamenlijk gebruik. Zo wordt de boerenschuur als dorpshuis gebruikt. Zwiggelte is de laatste 100 jaar langs de bestaande straten gegroeid tot 88 woningen met 209 inwoners.

5. CONCLUSIE

Over het algemeen zijn alle straten nog in de dorpen te vinden zoals ze er vroeger al lagen. Daarlangs is de meeste bebouwing ontstaan. Alleen de grote dorpen (Beilen, Smilde en Westerbork) hebben uitbreidingswijken die los staan van het historische stratenpatroon. De kleinste dorpen of gehuchten zijn nooit groot geworden maar hebben wel de ruimte om te groeien en te krimpen (in bebouwing) langs de liggende structuren. Witteveen is het jongste dorp van de provincie Drenthe, een typische veenontginningsdorp. De meeste andere dorpen in de gemeente Midden-Drenthe zijn esdorpen, vooral ontstaan in de middeleeuwen. Esdorpen zijn opgebouwd aan de randen van de beekdalen, met essen om gewassen op te verbouwen en brinken om dieren op te laten grazen. De brinken waren voor gemeenschappelijk gebruik en zo worden ze nu nog vaak gebruikt. Veel brinken zijn ook nog herkenbaar in de dorpen, vele zijn in het midden van het dorp komen te liggen. Dit komt omdat er nieuwe bebouwing omheen is ontstaan.

Bronnen:

- > Historische kaarten, Geraadpleegd op 16-02-2011, www.watwaswaar.nl
- > ANWB, (2006) Topografische Atlas, Drenthe 1:25 000
- > Grote Historische Atlas Drenthe 1898-1928, Uitgeverij Nieuwland 2006
- > Geschiedenis Mantingen, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.broekstreek.nl/>
- > Geschiedenis Hooghalen, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.hooghalen.com/algemeen/ontstaan.html>

- > Geschiedenis Zwiggelte, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.zwiggelte.info/>
- > Geschiedenis Witteveen, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.dorp-witteveen.nl/>
- > Geschiedenis Westerbork, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.brink1.nl/omgeving.html>
- > Geschiedenis Wijster, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.wijster.info/>
- > Geschiedenis Hijken, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.hijken.com/>
- > Geschiedenis Beilen, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.beilen.nl/>
- > Geschiedenis Midden-Drenthe, Geraadpleegd op 15-02-2011, <http://www.middendrenthe.nl/>

Bijlage F. Enquête woonwensen Drentse jongeren

Middels een digitale enquête zijn 35 jongeren uit de provincie Drenthe benaderd met de vraag naar hun woonwensen. Aangezien dit de toekomstige bewoners van de dorpen zouden moeten zijn, is het goed om te weten hoe zij willen wonen.

De vragenlijst (op de volgende pagina) is onder 35 Drentse jongeren (m/v) tussen de 16 en 30 jaar verspreid. Dit is de groep die over 10 jaar (als de krimp in Drenthe komt) waarschijnlijk in het bezit is van een woning.

Uitkomst enquête

Veel van de jongeren (85%) hebben vroeger in een klein dorp in Drenthe gewoond en wonen nu (in en na studietijd) in een grote stad. Dit wordt veelal beargumenteerd door de grote hoeveelheid aan voorzieningen die een stad heeft. Met name winkels en kroegen. 43% jongeren geven aan later wel in een dorp te willen wonen (57% in de stad). Als favoriete woningtype komt de twee-onder-een-kap- of vrijstaande woning naar voren (72%). Opvallend als je bedenkt dat deze voornamelijk in een dorp te vinden zijn en niet in steden. De locatie van de woning in een dorp (langs hoofdstructuur/water/groen) maakt voor vele niet uit. De voorzieningen die ze in een dorp terug zouden willen zien, zijn meestal de voorzieningen waar ze mee bekend zijn uit het dorp waar ze zelf gewoond hebben.

De jongeren, met een gemiddelde leeftijd van 23 jaar, zijn over het algemeen

goed op de hoogte van de negatieve gevolgen van krimp. Het verminderde aantal voorzieningen en terugloop van huizenprijzen en leegstand worden regelmatig genoemd. Opvallend is dat maar 1 persoon van alle ondervraagden de positieve kant van krimp ziet. Namelijk dat de gemiddelde ruimte per persoon meer wordt. Toch willen vele (74% Personen) wel of misschien in een krimpende plaats wonen. Vooral vrienden en familie geven de doorslag bij een woonplaats keuze, daarna komt werk.

Een belangrijke conclusie die uit de enquête getrokken kan worden, is dat veel jongeren nu nog graag in een stad willen wonen en later eventueel teruggaan naar een dorp. Mits daar het voorzieningen niveau en verenigingsleven op peil is. Dat is dus iets waar Drentse dorpen aan kunnen werken.

Vragenlijst voor jongeren in Drenthe over hun woonwensen

Ik ben Rieneke van der Pols, student aan de Hogeschool van Utrecht. Op dit moment ben ik aan het afstuderen voor de studie Ruimtelijke ordening en planologie.

Voor mijn afstudeeronderzoek naar bevolkingskrimp in de gemeente Midden-Drenthe, heb ik een vragenlijst samengesteld voor de toekomstige bewoners van Drenthe. Ik ben erg benieuwd wat je woonwensen voor de toekomst zijn (juist ook als je niet van plan bent om in Drenthe te gaan wonen).

Achtergrond informatie

De randen van Nederland (Zeeland, Groningen, Limburg) hebben nu al met een bevolkingsafname te maken. Jongeren trekken naar de grote steden en gezinnen trekken naar buurlanden. Volgens de prognoses van het CBS gaat de Nederlandse bevolking in de periode van nu tot 2050 afnemen. Vooral de kleine dorpen en plaatsen zullen krimpen. Voor mijn afstudeerscriptie ben ik strategieën aan het ontwikkelen voor toekomstige krimp-gemeenten, hoe zij zich hier nu al op voor kunnen bereiden. Daarom ben ik erg benieuwd naar de woonwensen van de bewoners van die tijd (jullie dus), vandaag de vragenlijst. Verder wil ik je niet lastigvallen met inhoudelijk informatie, mocht je meer achtergrond informatie willen hebben, kun je contact met mij opnemen rienekepols@hotmail.com

Ik zou je nu willen vragen de vragenlijst in te vullen en zoveel mogelijk te onderbouwen waarom je sommige keuzes maakt. (Ik zal je persoonlijke gegevens natuurlijk vertrouwelijk behandelen. Je reacties zullen alleen voor mijn onderzoek gebruikt worden.)

Wil je daarna de ingevulde lijst mailen naar rienekepols@hotmail.com

Persoonlijke gegevens

Naam : > ... <
E-mail : > ... <
Woonplaats : > ... <
Leeftijd : > ... <
Werk/studie : > ... <

Vragen

1. Heb je altijd gewoond waar je nu woont? Zo nee, waar nog meer?

> ... <

2. Waar zou je later willen wonen, waarom? (stad / dorp? provincie / gemeente / plaats? Kun je dat toelichten...)

> ... <

3. Hoe ziet je ideale woonplaats er nu uit? (drukke stad / kleinschalig dorp / platteland? Veel groen / veel kroegen / veel recreatie mogelijkheden / veel ruimte / veel winkels / veel voorziening / veel mensen enz? Kun je dat toelichten...)

> ... <

4. Hoe ziet je ideale woonplaats er over 20 jaar uit? (drukke stad / kleinschalig dorp / platteland? Veel groen / veel kroegen / veel recreatie mogelijkheden / veel ruimte / veel winkels / veel voorziening / veel mensen enz? Kun je dat toelichten...)

> ... <

5. Welke voorzieningen vind je belangrijk in je eigen woonplaats? (supermarkt / dokter / basisschool / sportverenigingen / winkelcentrum / buurthuis / park enz? Kun je dat toelichten...)

> ... <

6. Hoe ziet je ideale woning eruit? (appartement / rijwoning / twee-onder-een-kapwoning / vrijstaande woning? Nieuwbouw / jaren 30 / bungalow / boerderij / historisch pand / kluswoning enz? Kun je dat toelichten...)

> ... <

7. Wat is doorslaggevend in het kiezen van een nieuwe woonplaats? (familie / vrienden / omgeving / voorzieningen / de woning enz? Kun je dat toelichten...)

> ... <

8. Als je in een dorp zou gaan wonen, waar wil je dan wonen? (aan de hoofdweg / aan het groen / aan het water / aan een doodlopende weg / bij voorzieningen enz? Kun je dat toelichten...)

> ... <

9. Wat voor gevolgen verwacht je dat bevolkingskrimp voor plaatsen heeft?

> ... <

10. Zou je in een plaats gaan wonen als je weet dat hier de bevolking krimpt?

> ... <

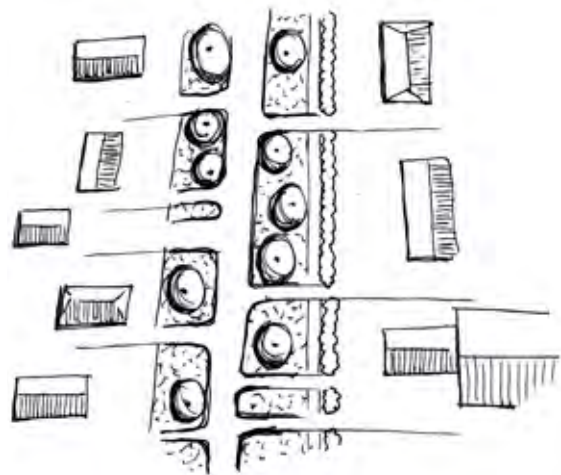
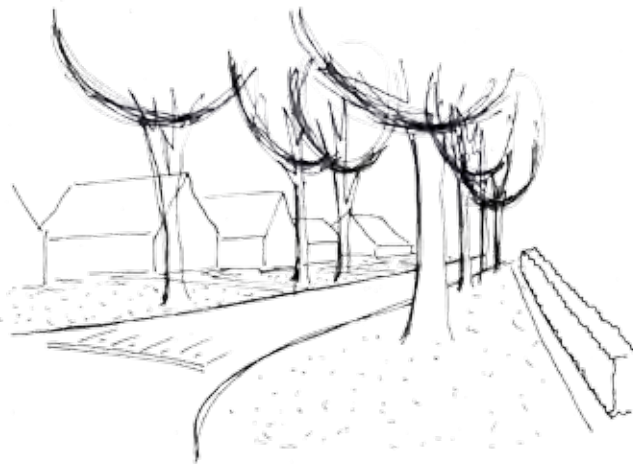
Wil je verder nog iets kwijt over wonen of krimp in Drenthe?

> ... <

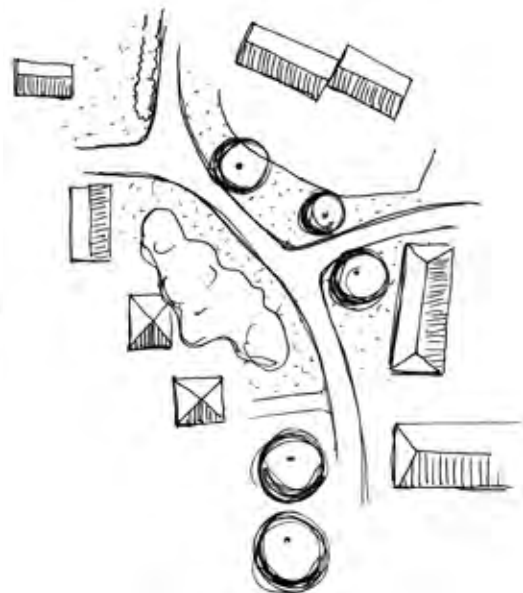
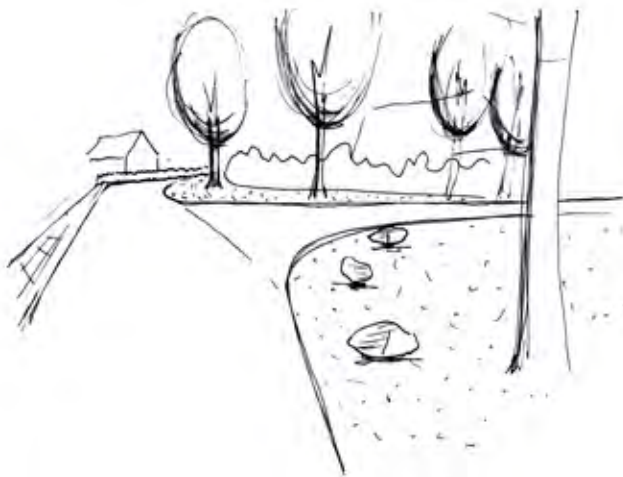
Vind je het goed als ik je benader voor eventueel nog meer vragen?

> ... <

Heel erg bedankt voor het invullen van de vragenlijst!

Afbeelding 28 Drents principe: brede openbare groenstrook voor kavels

Afbeelding 29 Drents principe: luchtige groene kruispunten

Bijlage G. Drentse stedenbouwkundige principes

Er zijn in Wijster en Bovensmilde verschillende typische Drentse elementen te herkennen. Zo kenmerken de hoofdstraten in Wijster zich door een typisch Drentse inrichting: Een brede openbare groenstrook langs de verkeersstructuur met willekeurige bomenrijen voor de erven. Hierdoor krijgen de woningen een eigen oprijstrook (zie afbeelding 30). Ook de kruispunten in Drenthe zijn goed te herkennen. Deze hebben vaak een open karakter en de bochten zijn gevuld met gras. Tegen de erven staan vaak een aantal bomen en de woningen staan meestal op grote afstand van het kruispunt (zie afbeelding 31).

[KADER | CRADLE-TO-CRADLE]

‘De kern van Cradle to Cradle principe ligt in het concept: afval is voedsel. Alle gebruikte materialen zouden na hun leven in het ene product, nuttig kunnen worden ingezet in een ander product. Hierbij zou geen kwaliteitsverlies mogen zijn en alle restproducten moeten hergebruikt kunnen worden of milieuneutraal zijn. Deze kringloop is dan compleet.... en afval is voedsel. Duurzame ontwikkeling is de ontwikkeling waarbij de huidige generatie in haar noden voorziet, zonder de mogelijkheden daartoe voor de volgende generatie te beperken. Het Cradle-to-Cradle (C2C) principe gaat verder en wil voorzien in onze eigen noden, maar ook de toekomstige generaties van meer mogelijkheden voorzien. Het motto daarbij is probeer goed te zijn in plaats van minder slecht!’

Bron: Cradle-to-cradle, 03-05-2011, http://www.cradletocradle.nl/home/321_wat-is-cradle-to-cradle.htm

Afbeelding: Top view Drentse dorp Wijster

krimp
naar
groei